

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

FRANSIZ EDEBİYATI

MÉRIMÉE

PROSPER MÉRIMÉE

CARMEN

CARMEN

Hayat

NEŞRİYAT A.Ş.

A L T I N K A L E M
KLASİK ROMANLAR

YÖNETEN
VAHDET GÜLTEKİN

Fransız Edebiyatı : 15

Bu roman
Fransızca aslından
tam metin Gallimard baskısından
kısaltılmadan çevrilmiştir.

DOĞAN KARDEŞ MATBAACILIK SANAYİİ A. Ş.
İSTANBUL 1972

ALTIN KALEM
KLASİK ROMANLAR

PROSPER MÉRIMÉE

CARMEN

ÇEVİREN
SAMİH TİRYAKİOĞLU

Hayat

NEŞRİYAT ANONİM ŞİRKETİ

PROSPER MÉRIMÉE
(1803 - 1870)

PROSPER MÉRIMÉE

28 eylül 1803 günü akşamın saat onunda, Paris'te bir çocuk dünyaya geldi, kendisine Prosper adı verildi. Bu, o sıralarda pek seyrek görülen bir ad değildi ama, onu taşıyan kimse sonraları bu yüzden sık sık öfkелendi. (Çünkü bu kelimenin latince kökü olan *prosporus* «mutlu» demektir. Bir çocuğa böyle bir ad koymak biraz aşırı iddialı bir iş olmuyor muydu? Çocuğunuzun mutlu olup olmayacağını önceden nasıl bilebilirdiniz ki!)

Prosper'nin babası Léonor Mérimée sanat meraklısı bir adamdı; tarihçiydi, özelliğı olmayan bir ressamdı, resim öğretmenliğı de yapıyordu. Uzun süre klasik bir eser olarak kalmış *Yağlı Boya Resim, ya da bu resim türünde Hubert ve Jan Van Eyck'tan günümüze dek kullanılan maddi yöntemler* gibi uzun başlığı olan bir de kitap yazmıştı.

Prosper'nin annesi Anne Moreau ise kültürlü, sanatkâr ruhlu, sağlam karakterli, duygularını öyle ulu-orta açığa vurmayan bir kadındı, kocasının öğrencisiydi.

O sırada Napoléon Bonaparte Louisiana'yı Birleşik Amerika Devletleri'ne satmış, İngiltere'ye savaş açmış, basın özgürlüğünü ortadan kaldırmıştı. İmparatorun düşüşüne dek de ilkin zaferler, sonra bozgunlar patırdılı-gürültülü

bir tarzda birbirini kovaladı. Yalnız, siyasal olaylar, duygulu olmaktan çok aydın, sanat dostu olan bu aile ocağında pek az yankı uyandırıyor. O doğduğu sırada kırkaltı yaşında olan babasından, yirmisekiz yaşında olan annesinden, küçük Prosper'ye iki şey miras kaldı: Bunlardan biri hiçbir şeye ulu-orta inanmayışı, öteki de hertürlü taassuptan nefret edişiydi.

Prosper o zamanki adı Napoléon Koleji olan, İmparator devrilip krallık yeniden kurulunca IV. Henri Koleji adını alan lisede pek öyle parlak başarılar göstermeden okudu. Dokuz yaşındayken annesi onun için şunları yazıyordu: *Prosper'de çok büyük bir yükselme tutkusu var ama, kötü huylu; üstelik, dayağı hak edecek kadar da alaycı.*

Prosper daha yeni ondört yaşına gelmemişti ki, babasının deyişiyle, onda «çevresinde gördüklerinin olduğu gibi resmini yapma hevesi» uyanmaya başlamıştı. Ne var ki ihtiyatlı bir adam olan yaşlı Léonor daha sonra şöyle yazıyordu:

Oğlum artık büyüdü, onu avukat yapmak istiyorum.

Prosper söz dinledi, 1823'te hukuk diplomasını aldı. Léonor Mérimée 1820'de Güzel Sanatlar Okulu'nun sekreterliğine atandığı için, aile bu okuldaki özel daireye yerleşmişti. Prosper daha doğduğu günden beri bir sanat çevresinde yaşıyordu. Yalnız, romancı, arkeolog olarak onun zihninde iz bırakan nesne Fransız Anıtları Müzesi'nin havası oldu. Bu *romancı, arkeolog* sözleri, bir edebiyat adamı olmaktan çok, bir edebiyat bilgini olan bu güzel sanatlar meraklısının yarattığı çok değişik nitelikteki eserleri iyicene anlatmaya pek yetmez.

Prosper onu-bunu aldatmaktan, «yutturmacalar» yapmaktan pek hoşlanırdı. Bunun sonucu olarak, kendisi de tetikteydi hep. «Kuşkuda olmayı unutma!» sözlerini yüzüğünün üzerine kazdırmıştı; düsturuydu bu onun.

● TAKMA ADLAR

PROSPER 1825'te yayınladığı *Le Théâtre de Clara Gazul*, portresi kitabı süsleyen İspanyol tiyatro aktrisine değil, böyle bir başörtünün altında şakacıktan gizlenmiş yirmiiki yaşında bir delikanlıya —Prosper'ye— aittir.

1827'de çıkan, okuyuculara İllirya şiirinden seçmeler olarak sunulan *La Guzla* adlı kitap da, üzerinde yazılı olduğu gibi Hyacinthe Maglanovitch adlı ozanın eseri değildir. Hem bu sefer Mérimée yutturmacasını yaparken bir taşla iki kuş vurmuştur: Çünkü *guzla*, gerçekten, İllirya'da kullanılan bir çeşit kemanın adıdır. *Guzla* sözünün *gazul* adındaki harflerin yerleri değiştirilerek yapıldığını ileri sürüp böbürlenen açıkgozler de uydurma olan birincisinin sahibi olan ikincisinden iki yıl önce ortaya çıktığını fark etmemişlerdir.

Ancak, Mérimée bu yutturmacalarını, aldatmacalarını her zaman olağandışı, acaip bir havanın içine yerleştirirdi; eserlerine böyle bir hava vermekten de zevk alırdı. Birçok eserlerinde okuyucuyu şaşırtmaktan hoşlanmıştı. Bunlar aynı zamanda onun gezip dolaşma merakını, yabancı ülkelerde yaşamaktan duyduğu zevki de gösterir: O sıralarda İllirya, Korsika, İtalya, İspanya, Litvanya, yabancı diyarları gezip görmeye meraklı olanlara yepyeni olanaklar sunuyorlardı çünkü.

● MACERALI GEZİLER

MÉRİMÉE bıkmadan, usanmadan yazılı belgeler araştırmıştır ama, yorulmaz bir gezgin olarak «gözle görülen nesne»nin değerini de hiçbir zaman bilmezlikten gelmemiştir. Dört kez İspanya'ya, onbeş kez İngiltere'ye, İskoçya'ya gitmiştir. 1832'de Londra'daki seçim kampanyasının sahnelerini seyrederken hem eğlenmiş, hem bilgi sahibi olmuştur. Önemli bir muhabir olarak 1840'ta İspanya'da

politikacı general Espartero'nun yapmaya kalkıştığı hükûmet darbesinin acı-tatlı olaylarını izlemiştir. İki kez İsviçre'ye, Prusya'ya, Bavyera'ya, Tiroller'e, Avusturya'ya, İtalya'ya gitmiştir. İtalya'da, Roma ile Napoli'de Stendhal'le birlikte dolaşmış, Hollanda'yı gezmiştir.

Bu arada, herbiri gerçek birer «keşif yolculuğu» olan iki gezisi özellikle hatırlanmaya değer: Bunlardan biri, 1830 İspanyası'nda tek başına yaptığı yolculuktur; bunda Sevilla'yı, Granada'yı, Cadiz'i, Madrit'i, Valencia'yı, Sierra de la Ronda'yı görmüştür. Gene İspanya'da, çoğu zaman yağda kızartılmış bol biberli, pilavlı bir kart horoz yedikten sonra «tahtakuruları pek acıkmış olmadıkları zaman», samanlar üstünde «Endülüs'ün en pis domuzu olan» katırcısıyla yan yana yatıp uyumuştur.

İkinci gezisini de tam kendi kafa dengi olan üç arkadaşla birlikte Doğu'ya yapmış; Atina'ya, Delf'e, İzmir'e, Efes'e, İstanbul'a, Manisa'ya, Eğriboz'a, Sard'a uğramış, elinde Herodotos'un tarihi, Termopiles'i gezmiştir; Tatar göçebelerle giriştiği hem gülünç, hem kahramanca kavgalardan yüz akıyla sıyrıldıktan sonra Bozdağ eteklerinde bir çayda yıkanmış, yurduna dönerken de «vebaya yakalandığından kuvvetle şüphe edildiği için», Malta'da karantinaya alınmıştır.

● SANATININ İLK ÇİZGİLERİ

PROSPER Mérimée romantik miydi? Napoléon devrilip krallık yeniden kurulunca bir hürriyetçi olduğu muhakkak. Etienne Delécluze'ün çevresinde toplanmış olan arkadaşlarının çoğu gibi o da *Le Globe* gazetesine yazılar yazmıştır. Bunlar arasında okul arkadaşı olan tarihçi Jean-Jacques Ampère de vardı. Günün birinde Prosper Mérimée Fransız Akademisi'ne kabul edilip de yapılan töreni Ampère yönetirken, Mérimée gülmeye çalışarak ona *beyefendi* diye hitap edecek, kendisiyle senli-benli konuşmamak için büyük çaba harcamak zorunda kalacaktı.

Ampère devrin ünlü güzellerinden Mme Récamier'nin bıkmak, usanmak bilmeyen âşığıydı. Mérimée bu çok eski arkadaşını kadının kendisine kul-köle edişini hiçbir zaman bağışlamadı.

Tarihi dramlar yazan, Mérimée'den önce de Anıtlar Müfettişliği'nde bulunan Ludovic Vitet; filozof Charles De Rémusat; 1832'de Bombay'da ölen doğabilimci Victor Jacquemont; 1825'te öldürülen, yergileriyle, Eski Yunanistan üzerindeki incelemeleriyle tanınmış Paul-Louis Courier; Stendhal... Evet, ünlü yazar Stendhal de Prosper'nin yakın arkadaşları arasındaydı.

Prosper Mérimée 1822'de Stendhal'i tanıdığı zaman kendisi ondokuz, ünlü yazar ise kırk yaşındaydı. Mérimée daha önce imza yerine H.B. harflerini kullandığı kitabında —büyük gürültü koparan ünlü kitapçığında— kimliğini belli etmeksizin, gizli olarak, biraz da beklenmedik tarzda bu büyüğüne olan saygısını belirtmişti. Bu eserde Stendhal'in kişiliğinin belirli çizgilerinin yanı-sıra Mérimée'nin kişiliğinin birtakım yönleri de yer almıştı. Sonradan, kitabın yazarı da muzipçe açıklanmıştı!

Bununla birlikte *Le Théâtre de Clara Gazul* için, *La Guzla* için, *Mozaik* için, *Çifte Yanılma* için, romantik eserler olmaktan çok, romantizmin aldatmacalarıdır denemez mi? Çünkü Mérimée 1842'de *La Guzla*'nın yeni bir basımını yayınladığı sırada buna yazdığı alaycı önsözde şöyle diyordu:

1827 yılına doğru ben de romantiktim. Klasiklere şöyle diyorduk: «Sizin Yunanlılarımız gerçekte Yunanlı değildir; Romalılarımız da Romalı değildir. Eserlerinize mahallî rengi vermesini bilemiyorsunuz. Mahallî renk olmadı mı kurtuluş yok demektir...» Bunun hâlâ var olduğu yerlere gitmek isteğiyle yanıp tutuşuyordum; her yerde bulunur nesne değildir çünkü.

● MÉRIMÉE'NİN ELEŞTİRİLERİ

ÜNLÜ ressam Degas: «Edebiyatçılar güzel sanatları anlamadan anlatırlar.» diyordu. Mérimée için bu sözü hatırlatmaktan insan çekiniyor. Yalnız, sanat eleştirmeni olarak Mérimée, muhakkak ki geçmişe büyük hayranlık gösterdi. Bu yenilik düşmanlığı sonradan onu çağının en büyük yazarlarına karşı haksızlıklarda bulunmaya itecekti.

Mérimée her yıl Paris'te düzenlenen Salon deye adlandırılan resim sergilerinin eleştirilerini yapmıştı. 1839'daki salon için yazdıkları *La Revue des Deux-Mondes*'da, 1853'deki için yazdıkları da *Le Moniteur*'de çıktı.

1839'da yine aldatmacalara başvurmanın zevkine varıyor, imza yerine *** koyduğu yazısına şöyle başlıyordu: «Ben İngilizim, Londra'da otururum.» Bu maske altında, çoğu arkadaşları olan resamlardan daha rahatça söz etmek olanağını buluyordu besbelli. Ary Scheffer'in, Horace Vernet'nin, Eugène Delacroix'nın, Decamps'ın eserlerini gereği gibi övüyordu da, ün, yetenek bakımından ötekilerden hiç aşağı kalmayan Corot'nun o yıl sergilediği iki tablonun sözünü bile etmiyordu. Charpentier'nin yaptığı *George Sand'ın Portresi*'nden de tek söz etmemişti. Buna pek şaşmamak gerektili. Çünkü bu ünlü kadın yazardan yüz bulamayarak uğradığı hayal kırıklığının acısı yüreğinden silinmemişti daha.

1853 salonunda ressam Courbet'nin *Yıkılan Kadınlar*'ı herkesin utanç duygularını incitmişti. Mérimée de herkes gibi utanmıştı ama, bu davranışında bir «şiddet nedeni» vardı: «Ne deye ille de çirkinliğin peşinden koşmalı?» diyordu. «Bu birinci sınıf ressam niçin —pek muhtaç durumda olduklarından bir su birikintisinde yıkandıkları anlaşılan— çirkin bir kadınla hizmetçisini olduğu gibi kopya etmekten hoşlanıyor acaba?»

Şüphesizliği, güçbeyenirliği yüzündendir ki Mérimée, hiçbir okuldan memnun kalmıyordu. Utangaçlığı yüzünden değil muhakkak. 1833'te çıkan *Çifte Yanılma* adlı eseri daha özentisiz —elbette ki— daha alaycı bir biçimde, Paul

Bourget'nin romanlarındaki, kocalarını aldatan kibar kadınların davranışlarını hatırlatan benzerlikler taşımaktaydı. *Manon Lescaut* ile *Kamelyalı Kadın* ya da *Yosma Elisa* arasında Mérimée'nin *Arsène Guillot*'su şerefli bir yer almış bulunmaktadır.

• İLGİLENDİĞİ KONULAR

MÉRİMÉE'NİN, hayatının bu ilk bölümünde tarihçi, hikâyeci olarak verdiği eserlerde, zorba karakterlere, zorlu dönemlere karşı aynı düşkünlüğü gösterdiği görülür: Fransa'daki kanlı köylü ayaklanmalarını anlatan *La Jaquerie*, *Carvajal Ailesi*'ndeki, *Afrika Aşkı*'ndaki, *Inès Mendo*'daki, *Fırsat*'taki canavarca davranışlar, zehirleme olayları; Protestanların toptan öldürülüşlerini anlatan *Saint-Bart-hélémy gecesi*yle *La Rochelle* kuşatmasına ilişkin *La Chronique*'i; *Mateo Falcone*, *Tamango*, *Toplum Savaşı*, *Don Pedro*... gibi. (Sırası gelince Mérimée'nin hayatının ikinci bölümünde verdiği eserlerden de sözedeceğiz.)

Mérimée ipsiz-sapsız, kanundışı adamlara, kaçakçılarla Çingenelere de büyük ilgi göstermiştir: Korsika'da rastlayıp «insanoğlunun katıksız tabiatı» diye adlandırarak pek memnun kaldığı şeyleri onlarda görmüş gibi sanki. Yalnız, onun en belirli yanı, psikolog olarak gösterdiği merak, bir de folklora duyduğu ilgidir. Ayrıca Paris'tekilere göre Madrid'deki hükümet darbelerinin çok daha ciddi oldukları yargısına varmıştı.

Büyücülükten, şeytanca işlerden duyduğu zevk de *XI. Charles*'ın *Gördüğü Hayaller*; *Chronique*; *Ispanyol Büyücüler*; *Vénus d'Ille*; *Carmen*; *Lokis*... gibi eserlerinde baştan sona kendini belli eder. Onaltı yaşındayken J.B. Porta'nın *Doğal Büyücülük*'ünü, Balthazar Bekker'in *Büyülü Dünya*'sını, Dom Calmet'nin *Görüntüler Üzerine İnceleme*'sini okuyordu. Nitekim *La Guzla*'nın gulyabanisi bu sonuncu yazardan alınmıştır.

1829'da şöyle bir söz etmişti:

Ben tarihin fıkrâ yanını severim ancak. Utanarak itiraf ediyorum hakın: Aspasia'nın, ya da Perikles'in bir kölesinin gerçek anılarına karşılık, tarihçi Tukidides'in hütün eserlerini seve seve veririm.

Bu sözünden ömrü boyunca hiçbir zaman şaşmış değildir.

Karmaşık bir insan olduğundan —kim öyle değildir ki— çelişik yönleri de vardır. Herkes de bunları kendine uygun geldiği gibi yargılayabilir.

Etrüsk Vazosu'ndaki Auguste Saint-Clair'in «doğuştan sevgi, şefkat dolu bir yüreği» vardır ama, arkadaşları kendisiyle alay ettikleri için, «aşağılatıcı bir zaaf saydığı bu halin bütün dış görünüşlerini saklamaya» özen gösterir. Mérimée'nin bu tipi yaratırken kendisini düşündüğünü ilk olarak Taine fark etmiş, kimse de buna itiraz etmemiştir.

Bir kimse katıyürekli tanınmak için böylesine çaba harcarsa, «insanoğlunun alçak bir yaratık olduğunu» bağıra çağıra ilân ederse, üstelik de otuzbir yaşında tarihî anıtlar müfettişi, kırk yaşında Yazıtlar ve Edebiyat Akademisi'ne, kırkbir yaşında Fransız Akademisi'ne üye olursa, imrenip kıskananların, böylesi bir talihe ancak yükselme hırsına sahip kimselerin erişebileceğine inananların bulunuşuna hiç şaşmamak gerektir. Nitekim Mérimée daha sonra senatör de olunca, kendisine «saray dalkavuşu» denilmesinden yakayı kurtaramayacaktır.

● HAYATINDAKİ KADINLAR

MÉRİMÉE rahatını seven adamdı; yolculuklardan, gezilerden, resmî görevlerden döndü mü Paris'in çeşitli yerlerindeki evlerinde oturmaktan annesiyle kedisi Matifas'nın yanında bulunmaktan, kitaplarının arasına gömülmekten zevk alırdı. Bencildi ama, sevdiklerine yardımda bulunmaya da can atardı.

Dostlarına çok bağılıydı. Neşeli saatlerin, Palais-Royal'ın Rotonde'undaki akşam yemeklerini, onları izleyen —ahlâka da pek aykırı olan— La Draperie Sokağı'ndaki, ya da Leriche'teki âlemleri, oradaki arkadaşlarını pek severdi. Bunlar arasında şair Musset, ressam Delacroix, Koreff ile Royer-Collard adlı hekimler, Sutton Sharpe adlı İngiliz avukat, daha başkaları vardı. Mérimée'nin deyişiyle bu Sutton Sharpe «çok akıllıydı ama, ahlâksız bir adamdı; dulla yetimin hakkını koruyarak yılda 100.000 frank kazanıyor, bu parayı operanın genç balerinleriyle yiyordu... Aşırı çalışıp aşırı seviştiği için» genç denecek yaşta beyin kanamasından ölmüştü.

Mérimée'nin kahramanı Clara Gazul: «Kadın şeytandır!» der. Mérimée bu sözünü sık sık unutarak şeytanı ikide-bir dürtmüş, sonra da yatıştırmak için çok sayıda «tapınılacak kadar güzel katıyürekli kadınlarla» tanışmıştı. Bunlar arasında büyük doğabilimci Cuvier'nin üvey kızı Sophie Duvaucel de vardı. Sophie üvey babasının Bitkiler Bahçesi'ndeki evinde birçok gençleri misafir edip ağırlıyor, onlar için sevimli bir arkadaş oluyordu. Mérimée, avukat Sutton Sharpe, doğabilimci, gezgin Jacquemont, Stapfer, ünlü bitki bilgini Jussieu de bunlar arasındaydı.

Ne var ki, gençlik çağından ölümüne dek, Mérimée'nin asıl büyük dostu, arkadaşı, III. Napoleon'un kaynanası, İmparatoriçe Eugénie'nin annesi Montijo Kontesi'ydi. Kontes tam kırk yıl boyunca Mérimée için eşsiz bir sırdaş, erkekçe bir arkadaş oldu. İlham da verdi ona: 1830 yılında bir gün, Granada'da ona bir cinayet olayını anlattı, bundan da *Carmen* doğdu.

Gene onun çevresinde, silik olmakla birlikte, vefalı bir kadın daha vardır ki bu, annesinin İngiliz arkadaşı Fanny Lagden'dir. «Sevgili Prosper»nin gölge gibi peşinden ayrılmadı, ondan dokuz yıl sonra öldü, kendisiyle birlikte gömülmek istedi. Belki Mérimée'nin hayatındaki ilk kadın olduğu için son kadın da olmayı istemişti.

Mérimée'nin hiçbir zaman vaz geçmek istemediği —otuz yaşındayken düşüp kalktığı melez bir kadından tutun da olgunluk çağında Madrid'de rastladığı ince belli, güzel kalçalı Maruja'ya kadar— aşağılık gönül eğlencelerini sevgi bölümüne sokacak değiliz. George Sand'la yaptığı —sevginin küçük bir payı olan— kısa denemenin sözünü de edecek değiliz. Yalnız, Variétés Tiyatrosu'nda küçük bir oyuncu olan Céline Cayot'yu seve seve bu bölüme alacağız.

Bu kız erkek gibi içer, küfürler savururdu. Dört yıl süren renkli bir ortak yaşantıdan sonra Céline Cayot, daha eli açık bir Rus asılzadesi ile ilişki kurarak, bizim genç yazardan «dostça» ayrıldı. Gel zaman git zaman yaşlandı, züğürtledi; otuz yıl sonra Mérimée ona yardım elini uzatmaktan geri durmadı...

• DÜELLODA YARALANDI

BİR kadın daha vardır ki Mérimée'nin hayatında önemli yer tutar: Emilie Hémard. Namus konusunda çok titiz olan Félix Lacoste adında birinin karısıdır. Bu adam, ikisi arasındaki ilişki üzerinde hiçbir kuşkuya yer bırakmayan birtakım mektuplar ele geçirince, tabancayı çektiği gibi Mérimée'nin omzuna, koluna üç mermi yerleştirdi.

Bu iş bir düello sırasında oluyordu. Mérimée, karşısındakine ateş edeceğine, havaya ateş etmiş, böylece efendiliğini göstermişti. Boynuna asılı, sargılar içindeki kolunu görüp kendisine fesatça sorular soranlara gene efendice bir karşılık verdi:

— «Benim yazı tarzımı beyenmeyen birisiyle düello etmek de...»

Dikkate değer nokta şu ki, uğurunda ölümle göz göze geldiği Emilie Hémard, Mérimée'ye sadık kalmadı. Mérimée de, Céline Cayot ile ilişki kurarak, bu vefasız sevgiliyi unutmaya, kendini avutmaya çalıştı.

Jenny Dacquín'le olan macerası ise daha az dramatik olmuştur. Bu kadın evli değildi, Mérimée yaşadığı süreçte, onunla olan ilişkisini hiç kimse bilmedi. Mérimée ölür ölmez bu hanım, onun kendisine yazdığı mektupları *Bilinmeyen Bir Kadına Mektuplar* başlığı altında yayınladı, hem de birçoklarını yüzüstü değiştirerek. O zaman herkes *Etrüsk Vazosu'nun*, *Çifte Yanılma'nın*, *Carmen'in* yazarının kırk yıl boyunca bir çeşit ukalâ kadının, kendisi istemeksizin, platonik âşığı olduğunu öğrendi, şaşırdı.

Acayip bir maceraydı bu. Çok hoş, aynı zamanda çok da pohpohlayıcı bir aldatmaca ile başlamıştı. Yalnız, işin bu yönünü Bilinmeyen Kadın açıklamış değildir. Boulogne-sur-Mer'de oturan, kendi halinde bir taşralı kız olan Bilinmeyen Kadın genç yazara pusu kurmuş, ona hayranlık dolu mektuplar yazarak altına da Lady Algernon Seymour deye, uydurma bir İngiliz hanımefendisinin imzasını atmıştı.

Bu maceranın ancak duygusal alanda kaldığı söylenmiştir. Bunun böyle olduğunu ispatlayan bir kanıt da Mérimée'nin, kendisine Boulogne'da kurulan bu pusudan üç yıl sonra Valentine Delessert adında başka bir kadınla başka çeşit bağlar kurmuş olduğudur. Yazar, zaferin verdiği sarhoşlukla, bu işten çok açık-seçik tarzda söz etmektedir. Diyor ki:

İnsan koskocaman bir rapor hazırlamak, sayfalarla yazı okumak, kendisinin yazmadığı kitapların dizgi yanlışlarını düzeltmek zorunda oldu mu, bütün bu dırıltılara büyük bir sevginin sıkıntıları da eklendi mi, gelin de çıkın işin içinden! Uzun, heyecanlı olaylardan sonra, çapkın yazar Brantôme'un öğütlediği otuzaltı tane fizik meziyete, ayrıca da bu adamın değerini bilemediği manevî meziyetlere de sahip bir kadını elde ettiniz mi, dostlarınızı ihmal edişinizden ötürü bağışlanmanız gerektir...»

Valentine Delessert Güneyli bir güzeldi. Bir başka âşığının —filozof, politikacı Charles de Rémusat'ın— dediği gibi, «belki büyüleyici, hoş yanı olmayan» bir iyiyürekliliğe, bir zekâyâ sahipti ama, «sağlam, güvenilir meziyetleri de vardı.»

Valentine Delessert, onbeş yıl boyunca Mérimée için büyük bir mutluluk kaynağı oldu. Kendisinin de dediği gibi, Mérimée yalnız onun hoşuna gitmek için yazı yazdı, o da onun için eşsiz bir ilham kaynağı haline geldi... Sonra Mérimée'den uzaklaştı, mektuplarını geri yolladı. Mérimée de başladı «kara kara düşünmeye.» Sırdaşı olan Montijo Kontesi'ne: «Bu işte papaz parmağı yok!» diyordu. Evet ama, o sahte masum tavırlı şair Maxime Du Camp'ın parmağı vardı bu işte. Tanımadığı bir ozanın şu dizesi, kendisine yol verilen âşığın ruh halini oldukça güzel anlatmaktadır:

Başka mutluluklara ereceğim ama, ne de acı olacak bunlar!

Mérimée'nin mektuplarında bu aşk acılarının gizli, saygılı sızlanışları vardır. O, gerçekten, asık yüzlü, sert birtakım eleştiricilerin dedikleri gibi hayasızın, haylazın biri olsaydı daha çabuk avunmanın yolunu bulurdu. Ne var ki, biraz da palavraya kaçarak, o da kendisi için «haylaz» diyordu. Zevk değil de, daha çok merak duyarak geçirdiği «haylazlık yılları» da epey kısa sürdü...

● RESMÎ GÖREVLERİ

MÉRİMÉE keyif ehliydi, kuşkucuydu ama, çok da çalışkandı. Resmî makamların uzun süre ilgisiz kalışları birçok tarihî anıtları özel kişilerin tahrip etmelerine yol açmıştı. Hiç değilse ayakta kalabilmiş eserleri kurtarmakla işe başlamak gerekiyordu. Yoksa, korunacak anıt, eser falan diye bir şey kalmayacaktı ortada.

İşte Mérimée, hiç beklemediği bir sırada, tarihî anıtları denetlemekle görevlendirildi. O zamanlar yolculuk, şimdiki gibi kolay iş değildi. Günümüzün en dayanıklı turisti dahi o çağın rahatsızlıkları karşısında cesaretini yitirirdi. Mérimée yılmadı, usanmadı, külüstür posta arabalarına binerek Fransa'yı bir baştan bir başa dolaştı. Bilgisiz belediye başkanlarıyla, kiliselerindeki duvar resimlerini —açık-saçık buldukları için— badana ettiren papazlarla bütün gün çene yarıştırıp yorgun düştükten sonra arabacıların kaldıkları kötü, pis hanlarda yattı; oturup bilgi dolu, aynı zamanda alaycı raporlar yazdı. 1830'da İspanya'daki hanlarda olduğu gibi, ağza alınmayacak yemekler yedi. Oralarda içtiği çorbalar için şunları yazmıştı:

Niçin saç tellerini de çorbayla birlikte getiriyorlar? Bunları da sevenler vardır; ayrı getirseler olmaz mı?

1835'te Güney Fransa'da, 1838'de Auvergne bölgesinde, 1840'ta Korsika'da denetim gezileri yaptı. Bunları, yazdığı dört ciltlik *Yolculuk Notları*'ndan öğreniyoruz, ki en önemlileridir. O daha onbeş yıl güleryüzlülüğü elden bırakmayarak, hiç sızlanmayarak zahmetli görevini yapmaya devam edecektir. Bu sayede birçok sanat eserleri, saraylar, kale surları, kiliseler, tiyatrolar harap olmaktan kurtuldu.

Mérimée papazları hiç sevmezdi. İkiyüzlü, aptal kimse-ler sayardı onları. Yaşlılık yılları boyunca papazlara ilişkin açık-saçık hikâyeler anlatıp durmuştur. Gençliğinde ise sofuluk duygularıyla pek bağdaşmayan *Le Carrosse du Saint-Sacrement* adlı küçük şaheserini yazmıştı. Yalnız, o olmasaydı Fransa'nın birçok eski kiliseleri de bugün var olmayacaktı. Demek ki yüksek rütbeli bir memurdu o, mesleğiyle haşır-neşir olmuştu. Resim yapıyordu, okumuştur, bilgindi. Büyük bir yazardı üstelik. Corot'ya, Courbet'ye al-dırmayışına hakarak, ressamlığının sınırlarını daha önce gördük.

● EDİPLİK TASLAMAZDI

DERİN bir kültürü vardı. Roma tarihiyle ilgili araştırmaları dolayısıyla: «Ukalâ olmaya başladığını anlıyorum; bundan da, zevk duyuyorum... deye bir itirafta bulunuyor. *Toplum Savaşı*'nı yazarken çok büyük özen göstermişti. Bundan ötürü kendisiyle alay ederken, bir konu üzerinde derin bilgi sahibi olmakla da inceden inceye, muzipce alay ediyor, şöyle diyordu:

Hanımefendi, «Toplum Savaşı»nı sıkıcı bulmadığınızı söyleyerek bana övünç verecek olan, sizsiniz. Şuna inanmanızı yürekten dilerim ki, benim gibi Roma'ya ilişkin eskipüskü nesnelerden hoşlanan on, oniki kişinin dışında ben de onu sıkıcı sanıyordum. Ayrıca bu kitabı yazarken, Yazıtlar Akademisi'ndeki baylara hoş görünmekten başka bir amacım da yoktu.

— «Onlara hoş görünmek istiyorsan sıkıcı ol!» demişlerdi bana.

Çok güç iş değildi bu ama, sıkıcı olmanın da okadar çok biçimleri vardır ki! Onların tarih konusunda hoşlandıkları sıkıcılık türü şu: Törelere, kişilere, insan yüreğine ilişkin ne varsa hiçbirinin üzerinde durmayacaksınız. Buna karşılık, incir çekirdeği dolduramaz işleri ha-bire eşeleyeceksiniz; kimsenin bilmediği, anlaşılmaz metinleri tartışacaksınız, falan-fılan...

Size bir örnek vereyim, bakın: Benim yerimde başkası olsaydı, Samnium'luların Roma üzerine yürüyüşünü anlatırken, düşmanlarını canevinden vurmak için kendilerini feda eden bu umutsuz insanların verdikleri büyük karar üzerinde bir şeyler söylerdi. Bense daha iyisini yaptım: Hangi yoldan geldiklerini anlattım. Ondokuz yüzyıl boyunca kimse bunun ne olduğunu bilmemişti. Ben: «Sağa saptılar.» dedim. Oysa, herkes sola saptılar sanıyormuş. Bunlar pek az kimseyi ilgilendiren nesnelerdir; bununla birlikte «Toplum Savaşı»nda buna benzer bir sürü şeyler var.

Burada şaka ediyor. Ne var ki, kitap, ya da makale olarak yaptığı çalışmalar üzerinde birçok defalar yapmacık olmayan bir aldırmazlık göstermiştir. XIX. yüzyılın bütün büyük Fransız yazarları arasında en az «ediplik taslayanı» odur.

● NASIL ÇALIŞIRDI?

ARAF'TAKİ Ruhlar ile *La Vénus d'Ille*'in çıkışı arasında üç yılı aşkın bir zaman geçmiş bulunuyordu. *La Vénus d'Ille* ile *Colomba* arasında üç yıla yakın, *Colomba* ile *Arsène Guillot* arasında ise dört yıla yakın zaman vardır.

Mérimée uzun hikâyelerini ya gönül eğlendirmek, ya da «birisine hoş görünmek» için yazıyordu. Nitekim, sevgilisi Valentine Delessert'le bozuştuktan sonra hikâye yazmaktan vaz geçtiğini görüyoruz. Sevgilisiyle arası düzelince, hayatının son yıllarında, *Mavi Oda'yı*, *Djoumâne'ı*, *Lokis'i* yazacaktır.

Bu keyif ehli adam —âdet yerini bulsun deye biraz hordurmuş söylenmekle birlikte— gene de resmî bir görev almayı da seve seve kabul etmiştir: Tarihi anıtları denetleyecektir; ayrı ayrı dokuz komisyonun toplantılarında bulunacaktır; idarî, arkeolojik raporlar yazacaktır. Keyif ehli olduğu için yolculuklar yapmaktan, gezip dolaşmaktan hoşlanmaktadır. Gerçi Doğu'ya yaptığı gezinin maceralı zevklerini artık bir daha tadamayacaktır ama, Hamilton Dükü'nün konuğu olarak ağırılanacak, Highland'larda ava çıkacak, Breadalbane Markisi'nin Taymouth'taki şatosunda kalacak, Kinloch-Linhard'da Lord Ashburton'ın, Pass of Glenquoich'te Edward Ellice'in misafiri olacaktır.

«Sevgili İspanya»sına 1845, 1846, 1853, 1859'da yeniden gitti. İngiltere'ye de çok gitmişti ama, orada geleneklere, kurallara gösterilen aşırı, yapmacıklı bağlılık onun gerçek mizacına pek uygun düşmüyordu. Ayrıca, Almanya'ya, Avusturya'ya, İtalya'ya da geziler yaptı... Şu da var ki, artık ya-

vaş giden, rahatsız posta arabaları tarihe karışmıştı, demiryolu ile yolculuk yapılıyordu.

Bu yorulmak bilmeyen gezgin en çok Paris'te, Jacob Sokağı'nın 18 No. sındaki evinde rahat ediyordu. Beaux Arts Sokağı'ndaki evinden çıkarak 30 nisan 1847'de buraya yerleşmişti. Annesi 30 nisan 1852'de bu evde ölmüştür. 24 ağustos 1852'den başlayarak da Lille Sokağı 52 No. da oturdu. Şair Edouard Grenier onu bu evde görmeye gidiyordu. Mérimée'nin çalışma odasını şöyle anlatıyor:

Mérimée sırtına iri dallı, Japon işi muhteşem robdöşambrını, ayağına Türk işi şıpıtık terliklerini giyer, gül ağacından yapılmış XV Louis tarzı büyük masasının başına geçerek gecenin geç saatlerine dek çalışırdı. Koltuklar kapitone idi; şuraya-buraya serpiştirilmiş işlemeli yastıklar vardı. Gösterişsiz, şatafatsız, çok rahat bir evdi burası.

Bu keyif ehli, aydın, okumuş adamın ev işlerini, varlıklarını belli etmeksizin her şeye dikkat ederek, iki İngiliz kız kardeş —Bn. Ewers ile Bn. Fanny Lagden— çekip çeviriyorlardı. Mérimée'nin annesinin eski arkadaşlarıydı bunlar.

Günün birinde Mérimée, İmparatoriçe Eugénie'nin annesi Montijo Kontesi'ne şöyle bir olay anlatmıştı:

Üç genç hanım («kibar çevreden,» deye de belirtmişti), dostlarımdan birinin (bu da, kendisiydi elbette) evine gitmişler. Bizim dostun birçok acayip şeylerden meydana gelme güzel bir koleksiyonu varmış, bunu seve seve onlara göstermiş. Sonra hanımlar ona şöyle demişler:

— «Sizin birtakım gizli çekmeleriniz de varmış, içlerine tuhaf tuhaf şeyler saklıyormuşsunuz, biliyoruz. Onları da gösterin bize.»

Bizim ahbap kem-küm etmiş:

— «Valla', bunlar acayip şeylerdir, biraz da müstehcen nesnelerdir. Çoğu erkeklere bile göstermeye cesaret edemem bunları!» deyecek olmuş.

Ne dediyse para etmemiş.

Hanımlar: «Her şeyi görmek istiyoruz!» diye diretmişler.

Her şeyi görmüşler ama, hiçbir şey karşısında da uzun boylu şaşırmamışlar pek. İşte, 1868 yılının baharında ahlâk-ın hali böyle. Bana öyle geliyor ki işler epey ilerlemiş; bu da, gelecek için cesaret verici. Hayatıma yeniden başlayamayacağıma çok üzülüyorum doğrusu...

Bu işler olup biterken annesinin eski arkadaşları olan o iki hanım evde yoklarmış besbelli.

Bu zevk ehli, gene de isteklerini dizginlemesini bilen adamın o evde yavaş yavaş yaşlanışını insan gözünün önüne getiriyor: Evinin her yanını seçme eşyalarla, anılarla süslemiştir. Çok sevdiği Eskiçağ yazarlarını, Shakespeare'i, Cicero'nun, Sévigné Markizi'nin, Deffand Markisi'nin mektuplarını okumaktadır. (Mektuplara olan bu düşkünlüğüne dikkat edin!) Yaşlandığını kabul etmemektedir, ya da bunu kabul etmek işine gelmemektedir.

En büyük çağdaşlarına gösterdiği ilgiye, dikkate gelince bu öylesine üstünkörü, öylesine mızımızca, kimi vakit de öylesine kısa görüşlüdür ki, Mérimée'nin hiç de aptal bir kimse olmadığını bilenler bu durum karşısında şaşırmaktan kendilerini alamazlar.

● SANAT GÖRÜŞÜ

MÉRİMÉE, 1857 yılında: «Doğada taklit edilecek nesnenin ne olduğunu bilerek onu seçmek muhakkak ki sanatın büyük sorunudur.» demişti. O bu sorunu kendi hesabına oldukça iyi çözmüşe benziyor. Yalnız, Yunan ve Roma çağları ile Fransız edebî geçmişi üzerindeki sağlam bilgisi (Molière'i özellikle sevdiğini, onunla haşır-neşir olduğunu da biliyoruz) ondaki yeni yetenekleri, yeni dehaları anlama gücünü felce uğratiyordu sanki. Gelecek kuşakların göklere çıkaracakları meslektaşlarını hiçbir kıskanç ard-düşünceye kapılmaksızın, küçümsüyor, yerden yere vuruyordu.

Chateaubriand'ın suluboya karikatürlerini yapmıştı. Küçükler öteden beri büyüklerine saygısızlık gösterirler ama, bunu kötüyüreklilikle yapmazlar. Mérimée'nin karikatürleri ise çok amansızcaydı; romantizmin bu öncüsüne duyduğu nefreti açıkça belirtiyordu.

Baudelaire *Elem Çiçekleri* adlı şiirlerinden ötürü mahkemeye verildiği zaman Mérimée davaya yardımda da bulunmuştu. Baudelaire ise onun hayranıydı. Victor Hugo'nun romantizmin başlangıcı sayılan *Hernani* adlı oyunu büyük gürültü kopardığı zaman Mérimée Hugo'dan yana olmuş; *Notre-Dame de Paris*'yi çok başarılı bulmuş; gene Hugo'nun *Marion Delorme* adlı oyununun son bölümü üzerinde verdiği öğüdü Hugo uygulamıştı. Ne yazık ki ikisi arasındaki dostluk pek uzun sürmemiştir. Mérimée'ye göre, Flaubert ise yeteneğini *Madame Bovary*'de «har vurup harman savurduktan sonra» *Salambo*'yu, *Duygusal Eğitim*'i yazmak gibi bir hata işlemiştir.

Bütün bu yazarlar hakkında Mérimée'nin vardığı yargılar, yaptığı içneli şakalar insanı şaşırtır, üzer. Şu birkaç örnek, yenilikler karşısında duyulan güvensizliğin, akıllı bir insanda bulunması beklenen merakı nasıl alt ettiğini, onun zevkini nasıl kısırlaştırdığını gösterecektir.

Salammbô (Flaubert): «Cannes'dan başka her yerde, okuyacak bir yemek kitabı bulsaydım, bu kitabı açmazdım bile.»

Les Chansons des Rues et des Bois (Hugo): «Bu adam birden delirdi mi, yoksa oldum olası deli miydi? Bana sorsanız, oldum olası deliydi galiba.»

Gülen Adam (Hugo): «İnsanın utancından ellerini yüzüne kapatması geliyor. Gene birsürü aykırılıklar, aşırılıklar var ama, özellikle düzmece, aptalca bir kitap.»

Hugo'nun Brüksel'de verdiği bir söylev için de şöyle diyordu:

«Elinde bunca güzel imgeler bulunan bu çocukta, ne yazık ki, sağduyunun zerresi yok. Dürüst bir insana yakışmayacak yavan şeyler söylemekten kendisini alıkoyacak utanç duygusundan da yoksun, üstelik!»

Baudelaire'e gelince, Mérimée'nin onun üzerine yazdıklarını bağışlayabilmek için ancak eleştirmen Jacques Crépet kadar hoşgörür olmak gerektir. Gerçekten, Mérimée 1857'de şöyle diyordu:

«*Elem Çiçekleri* çok aşağılık, hiç tehlikeli olmayan bir kitap. İçinde birkaç şiir kıvılcımı da var ama, hayatı tanımayan, yosma bir işçi kız kendisini aldattı diye yaşamaktan bezmiş olan zavallı bir delikanlıda bulunabileceği kadar. Yazarı tanımıyorum ama, bahse girerim ki aptalın biridir.» 1869'da da şunları yazıyordu:

Bana Baudelaire'in eserlerini yolladılar, okuyunca dehşetli öfkelen dim. Baudelaire delinin biriydi! Kendisine Victor Hugo'nun saygısını kazandıran, ahlâka aykırılıktan başka meziyetleri olmayan şiirler yazdıktan sonra hastanede ölmüştür. Şimdi de değeri bilinmemiş bir dâhi mertebesine yükseltiliyor!

Baudelaire'in şiirleri için Mérimée'nin ileri sürdüğü hafifletici nedenlere dikkat etmişsinizdir: Hiç de «tehlikeli» şeyler değilmiş bunlar! Mérimée için ölçü nedir acaba? Hemencecik: «Artık yaşlanmaya başlamıştı!» demeyelim. Bunun da etkisi var kuşkusuz; ama, onun Baudelaire'i böyle yerden yere vuruşu, dolaylı olarak, şairin kullandığı söz dağarcığını da yermektedir. Klasik dile bağlılık, edebiyat, toplum, ahlâk alanlarındaki yenilikler karşısında kuşkuculuk onun değişmez değer ölçüleri arasındadır. İkinci İmparatorluk döneminde birçok büyük yazarlara çok gördüğü yakınlığı, hayranlığı —ikisi de oyun yazarı olan— bir François Ponsard'dan, bir Emile Augier'den esirgememiştir.

Dahası da var: O sıralarda (1865) Ponson du Terrail gazetelerde bitmez-tükenmez tefrikalar halinde cinayet romanları yayınlıyordu. Ona ilişkin şu satırları Mérimée ap-

açık şaka olsun deye yazmıştır ama, bunun gene de bir anlamı vardır. Diyor ki:

Bence şu sırada tek bir dâhi var: M. Ponson du Terrail. Suç işlemeyi, adam öldürmeyi hiç kimse onun gibi iyi kullanamıyor. Ben de zevkle okuyorum.

Ressam Courbet'nin 1853 Salon'unda sergilediği *Yıkılan Kadınlar*'ın kendisinde uyandırdığı —daha önce de değindiğimiz— tiksintiyle 1861'de Wagner üzerine yapılan en saçma tekerlemeleri yayıp değerlendirmekten duyduğu zevk onun dar bir «güzel» anlayışı olduğunu gösterir: Ona göre bu sınırın dışına çıkıldı mı kurtuluş yoktur.

● RUS EDEBİYATINA MERAKI

YAZARIN bir ara uğradığı ilham tükenişini onun zevkinin böyle, bir çeşit «zamana uyamayış»ında mı aramalı? Hayır. Hikâyeci olarak uzun süre eser vermeyişinin nedeni, Mme Delessert ile olan bağlarının gevşemesindendir. *Carmen*'den *Mavi Oda*'ya kadar geçen yirmi yılı aşkın süre boyunca Mérimée «hayali edebiyat» deye adlandırılan türden vaz geçmiştir ama, tarihçi olarak —çok değerli olan— eserlerini yazmaya daha büyük bir şevkle devam etmiştir.

Yeni Fransız eserleri karşısında gösterdiği meraksızlığa, ya da düşmanlığa gelince, o bunları Rus edebiyatına karşı —o sırada pek seyrek görülen— çok canlı, çok sürekli ilgiyle bağdaştırmıştır.

Yirmibeş yaşında grekçe öğrenmeye başladı deye Stendhal onunla alay etmişti. Rusça öğrenmeye başladığı zaman ise, ellisine yaklaşmış bulunuyordu. Grekçeyi çok iyi bilmesi, —söylendiğine göre— rusçayı ise hiçbir zaman iyice öğrenememiş olması belki de bundandır. Kendisinden önce de tanınmamış birtakım kimseler Rus edebiyatına el atmışlardı ama, Puşkin'i Fransa'da, hattâ denebilir ki Batı'da tanıtan,

odur: 1849'dan başlayarak bu yazarın *Maça Kızı*, daha sonra *Çingeneler*, *Hüsar Askeri*, *Atış* adlı eserlerini; 1851'de, Gogol'un *Ölü Canlar*'ını, *Müfettiş*'ini tanıtan gene odur. Turgenyev'le dostluk kurmuştu. Onun *Görüntüler*, *Yahudi*, *Petuşkov*, *Köpek*, *Acayip Hikâye* adlı eserlerini düzelten, ya da çeviren hep Mérimée'dir.

Geçmiş meraklı bu insanın Rus romanının tanınmasında böylesine büyük pay sahibi olması, onun kendine özgü yönlerinden biridir. Rus romanının edebiyat üzerindeki etkisi ise sonradan çok derin olacaktı.

Mérimée yalnız Rus edebiyatına değil, Rusya tarihine karşı da çok büyük ilgi duydu. «Ben tarihin yalnız fıkralarını severim.» demek saygısızlığında bulunmuştu ama, bunu pek okadar ciddiye almayalım. *Toplum Savaşı*, *Catilina*, *Don Pedro*, Rusya üzerine incelemeler, yazarın kendi zevki üzerine yaptığı çok sınırlayıcı tanımlamayı haklı göstermeyecek kadar sağlam eserlerdir. Roma tarihinde, İspanya tarihinde pek okadar değilse de Rusya tarihinde Mérimée hep en korkunç bölümleri, dönemleri seçmiştir. Kitaplarında öldürmelerden, işkencelerden, kazığa vurmalarından, deri yüzmelerden bol şey yoktur. İspanya tarihinde onu çeken —adaletçi, aynı zamanda amansız kral— Don Pedro olmuştur. *Carmen*'de de onun —bir fıkra dolayısıyla— sözü geçtiğini bu eseri okurken göreceğiz.

● MEKTUPLARI, ANILARI

ESERLERİNDEKİ bu karamsarlığa karşılık, Mérimée mektuplarında daha saygılı, daha iyimser, alaycı, güler yüzlü, mert, uysaldır. Kitaplarında insanlara gösterdiği güvensizliği mektuplarında kırk yılı aşkın bir süre açığa vurduğu yaşama sevgisiyle denkleştirmiştir, hem de hiç çaba harcamadan.

Renan'ın *Çocukluk ve Gençlik Anıları*'nda şöyle tuhaf bir sözü var:

Dostları olmasaydı Mérimée birinci sınıf bir adam olurdu. Dostları onu kendilerine mal ettiler. İnsan hepsiyle kolayca konuşma olanağına sahipken ne diye mektup yazar onlara?

Renan'ın görmediği şey şu olmuştur: Değişik, zengin yönleriyle bu mektuplar Mérimée'nin derin mizacını açıklar. O herkesle konuşmaktansa, kadın-erkek dostlarıyla serbestçe sohbet edebilmek için kaleme, kâğıda başvurmayı işine daha elverişli buluyordu. Mektup yazdığı dostlarının çoğu kadındır, bunlar arasında Montijo Kontesi, kendisine rusça öğreten Bn. De Lagrené ile kızı Olga da vardır. Mérimée ölümüne dek hanımlarla dostluk kurmanın o sevimli havasından hoşlanagelmıştır.

Olgunluk, yaşlılık çağında Mérimée eleştirmen Sainte-Beuve, ırkçılığın kurucusu, yazar, diplomat Gobineau, felsefeci, politikacı Cousin, İspanyol yazarı Estebanez Calderon için de, Antonio Panizzi için de güvenilir, vefalı bir dost olmuştur. Panizzi bir İtalyan devrimcisiydi, giyaben ölüm cezasına hüküm giymiş, İngiliz uyruğuna geçmiş, British Museum'a müdür olmuştu.

Mérimée ölen dostlarının anılarına da büyük bağlılık gösterdi. Stendhal'in ölümünden sonra, 1850'de onun için yazdığı «övgü»deki toksözlülüğü ikiyüzlüleri kızdırmıştı. 1867'de ünlü gezgin, doğabilimci Victor Jacquemont'un yeğenlerinden birinin yararına olarak onun hiçbir yerde çıkmamış mektuplarını iki cilt halinde yayınlatacak, dostu için: «Tanıdığım insanların en yüce ruhlusu, en sevimlisi» diye yazacaktı. Oysa Jacquemont öleli otuz yılı aşmıştı, başkaları için katıyürekli olan Mérimée ise onunla topu-topu iki yıl arkadaşlık etmişti.

Mérimée, George Sand'la dostluğu sona erdikten sonra, 1861'de Jules Sandeau ile birlikte, bu kadın yazara Fransız Akademisi'nin 20.000 franklık ödülünün verilmesi için bir kampanya açtı.

● ONBEŞ GÜN HAPİS

GENE dostluk uğruna Mérimée onbeş gün de hapis yatmıştır. Bu çok ilginç olay anlatılmaya değer: Mérimée'nin Guillaume Libri adında bir arkadaşı vardı. Bu adam gerçek bir bilgindi ama, aynı zamanda gerçek bir hırsızdı da. Ünlü devlet adamı Guizot, onu kitaplıkları denetlemekle görevlendirmişti. Adam hangi kitaplığa uğradıysa arkadan çok değerli kitapların, elyazmalarının kaybolduğu görülmüştü.

Bunun üzerine Libri mahkemeye verildi. Kuşkucu, ihtiyatlı Mérimée de bu dâva dolayısıyla *La Revue des Deux-Monde*'da yarı alaylı, yarı ciddi bir yazı yazdı. Adalet makamları yazıda hakaret buldular, Mérimée'yi yargılayıp onbeş gün hapse mahkûm ettiler.

Mérimée buna çok üzüldü ama, başka çıkar yol olmadığını anlayınca gidip emrinde çalıştığı bakandan onbeş gün izin istedi. Bunu niçin istediğini de anlattı. Bakan: «Bu izni böyle kötü bir iş için kullanacağınıza üzgünüm...» demekle birlikte, Mérimée'nin isteğini yerine getirdi.

Mérimée o sırada Légion d'Honneur nişanının «officier» rütbesine sahipti. (Bu rütbeye sahip olanların sayısı da o zaman şimdiki gibi beş bin değildi!) Yüksek bir memurdu, Akademi üyesiydi. Öyleyken, gene de, hem kendisiyle, hem şüpheli mizacına aykırı olarak yaptığı bu kabadayılıkla alay ederek, cezasını «gık» demeden çekti.

Yalnız, üzerinde durulması gereken bir nokta var: Bu şaşırtıcı macerada —suçsuz olduğuna kendisinin de çok geçmeden artık inanmadığı— arkadaşı uğruna mı, yoksa Libri'nin karısına, yeğenine, ya da üvey kızına beslediği duygular uğruna mı böyle davranmıştı? Orası pek belli değil. Muhakkak olan şu ki mert bir insan olarak kendisine düşen görevi sonuna kadar, hattâ işi daha da ileriye vardırarak yerine getirmek yiğitliğini gösterdi.

20 temmuz 1852'de hapisten çıktı. Aradan bir yıl bile geçmeden, 20 haziran 1853'te Senato üyeliğine atandı. Fransa Prusya'ya yenilip III. Napoléon devrildikten sonra İkinci İmparatorluğun bütün kodamanlarının uğradığı itibarsızlıktan Mérimée de kendini kurtaramadı. Ölümünden sonra ise Victor Hugo, «bir uşaklar, köleler topluluğu» diye tanımladığı senatoda Mérimée'nin de üye oluşunu yererek, vaktiyle onun kendi eserlerine karşı gösterdiği saldırganlığın öcünü almış oldu.

● «SARAY DALKAVUĞU»

PROSPER Mérimée uzun süre bir «saray dalkavuşu» sayıldı. Böyle söylemek herkesin kolayına geliyordu çünkü. Şurası muhakkak ki, III. Napoléon'un saltanatının ilk günlerinden başlayarak o, sarayın bir yakını olınuştı. Ne var ki Mérimée III. Napoléon'a ancak çok sonraları yakınlık beslemeye başlamıştır. Kralın, Eugénie ile evlendiği güne dek onunla ığneli bir biçimde alay etmekten geri durmamıştı. Senatör oluşu da Montijo Kontesi'nin şimdi İmparatoriçe olan kızı Eugénie'yi daha küçük bir çocukken La Paix Sokakı'ndaki pastacıya götürüp ona pasta yedirmiş olmasından ötürüydü. Bedavadan para alacağı bu yüksek mevkie getirilince, III. Napoléon'a karşı olan dostlarının gözünden düştü ama, onu avutan şu oldu: İmparatoriçe onun bu görevi atandığını öğrenince sevincinden İmparator'un boynuna sarılmıştı.

Mérimée İmparator'la eşinden çok itibar, saygı gördü; ikisi de onu çok hoş tuttular. Bütün törenlere, şöenlere, şenliklere, balolara katılmak zorundaydı. Onun için bütün bunların birer angarya olduğu muhakkaktı. Çünkü ömrü boyunca, babasının 1825'te kendisi için söylediği şu sözleri haklı çıkarmıştı:

— «Prosper rahatına düşkündür, her akşam resmî bir kılığa girmekten hoşlanmaz.»

Sağlık durumu da gittikçe daha çok bozuluyordu. 1856-1857 kışından başlayarak, kış aylarını Cannes'da geçirmeye karar verdi. Astım hastalığına tutulmuştu, ömrünün son yıllarını çok zahmetli hale sokan bu hastalıktan kurtulmak için uğraştı durdu.

Kendisini 1868'de Fontainebleau Şatosu'nda görmüş olan tarihçi Augustin Filon onun şöyle bir portresini çiziyor:

Yaşlı bir bay yere bakarak imparatoriçenin yanı sıra yürüyordu. Özene-bezene, pek şık giyinmişti: Üstünde kurşuni bir pantolon, beyaz yelek vardı. Eski moda iri, mavi bir boyunbağı takmıştı. Ucu dörtköşe, acayip biçimli iri bir burnu vardı. Alnında çapraz dört derin çizgi görülüyordu. Gür kaşlarının altında, kıstırma gözlüğünün parıltısı ardında, biraz sertse de içten, kararlı bir bakışı vardı. Genel olarak sert görünüşlüydü. «Belki bir İngiliz diplomatıdır...» dedim içimden. O sırada imparatoriçe beni çağırdı. Yanındaki Mérimée imiş.

Mérimée o sırada hastaydı, yorgundu. Saray halkı da pek aydın değildi, eğlenmek için düzenlenen bilmecelelere, oyunlara o da katılıyordu ama, bunların metelik etmez şeyler olduğunu da biliyordu. Soyтары değildi çünkü. Oysa, siyasî hasımları onun soyтары olduğunu kendi ağzıyla söylediğini ileri sürüyorlardı. Nedeni de şuydu: III. Napoléon Prusya'ya yenilip devrildikten sonra Tuileries Sarayı'nda bulunan kâğıtlar arasında Mérimée'nin bir hikâyesinin müsveddesi de ele geçmişti. *Mavi Oda* adını taşıyan bu hikâyede şu imza vardı: *Prosper Mérimée, İmparatoriçe Hazretleri'nin soytarısı.*

Mérimée'nin kimi vakit insanı kızdıran acayıplikleri, gelip geçici hevesleri vardı ama, hiç de aşağılık bir adam değildi. Bonapart'çılığı söz götürmezdi elbette. Yalnız, onun bu eğiliminin nedenini, az önce sözünü ettiğimiz şakada değil de, başka şeylerde aramak gerektir. Mérimée düzeni seven adamdı, İmparatorluk da ondaki bu düzen sevgisini—belirli bir düzen, sokaktaki düzen sevgisini—tatmin et-

mişti. Yoksa, o yılın şubatında, haziranında olup biten kanlı olayları, bunların kendisinde yarattığı büyük korkuyu unutmuş değildi. Öyle ki, İmparatorluk döneminin son yıllarına doğru Fransa'da az-çok hürriyetçi bir hava esmeye başladığı zaman Mérimée verilen tavizleri yanlış buluyor, biraz muhalefete kaçan bir tavır takınıyordu.

Fransa-Prusya arasında savaş patlak verdiğinde şunları yazıyordu:

Korkarım ki bizim generaller birer dâhi değil. Bir bozgun bizi birdenbire cumhuriyet rejimine, yani en korkunç, içinden çıkılmaz bir kargaşalığa götürebilir...

Savaşın başlangıcında, Saarbrücken'deki küçük bir çatışmada Fransızlar üstün gelmişse de sonradan bozgunlar birbirini kovalamış, Alsas'la Loren istilâya uğramıştı. Mérimée umutsuzdu ama, keskin görüşlüydü: «İyi askerlerimiz var ama, tek bir generalimiz yok!» diye yazıyor, sonra ekliyordu: «Prens von Bismarck'ın Paris'te bulundurduğu 4. Prusya ordusu hepsinin en korkuncudur.» Bu dördüncü ordu, aslında beşincikoldu.

9 ağustosta İmparatoriçe Mérimée'yi kabul etti, yazar onu «kaya gibi sağlam» buldu. Ayrıca, İmparatoriçe «bir azize izlenimi» uyandırmıştı onun üzerinde. 4 eylül günü Mérimée artan astım bunalımları yüzünden boğulacak hale gelmişti. Bacakları ise öyle şişmişti ki, yün sargılarla sımsıkı sarmak gerekmişti. Bozgundan sonra Senato'nun yaptığı son oturuma âdeta kucakta gitti. Cumhuriyet ilân edilince artık hiçbir görev onu Paris'te alıkoymadığından, 8 eylül günü can çekişir bir halde Cannes'ın yolunu tuttu.

● DÜNYA YURTTAŞI

BİRKAÇ gün sonra kadın arkadaşlarından Bn. De Beaulaincourt'a şu satırları yazıyordu:

Ömrüm boyunca, Fransız olmadan önce dünya yurttaşı olmanın çarelerini araştırdım ama, bütün bu felsefî düşünceler hiçbir işe yaramıyor. Bugün bu aptal Fransızların aldıkları yaraları gördükçe içim kan ağlıyor, uğradıkları hakareti gördükçe gözyaşlarımı tutamıyorum. Nekadar nan-kör, zırva plurlarsa olsunlar, onları hep seviyorum.»

Birkaç yıl önce şu satırları yazan da gene aynı adamdı:

Siz de Poitiers Savaşı'nın () kaybedilişi dolayısıyla acı duyan Fransızlardan mısınız? Ben onlardanım.*

Bu ise kuşkucu bir dünya yurttaşı için hiç de kötü bir not değildir. Alphonse Daudet —Mérimée'yi kasdetmeksiniz— şöyle bir düşünce ileri sürmemiş miydi:

Hiçbir şeye inanmayan bir insanın ne çok şeye inandığını görseniz şaşarsınız!

Mérimée 23 eylül 1870'te öldü. Vasiyetnamesinde cenaze törenine bir protestan papazının çağrılmasını istemişti. Ebedi uykusunu Cannes'daki protestan mezarlığında uyumaktadır.

Fransa'nın Prusya ile yaptığı savaşı iç savaş izledi. Prusyalıların Paris'i kuşatmaları sona erince Commune ayaklanması başladı. «Kanlı Hafta» sırasında, 23 mayıs 1871 günü, Mérimée'nin Bac ile Lille sokaklarının köşesindeki evi baştan başa yandı. Mobilyeleri, kitapları, kişisel evrakı, bibloları, yıllar boyu biriktirdiği sanat eserleri... hepsi, hepsi kül oldu. Yıkıntılar arasında yarı-yanmış bir tek şey buldular: Bir kır tanrısının, eski Grek işi, sevimli, küçücük bir tunç heykeli yazar bunu masasındaki kâğıtlar uçuşmasının deye kullanıyordu.

Pierre JOSSERAND
(Özetleyerek çeviren: S. T.)

(*) 19 eylül 1356'daki Poitiers Savaşı Fransa Kralı Yiğit Jean ile İngiltere Kralı III. Edward'ın oğlu olan, zırhının rengi dolayısıyla Kara Prens diye anılan veliaht Edward arasında olmuş, Jean'ın yenilip esir düşmesiyle sona ermişti. (Çeviren)

ROMANDAKİ BAŞLICA KİŞİLER

CARMEN (<i>karmen</i>)	Bir tütün fabrikasında çalışan Çingene kızı; kaçakçılarla işbirliği eder.
DON JOSE (<i>don hose</i>)	Bir İspanyol askeri; Carmen'i sever.
GARCIA (<i>garsiya</i>)	Carmen'in kocası.
LUCAS (<i>lukas</i>)	Bir tüccar.

Olay ondokuzuncu yüzyıl başlarında
İspanya'da geçer.

CARMEN

*Her kadın zehir gibi acıdır. Yalnız iki iyi
ânı vardır. Biri yatakta, öbürü ölümünde.*

PALLADAS.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUNDA savaş alanını bugünkü Monda'nın yakınında, Marbella'nın birkaç fersah kuzeyindeki Bastuli-Poeni bölgesinde gösteren coğrafyacılara ne söylediklerini bilmeyişlerinden kuşkulandım hep. *Bellum Hispaniense*, (İspanya Savaşı) adlı eserin kimliği belirsiz yazarının anlattıklarına, Ossuna Dükü'nün zengin kitaplığından derlediğim bilgilerden edindiğim sanılara dayanarak Sezar'ın, Roma Cumhuriyeti koruyucularına karşı son kez talihini denediğı o unutulmaz yeri Montilla dolaylarında aramak gerektiğini düşünüyordum. 1830 yılı güzünün başında Endülüs'te bulunduğum sırada, hâlâ içimde kalan kuşkuları gidermek için epey uzun bir gezi yaptım. Yakında yayınlayacağım bir inceleme yazısı, umarım ki, bütün iyiniyetli arkeologların zihinlerinde hiçbir kuşku bırakmayacaktır artık. Avrupa'nın bütün bilginlerini kararsızlık içinde tutan sorunu yazacağım incelemenin en sonunda açıklığa kavuşturmasını bekleye-duralım, size küçük bir hikâyeye anlatmak istiyorum. Yalnız, bu hikâyeye Munda'nın ye-

rine ilişkin ilginç sorun üzerinde hiçbir önyargı taşımıyor.

Kortoba'da bir kılavuzla iki at kiralamış, tüm eşya olarak da yanıma Sezar'ın *Yorumlar*'ı ile birkaç gömlek alıp yola koyulmuştum.

Bir gün, Cachena ovasının yüksek bölgesinde başı-boş dolaşıyordum. Yorgunluktan bitkin, susuzluktan ölgün haldeydim. Kurşun gibi inen güneşte yanıyordum.

— «Sezar'ın da, Pompeius'un oğullarının da canları cehenneme!» deye düşünüyordum.

Tam o sırada, izlediğim keçiyolundan epey uzakta, yer yer sazlar, kamışlarla kaplı küçük, yeşil bir çayırılık gördüm. Yakında bir pınarın bulunduğunu haber veriyordu bu bana.

Gerçekten, yaklaşıncaya gördüm ki o sözde çayırılık bir derenin döküldüğü bataklıkmış. Anladığıma göre Cabra Sıradağları'nın iki yüksek yamacı arasından çıkıyordu bu dere.

Şöyle bir sonuca vardım o zaman: Daha ileriye gidersem daha soğuk bir su, daha az sülükle kurbağa, ayrıca kayaların ortasında belki biraz da gölge bulabilecektim.

Boğaza girerken benim at kişnedi, görmediğim başka bir at da ona karşılık verdi hemen. Yüz adım gitmiş gitmemiştim ki boğaz birden genişledi, bir çeşit doğal buz yalağını serdi gözümün önüne. Çevresindeki dik bayırların yüksekliği iyice gölgeliyordu bunu.

Bir yolcu için mola verecek bundan daha hoş yer bulunamazdı. Dikine inen kayaların dibinden pınar kaynayarak fışkırıyor, kar gibi ak kumlarla kaplı küçük bir havuza dökülüyordu. Kıyısında da rüzgârın erişemediği, pınarın suladığı beş, altı tane güzel, yeşil meşe yükseliyor, koyu gölgeleriyle örtüyorlardı onu. Havuzun kıyısındaki ince, parlak otlar da çepeçevre 'on fersah içindeki hanların hepsinden daha iyi bir yatak gibi serili duruyordu.

Böylesine güzel bir yeri bulmuş olma şerefi yalnız benim değildi. Ben geldiğim sırada orada bir adam yatıyordu. Uyuyormuş besbelli. Kişnemelerle uyanıp kalkmış, atına yaklaşmıştı. Hayvan, efendisinin uyumasından yararlanarak, o dolaylardaki otlarla bir güzel karnını doyurmuştu.

Orta boylu, sağlam görünümlü bir delikanlıydı. Sert, gururlu bir bakışı vardı. Teni eskiden güzel olsa gerekti ama, güneşin etkisiyle saçlarından daha koyu bir hal almıştı. Bir eliyle atının yularını tutuyordu, öbür elinde, namlusu bakırdan, iri bir tüfek vardı.

Açık söyleyeyim: Tüfek de, onu taşıyan adamın haşın tavrı da beni az-çok şaşırttı ilkin. Yalnız, eşkıya sözünü çok işitmiş, gene de hiç eşkıyaya rastlamamış olduğumdan, soygunculara inanmıyordum artık.

Pazara giderken tepeden tırnağa silâhlanan dü-rüst, namuslu okadar çiftçi görmüştüm ki, bir ateşli silâh görmek bu tanımadığım adamın ahlâkı hakkında kuşkulandıramıyordu beni.

— «Hem,» diyordum kendi kendime, «gömleklerimle Elzevir baskısı *Yorumlar*'ı n'apacak?»

Onun için, tüfekli adamı teklifsiz bir baş işaretiyle selâmladım, gülümseyerek: «Sizi uyandırdım ya?» deye sordum.

Karşılık vermedi. Baştan ayağa süzdü beni. Sonra, incelemesinde hoşnut kalmış gibi, ilerlemekte olan kılavuzuma da aynı dikkatle baktı.

Kılavuzun sarardığını, korktuğunu apaçık göstererek durduğunu gördüm.

— «Kötü rastlantı!» dedim içimden ama, hiçbir kaygı göstermemenin ihtiyata uygun olacağını düşündüm hemen.

Attan indim. Kılavuza: «Çıkar hayvanın yularını!» dedim.

Pınarın kıyısında diz çökerek başımla ellerimi suya daldırdım. Sonra, Kutsal Kitap'ta sözü geçen, Kral Gedeon'un kötü askerleri gibi, yüzü-koyun yatarak kana kana su içtim.

Beri yandan da, kılavuzumla kimliği belirsiz adamı gözlüyordum. Kılavuz, istemeye istemeye yaklaşıyor, öteki de bize karşı kötü niyet beslemez görünüyordu: Atını gene salıvermişti çünkü. İlk yata tuttuğu tüfeğini de şimdi yere doğru yöneltmişti.

Görünüşe bakılırsa, bana önem verilmemiş olmasından alınmam gerektiğini düşünerek otların üzerine uzandım. Tüfekli adama: «Çakmağınız var mı?» deye sordum, tabakamı çıkardım.

Kimliği belirsiz adam, gene hiç konuşmaksızın cebini araştırdı, çakmağını çıkardı, bana ateş vermek için davrandı.

Yumuşadığı apaçıktı. Karşıma oturdu çünkü. Yalnız, silâhını gene bırakmadı. Yaprak sigaramı yakınca, kalanların en iyisini seçtim.

— «İçer misiniz?» diye sordum.

— «Evet, *senor*» diye karşılık verdi.

Ağzından çıkan ilk sözlerdi bunlar, *s'yi* Endülüs' lüler gibi söylemediğine dikkat ettim (*) Bundan, onun da benim gibi —yalnız, daha az arkeolog— bir yolcu olduğu sonucuna vardım.

Ona hâlis bir Havana *regalia'sı* uzatarak: «Bunu beyeneceksiniz sanırım.» dedim.

Hafifçe baş eğdi. Sigarasını benimkinden yaktı. Gene bir baş işaretiyle teşekkür etti. Sonra, görünürde büyük bir keyifle, başladı tütürmeye. Çektiği ilk nefesin dumanını ağzıyla burun deliklerinden yavaş yavaş çıkararak: «E-e-e-ey!» dedi. «Epey var yaprak sigarası içmeyeli!»

İspanya'da karşılıklı verilip alınan bir yaprak sigarası konukseverlik ilişkileri kurar; tıpkı Doğu ülkelerinde tuz-ekmeğin birlikte yenilişi gibi.

Bizim adam umduğumdan daha konuşkan çıktı. Montilla dolaylarında oturduğunu söylüyordu ama, oraları pek bilmez görünüyordu. Bulunduğumuz şi-

(*) Endülüs'lüler *s'yi* ingilizcedeki *th* gibi peltak söylerler. Tek başına *senor* sözünden bile bir Endülüslü tanınabilir

rin vâdinin adını bilmiyordu. O dolaylardaki hiçbir köyün adını da veremiyordu.

En sonunda: «Buralarda yıkık duvarlar, kenarlı geniş kiremitler, oymalı taşlar gördünüz mü?» diye sordum.

— «Valla', hiç dikkat etmedim böyle şeylere!» dedi açıkça.

Buna karşılık, at konusunda bilgili olduğunu gösterdi. Benim atı eleştirdi; pek güç bir iş de değildi bu ya. Sonra, ünlü Kortoba hârasından gelen kendi atının soyunu-sopunu sayıp döktü.

Cins hayvandı gerçekten. Sahibinin söylediğine göre de yorgunluğa öylesine dayanıklıymış ki, bir seferinde bir günde dört-nala, ya da tırısla otuz fersah yol almış.

Sanki çok konuşmuş olduğuna şaşırıp kızmış gibi, kimliği belirsiz adam sözlerinin orta yerinde birden susuverdi. Sonra, az-buçuk sıkıntılı bir halle, gene konuştu:

— «Kortoba'ya çok çabuk gitmek istiyordum da. Yargıçlardan dilekte bulunacaktım bir dâva için...»

Konuşurken kılavuzum Antonio'ya bakıyordu. O ise, gözlerini yere dikmişti.

Gölgelik, pınar öylesine hoşuma gitmişti ki, Montilla'daki dostlarımla kılavuzun heybesine koydukları birkaç dilim nefis jambonu hatırladım. Getirttim onları. Bu hazırlıksız yemekten çimlensin diye yabancıya da buyur ettim.

Hani uzun zamandır yaprak sigarası içmemişti ya; öyle gibime geldi ki en azından kırksekiz saattir yemek de yememişti. Aç kurt gibi atıştırıyordu.

— «Tanrı karşısına çıkarmış beni bu zavallının!» diye düşündüm.

Beri yandan, kılavuzum az yiyor, yediğinden daha az içiyor, hiç mi hiç konuşmuyordu. Yolculuğumuzun başından beri çok çenesi düşük bir geveze olduğunu açıkça belli etmişti oysa. Konuşumuzun varlığı onu sıkar gibiydi. Nedenini iyice kestiremediğim bir çeşit kuşku onları birbirinden uzaklaştırıyordu.

Ekmekle jambonun son lokmaları bitmişti bile. İkimiz de birer yaprak sigarası daha içmiştik.

Kılavuza: «Hayvanların yularlarını tak!» dedim.

Yeni dostumdan da müsaade almaya hazırlanıyordum ki o: «Geceyi ner'de geçirmeyi düşünüyorsunuz?» diye sordu.

Kılavuzumun bir işaretine dikkat etmeme dahi vakit bulamadan, Cuervo Ham'na gideceğimi söyledim.

— «Sizin gibi birisi için kötü bir yerdir orası efendim.» dedi. «Ben de oraya gidiyorum. Size eşlik etmeme izin verirsiniz, birlikte gideriz.»

— «Hayhay!» dedim, atıma bindim.

Kılavuzum, üzengimi tutarken, bana gözleriyle yeni bir işaret verdi. İçimin çok rahat olduğuna onu inandırmak için, omuz silkerek karşılık verdim. Yola koyulduk.

Antonio'nun esrarlı işaretleri, gösterdiği kaygı, kimliği belirsiz kişinin ağzından kaçırıldığı birkaç söz, özellikle yaptığı otuz fersahlık yolculuk, bunu haklı göstermek için de verdiği akla pek yakın olmayan bilgiler, yol arkadaşım hakkında fikir edinmemi sağlamıştı. Bir kaçakçı, belki bir soyguncu ile karşı karşıya olduğumdan kuşku etmiyordum artık. Yalnız, neme gerekti bu? Benimle yemek yeyip sigara içmiş bir adamdan çekinmemeye hiçbir neden olmadığına güvenecek kadar İspanyolların huyunu-suyunu biliyordum. Onun varlığı bile hertürlü kötü rastlaşmaya karşı güvenilir bir korunuştu.

Bir haydudun ne olduğunu öğrendiğim için de çok seviniyordum. İnsan her gün haydut görmez ki. Tehlikeli bir yaratığın yanında bulunmak da —hele onun uysal, yumuşak başlı olduğunu bilince— az-çok hoş bir şeydir.

Kimliği belirsiz adamı yavaş yavaş bana içini dökmeye zorlayacağımı umuyordum. Kılavuzumun göz kırpmışlarına aldırmadan, sözü yol kesen haydutlara getirdim.

Onlardan saygıyla söz ediyordum elbette. O sırada Endülüs'te José-Maria adında ünlü bir haydut vardı, marifetleri ağızdan ağıza dolaşıyordu.

— «Ya yanımdaki adam José-Maria ise?» diye düşündüm.

Bu kahraman üzerine bildiğim hikâyeleri anlattım. Hepsi de onu övüyordu. Yiğitliğine, mertliğine duyduğum hayranlığı açıkça sayıp döktüm.

Yabancı, soğuk bir tavırla: «José-Maria rezilin biridir!» dedi.

— «Kendisi için söylenenlere hak mı veriyor, yoksa aşırı bir alçak gönüllülük mü gösteriyor?» deye sordum kendime.

Yol arkadaşımın yüzüne baka baka, onda José-Maria'nın yüzünü görmeye başlamıştım: Endülüs'ün birçok şehirlerinin kapılarında asılı duran, haydudun nasıl bir adam olduğunu anlatan yazıları okumuştum çünkü.

— «Evet, evet! Ta kendisi!» diyordum içimden. «Kumral saçlı, mavi gözlü, iri ağızlı, inci gibi dişli, küçük elli. Zarif bir gömlek, gümüş düğmeli kadife ceket, beyaz deriden tozluklar, doru bir at... Hiç kuşku yok! Neyse, kimliğini gizli tutuşuna saygı göstereyim gene.»

HANA geldik. Adamın tam bana anlattığı gibi, şimdiye dek gördüklerimin en külüstürlerinden biri idi bu han. Mutfak, yemek odası, yatak odası olarak kullanılan büyük bir oda. Odanın ortasında, yassı bir taşın üstünde ateş yanıyor, duman da damda açılmış bir delikten çıkıyordu; daha doğrusu yerden birkaç ayak yüksekte durarak bir bulut meydana getiriyordu. Duvar boyunca yere serilmiş beş, altı partal katır örtüsü vardı. Yolcuların yataklarıydı bunlar. Handan —daha doğrusu, demin anlattığım odadan— yirmi adım ötede de ahır gibi kullanılan bir çeşit sondurma vardı.

Bu sevimli yerde, hiç değilse o sırada, bir kocakarıyla on, oniki yaşlarında küçük bir kızdan başka canlı yaratık yoktu. İkisi de kuzguni karaydı; yırtık-pırtık, korkunç paçavralar giymişlerdi.

— «İşte Eskiçağ'ın Munda Baetica'sı halkından arta-kalanlar!» diye düşündüm. «Ey Sezar! Ey Sextus Pompeius! Dünyaya yeniden gelseydiniz ne kadar şaşardınız!»

Kocakarı, yol arkadaşımı görünce, şaşkınlığından bir çığlık kopardı:

— «Vay! Don José!» deye haykırdı.

Don José kaşlarını çattı. Sert bir hareketle elini kaldırdı, kocakarının lafı da ağzında kaldı.

Kılavuzumdan yana döndüm. Geceyi birlikte geçireceğim adam üzerine artık bana öğretecek hiçbir şeyi kalmadığını, belirsiz bir işaretle anlattım ona.

Akşam yemeği beklediğimden daha iyi çıktı. Bir ayak yüksekliğindeki küçük bir masanın üzerinde kart bir horozdan yapılmış bir yahniyle bol biberli bir pilav, arkasından zeytinyağda kızarmış dolmalık biber, son olarak da İspanyolların *gaspacho* dedikleri bir çeşit biber salatası çıkardılar. İçinde ekmek, soğan, sarmısak, hıyar da vardı bunun. Üç yemeğin de böyle biberli oluşundan, bir tulum Montilla şarabına sık sık el atmak zorunda kaldık ama, şarap da nefisti, doğrusu!

Yemekten sonra, duvarda asılı bir gitar gözüme ilişti. İspanya'da her yerde gitar vardır.

Sofrada bize hizmet eden küçük kıza: «Gitar çalar mısın sen?» deye sordum.

— «Hayır!» dedi. «Ben bilmem ama, Don José çok güzel çalar.»

Don José'ye: «Hadi bir türkü söyleyin bize!» dedim. «Ulusal müziğinizi çok seviyorum.»

Don José gitarı getirtti. Hem çaldı, hem söyledi. Sesi sertti ama hoştu; çaldığı hava da yanıktı, bir acayıpti. Türkünün sözlerine gelince, tek kelimesini anlamadım.

— «Bu söylediğiniz İspanyol havası değil sanırım.» dedim. «İller'de (*) dinlediğim, *zorzico* denen türküler vardı, sözleri de Bask dilinde olsa gerek.»

Don José asık bir suratla: «Evet,» dedi.

Gitarı yere bıraktı, kollarını kavuşturdu, sönmekte olan ateşi acayip bir üzünlükle seyretmeye başladı.

Küçük masanın üzerindeki lambanın aydınlattığı hem soylu, hem haşin yüzü Milton'un Şeytan'ını hatırlatıyordu bana. Belki onun gibi, yol arkadaşım da bıraktığı yurdunu, bir suç yüzünden katlandığı sürgün hayatını düşünüyordu.

Sohbeti canlandırmak istedim, karşılık vermedi. Kara düşüncelerine dalıp gitmişti.

Kocakarı odanın köşesinde, bir ipe asılı delik-deşik battaniyenin ardına çekilerek yatmıştı bile. Küçük kız da, onun ardından kadınlara ayrılan bu köşeye çekilmişti.

Derken, kılavuzum ayağa kalktı.

— «Benimle ahıra kadar gelir misiniz, lütfen?» dedi.

Bu sözü duyunca, Don José, sanki birden uyanmış gibi, sert bir tavırla: «Nereye gidiyorsun?» diye sordu ona.

Kılavuz: «Ahıra!» diye karşılık verdi.

— «N'apacaksın or'da? Hayvanların yemi var. Bur'da yat, efendi izin verir.»

(*) Özel haklardan yararlanan *imtiyazlı iller*, yani Alava, Biskaya, Guipuzcoa ile Navarra'nın bir bölümü. O bölgenin dili baskçadır.

— «Efendinin atı hasta olmasın sakın, deye korkuyorum da. Efendi de onu görsün bir yol istiyorum. Ne yapmak gerektiğini bilir belki.»

Antonio'nun benimle baş başa konuşmak istediği besbelliydi ama, Don José'yi iškillendirmek de istemiyordum. Artık iş buraya varmıştı ya, bana öyle geliyordu ki yapılacak en iyi şey en büyük güveni göstermekti.

Onun için, Antonio'ya: «Valla', ben atlardan hiç anlamam, uykum da geldi.» dedim.

Don José onun peşinden ahıra gitti. Az sonra da tek başına döndü.

— «Hayvanın bi'sey'si yok ama,» dedi, «sizin kılavuz ona öylesine değer veriyor ki, ceketini çıkarmış, terletmek için hayvanı ovuyor. Bütün gece de bu tatlı işi yapacakmış.»

*
**

Ben de katır örtülerinin üzerine uzanmıştım. Bunlara değmemek için de paltoma sımsıkı sarılmıştım.

Don José, yanıma geldiği için özür diledikten sonra, kapının önüne yattı. Tüfeğinin kapsol fitilini yenilemekten geri durmadı. Silâhı da yastık deye kullandığı heybenin altına bir güzel yerleştirdi.

Birbirimize karşılıklı: «İyi geceler!» dedikten beş dakika sonra, ikimiz de derin bir uykuya dalmıştık. Kendimi böyle bir yerde bile uyuyabilecek kadar yorgun sanıyordum ama, bir saat sonra, çok kötü kaşıntılar yüzünden, uyanmak zorunda kaldım.

Kaşıntıların nedenini anlayınca kalktım. Gece-
nin bundan sonrasını bu rahatsız yerde geçirmekten-
se açık havada geçirmenin daha iyi olacağını anla-
mıştım çünkü.

Ayaklarımın ucuna basa basa yürüyerek kapıya
geldim. Derin derin uyumakta olan Don José'nin ya-
tağının üzerinden aştım. Onu uyandırmaksızın dışarı
çıkmayı başardım.

Kapının yanında geniş bir tahta sıra vardı. Onun
üzerine uzandım, gecenin kalanını geçirmek için elim-
den geldiğince hazırlandım.

İkinci kez gözlerimi yumuyordum ki önümden
bir adamla bir atın karaltısının geçtiğini görür gibi
oldum. İkisi de hiç gürültü etmeden yürüyorlardı.

Olduğum yerde doğruldum. Antonio'yu tanı-
rı gibi oldum. Bu saatte onu ahırın dışında görünce şaş-
tım. Kalkıp yanına gittim. Önce o beni gördüğü için
durmuştu. Alçak sesle sordu:

— «Ner'de o?»

— «İçer'de; uyuyor. Tahtakurularından kork-
muyor. Ne deye götürüyorsun bu atı?»

O zaman gözüme çarptı: Antonio, sondurmadan
çıkarken gürültü yapmamak için, hayvanın ayakla-
rını eski bir battaniye parçalarıyla sımsıkı sarıp sar-
malamıştı.

— «Daha yavaş konuşun, n'olur!» dedi. «Kim
olduğunu bilmiyorsunuz bu adamın. Navarra'lı José
o, Endülüs'ün en kanlı katili. Bütün gün size işaret
ettim, anlamadınız birtürlü.»

— «Haydutmuş, değilmiş, neme gerek!» dedim. «Bizi soymadı ya. Bahse girerim ki böyle bir niyeti de yok.»

— «Peki ama, onu ele verene ikiyüz düka altını var! Bir mızraklı süvari karakolu biliyorum, bur'dan bir buçuk fersah ötede. Gün doğmadan birkaç tane sağlam yapılı delikanlı getireceğim buraya. Atını da alabilirdim ama, hayvan öylesine yabani ki sahibinden başkası yaklaşamaz yanına.»

— «Şeytan götürsün seni!» dedim. «Zavallı adamcağız sana ne kötülük yaptı ki ele veriyorsun onu? Hem, onun söylediğin haydut olduğuna emin misin bakalım?»

— «Öyle eminim ki, yüzde-yüz! Demin peşimden ahıra geldi. «Sen beni tanıdın sanırım. Yalnız, bu iyiyürekli efendiye kim olduğumu söylersen beynini dağıtırım, bak!» dedi. Siz burda kalın, efendim, kalın onun yanında. Burada olduğunuzu bildikçe hiçbir şeyden kuşkulananmayacaktır.»

KONUŞA konuşa handan epeyce uzaklaşmıştık. Atın nal sesleri duyulamazdı artık. Antonio hayvanın ayaklarına sardığı paçavraları bir çırpıda çıkarıvermişti. Atma binmeye hazırlanıyordu. Onu alıkoymak için yalvardım, korkuttum.

— «Yoksul bir adamım ben!» diyordu. «İkiyüz altın yabana atılır para değil, hele ülkeyi böyle bir mikroptan kurtarmak söz konusu olursa. Yalnız, dikkatli olun! Navarra'lı uyandı mı, tüfeğine sarılacaktır. O zaman, vay halinize! Ben çok ileri gittim, dönemem artık. Siz de başınızın çaresine bakın.»

Herif ata binmişti. Hayvanını sert sert mahmuzladı. Çok geçmeden, karanlıkta gözden kaybettim onu.

Kılavuzuma çok kızmış, az-buçuk da kaygılanmıştım. Biraz düşündükten sonra kararımı verdim. Hana girdim.

Don José hâlâ uyuyordu. Macera ile geçen birçok günlerin yorgunluklarını, uykusuzluklarını şimdi

gideriyor olmalıydı. Uyandırmak için sert sert sarsmak zorunda kaldım.

O sert sert bakışını, tüfeğini kavramak için davranışını hiç unutmayacağım. Yalnız, n'olur, n'olmaz deye, tüfeğimi onun yattığı yerden biraz öteye koymuştum.

— «Uyandırdım sizi, kusura bakmayın!» dedim. «Yalnız, pek pek budalaca bir şey soracağım size: Yarım düzüne mızraklı süvarinin buraya geldiğini görmek hoşunuza gider mi?»

Sıçrayıp ayağa kalktı, korkunç bir sesle sordu:

— «Kim söyledi bunu size?»

— «Kimin söylediği önemli değil. Yalnız, doğrusu bu.»

— «Kılavuzunuz bana kalleşlik etti ama, ödeteceğim bunu ona. Ner'de o?»

— «Bilmem... Ahırdadır sanırım. Yalnız, biri bana dedi ki...»

— «Kim dedi?.. Kocakarı olamaz...»

— «Tanımadığım biri. Uzun lafın kisası, askerleri beklemeye niyetiniz var mı, yok mu? Yoksa vakit kaybetmeyin! Beklemek niyetindeyseniz, iyi geceler, uyandırdığım için de bağışlayın beni.»

— «Ah, o sizin kılavuz! İlkin kuşkulanmıştım ya ondan... Neyse... işi tamam!.. Hoşçakalın, efendim. Ettiğiniz iyilik için Tanrı razı olsun sizden. Sandığınız kadar kötü adam değilim ben... Evet, mert bir kimsenin merhametine lâyık bir şeyler var hâlâ bende... Hoşçakalın efendim... Tek üzüldüğüm şey size olan minnet borcumu ödeyememek.»

— «Yaptığım bu iyiliğe karşılık söz verin bana, Don José: Hiç kimseden kuşkulamayacaksınız, öç almaya kalkışmayacaksınız. Buyrun size, yolda içmek için, birkaç yaprak sigarası. Hadi, uğurlar olsun!»

Sonra, elimi uzattım.

Hiçbir şey söylemeden elimi sıktı. Tüfeğiyle heybesini aldı. Kocakarıya anlamadığım dilde bir şeyler söyledikten sonra, sondurmaya doğru koştu. Az sonra da, kırlarda, dört-nala gittiğini duydum.

Gene sıranın üzerine yattım ama, yeniden uyku tutmadı birtürlü.

— «Bir soyguncuyu, belki bir katili darağacından kurtarmakla iyi mi ettim acaba? Bunu da sırf onunla jambonla Valencia işi pilav yediğim için yaptım...» diyordum içimden.

İşin doğrusu aranırsa, kanunlardan yana olan kılavuzumu ele vermemiş miydim? Bir haydudun öç alma tehlikesi karşısında bırakmamış mıydım onu?

— «Konukseverliğin görevleri mi? Bence yabanice bir önyargı bu...» diyordum içimden. «Bu haydudun işleyeceği bütün suçlardan şimdi ben sorumlu olacağım...»

Bununla birlikte, bütün bu düşüncelere karşı koyan bu vicdan içgüdüğü bir önyargı mıydı acaba? İçinde bulunduğum nazik durumda, pişmanlık acısı duymadan sıyrılamazdım bundan belki.

«Yaptığım iş ahlâka aykırı mı, değil mi?» diye hâlâ büyük bir kararsızlık içinde bocalayıp dururken, Antonio'nun yarım düzüne atlı ile çıkageldiğini gördüm. Kendisi, n'olur, n'olmaz diye, en geride kalmıştı.

Onlara doğru ilerledim.

— «Haydut kaçalı iki saati geçti!» diye haber verdim.

Kocakarı onbaşının sorusuna şu karşılığı verdi:

— «Navarralı'yı tanırım ama, tek başıma oturuyorum bur'da. Onu ele vererek canımı tehlikeye atma yürekliliğini gösteremedim hiçbir zaman. Buraya geldi mi, hep geceyarısı çıkıp gider, âdeti böyledir.»

Bana gelince, birkaç fersahlık yol gitmek, pasaportumu göstermek, yargıcın önünde bir beyan kâğıdı imzalamak zorunda kaldım. Ondan sonra da arkeolojik araştırmalarımaya yeniden başlamam için izin verdiler.

Antonio, ikiyüz altın kazanmasına engel olduğumdan kuşkulandığı için, şimdi bana dış bileyordu. Öyleyken, Kortoba'da gene de iyi birer dost gibi ayrıldık. Orada ona kesemin elverdiği kadar dolgun bir bahşış verdim.

İKİNCİ BÖLÜM

KORTOBA'DA birkaç gün kaldım. Dominiken papazlarının kitaplığındaki bir elyazmasını salık vermişlerdi bana: Eskiçağ'ın Munda kentine ilişkin bilgileri onda bulabilecektim.

İyiyürekli papazlar beni çok candan karşılamışlardı. Gündüzleri onların manastırında geçiriyor, akşam şehirde geziniyordum.

Kortoba'da güneşin batışına yakın Guadalkivir ırmağının sağ yakasındaki rıhtımda birsürü işsiz güçsüz toplanır. Bir sepievinden çıkan kokuları duyar insan orada. Bu da, bu kentin meşin yapımı bakımından çok eski olan ününü hâlâ yaşatır. Buna karşılık da, seyre değer bir manzaranın tadını çıkarırsınız.

Akşam duasından birkaç dakika önce birsürü kadın, epey yüksek olan rıhtımın altında, ırmak kıyısında toplanır. Tek bir erkek bu kalabalığa karışma yürekliliğini gösteremez. Akşam duası için kilise çanları çalmaya başladı mı, artık gece olmuş sayılır. Çanın son vuruşunda bütün bu kadınlar soyunup

suya girerler. Bir bağırış-çağırış, bir gülüşme, bir gürültüdür başlar o zaman. Erkekler gözlerini faltaşı gibi açarak rıhtımdan kadınları seyredeler ama, pek bir şey göremezler. Bununla birlikte, ırmağın koyu mavi renkli zemini üzerinde beliren bu beyaz, silik gölgeler şair ruhlu kimselerin kafalarını işletir. Biraz hayal gücüyle insanın, tanrıça Diana ile su perilerinin yıkanışlarını gözünün önüne getirmesi işten bile değildir, hem de Aktaion'un akıbetine uğramaktan korkmaksızın (*).

Bana anlattıklarına göre, günün birinde birkaç haylaz delikanlı aralarında para toplamış, götürüp bunu «rüşvet» olarak kilisenin çancısına vermişler... akşam duası için çanları vaktinden yirmi dakika önce çalsın deye. Ortalık iyice aydınlıkmış daha. Öyleyken Guadalkivir'in su perileri hiç çekinmemişler, güneşe inanacak yerde akşam çanlarına güvenerek vicdan rahatıyla bir güzel yıkanmışlar.

Ben or'da yoktum. Benim bulunduğum sırada çancı haram yemez cinstendi. Alacakaranlıkta hiçbir şey seçilmiyordu. En yaşlı portakal satıcısını Kortoba'nın en yosma işçi güzelinden bir kedi ayırdedeblirdi ancak.

Bir akşam, artık hiçbir şeyin görülmeyeceği bir saatte, rıhtımın korkuluğuna dayanmış, yaprak sig-

(*) Efsaneye göre, avcı Aktaion doğa tanrıçası Diana'yı yıkanırken görmüştü. Diana buna çok kızdı, Aktaion'u geyik yaptı. Avcının kendi köpekleri de onu hemencecik paraladılar. (Çeviren)

ramı içiyordum. O sırada ırmağa inen merdivenden yukarıya bir kız çıktı. Geldi yanıma oturdu.

Saçlarının arasına iri bir yasemin demeti iştirilmişti: Bu çiçekten akşamleyin insanı sarhoş eden bir koku saçılır. Basit, hattâ yoksulca giyinmişti. Çoğu işçi kızların akşamları yaptıkları gibi karalar içindiydi. Kibar hanımlar ancak sabahları karalar giyerler, akşamları ise *à la francesa* (*) giyinirler.

Kız, belliydi ki daha biraz önce yıkanmıştı. Yanıma gelince başındaki örtüyü omuzlarına kaydırdı. *Yıldızlardan düşen loş aydınlıkta* onun ufak-tefek, genç, eli-yüzü düzgün, gözlerinin de çok iri olduğunu gördüm. Elimdeki sigarayı hemen attım.

Tam Fransızlara yaraşan bu terbiyeli davranışı anladı.

— «Tütün kokusunu çok severim ben. Çok hafif *papelito*'lar (**) bulduğum zaman içerim de» dedi.

Tabakamda bunlardan da vardı, bereket versin. Hemen ikram ettim. Bir tane almak lûtfunda bulundu. Bir çocuğun bir metelik karşılığı bize getirdiği ucu alevli ip parçasından yakıtı.

Güzel kızla ben dumanlarımızı birbirine katarak öyle uzun bir sohbete daldık ki, rıhtımda bizden başka kimse kalmadı hemen hemen.

— «Onu *neveria*'ya (***) götürüp dondurma ik-

(*) Alafranga. (Çeviren)

(**) Sigara. (Çeviren)

(***) Bir buzluğu, daha doğrusu bir kar dolabı bulunan kahve. İspanya'da her köyün bir *neveria*'sı vardır. (Yazar)

ram edersem hiç de saygısızlık etmiş olmam!» diye düşündüm.

Önce alçakgönüllü bir çekingenlik gösterdi, sonra kabul etti. Yalnız, kararını vermeden önce saatin kaç olduğunu da bilmek istedi. Saatimin zilini işlettim, bu zile de çok şaşırmış göründü.

— «Ne çeşit icatlar var sizde, yabancı baylar!» dedi. «Nerelisiniz siz, efendim? İngilizsiniz besbelli (*).

— «Fransızım bendeniz. Ya siz, küçükhanım, ya da hanımefendi, Kortoba'lısınız sanırım?»

— «Hayır.»

— «Endülüs'lüsünüz öyleyse. Tatlı konuşmanızdan anlıyor gibiyim bunu.»

— «Mademki herkesin söyleyişine bu kadar iyi dikkat ediyorsunuz, benim kim olduğumu da anlayabilirsiniz.»

— «Cennetten iki adımlık yoldaki, İsa'nın ülkesindensiniz besbelli.»

Endülüs anlamına gelen bu deyiimi dostum ünlü *picador* (**) Francisco Sevilla'dan öğrenmiştim.

— «Cennet mi? Adam sen de!.. «Cennet size göre yer değil!» derler buranın insanları.»

— «Mağrip'lisiniz öyleyse, ya da...

(*) İspanya'da yanında basma, ya da ipekli örnekleri taşımayan her yolcuğu *inglesito* (İngiliz) sanırlar. Nitekim Doğu'da da böyledir bu. (Yazar)

(**) Boğa güreşlerinde boğaya kısa uçlu bir kargıyla saldıran atlı. (Çeviren)

Yahudi demek cesaretini gösteremediğimden durdum.

— «Hadi, hadi! Çingene'yim, görüyorsunuz işte! İster misiniz falınıza bakayım? Carmencita'dan söz edildiğini hiç duymadınız mı? Benim o.»

Bundan onbeş yıl önce öylesine zındıktım ki, kendimi bir büyücünün yanında görünce hiç de dehşetle gerilemedim.

İçimden: «Bu da iyi!» dedim. «Geçen hafta yol kesen bir haydutla yemek yemiştım; bugün de gidelim, şeytanın bir hizmetkârıyla dondurma yeyelim. Yolculukta her şeyi görmek gerek.»

Onunla ahabplığı ilerletmem için başka bir neden daha vardı. Utanarak söyleyeyim: Okuldan çıkınca gizli bilimleri incelemek için az-çok vakit harcamıştım, şeytanı afsunla, büyü ile kovmaya bile kalkıştığım olmuştu. Böylesi incelemeler yapma tutkusundan uzun süredir kurtulmuştım ama, hertürlü boşanaçlarla az-çok ilgileniyordum gene de. Çingenerler arasında büyücülük zanaatının nereye kadar vardığını öğreneceğim için de pek seviniyordum.

Konuşa konuşa *neveria*'ya girmiş, bir fanus içindeki tek mumun aydınlattığı küçük bir masanın başına oturmuştuk. Dondurmalarını yemekte olan kendi halinde birkaç kişi beni böyle saygıdeğer (!) biriyle görüp şaşarlarken, ben de bizim *gitana*'yı (*) adamakıllı incelemek fırsatını buldum.

(*) İspanya'lı çingene kadın. (Çeviren)

Bayan Carmen'in (*) arı soydan olduğuna pek inanmıyordum ama, ne var ki, soyunun o zamana dek gördüğüm bütün kadınlarından çok daha güzeldi.

İspanyollar derler ki, bir kadına güzel denebilmesi için onun otuz tane *şart*'ı bir araya getirmesi gerektir. Ya da şöyle deyelim: Böyle bir kadın, her biri kişiliğinin üç parçasına uygulanabilecek on tane sıfatla tanımlanabilmelidir. Örneğin, üç tane kara şeyi olmalıdır: Gözleri, gözkapakları, kirpikleri. Üç tane ince, zarif şeyi olmalıdır: Parmakları, dudakları, saçları. Gerisi için de XVI. yüzyılın çapkın Fransız yazarı Brantôme'a başvurun.

Benim Çingene kızı bu denli mükemmellik iddiasında bulunamazdı. Evet, teni çok pürüzsüzdü ama, bakır rengine pek çalıyordu. Gözleri çekikti ama, pek büyüktü. Dudakları biraz etliceydi ama, biçimliydi, inci gibi dişlerini de meydana çıkarıyordu. Saçları biraz kalıncaydı belki ama kapkaraydı, karga kanadı gibi mavi ışıltıları vardı; uzundu, parlaktı bu saçlar.

Sizi yormamak için kısaca söyleyeyim: Her kusurunun yanısıra bir de meziyeti vardı. Bu da, aradaki çelişki yüzünden, daha belirli hale geliyordu belki. Acayip, yabani bir güzellikti bu. İlkın şaşır-

(*) Carmen «büyü» demektir. Bir Latin ülkesi olan İspanya'da konteslerden dilencilere, çingenelere varıncaya dek birçok kadınların yüzyıllar boyu seve seve kullandıkları bu ad, yazarın bir buluşudur. Onu söylemek bile insanı, o büyümlü halkanın içine sokuverir. (Çeviren)

tan, sonra hiç unutulamayan bir yüz. Hele gözlerinde hem şehvetli, hem haşın, öyle bir anlam vardı ki o gün-bu gün hiçbir insanın bakışında bulamadım bunu. «Çingene gözü, kurt gözü» der bir İspanyol atasözü. Bu da, iyi bir gözlemi açığa vurur. Bir kurdun bakışını incelemek için bitkiler bahçesine gitmeye vaktiniz yoksa, bir serçeyi gözlediği sırada kedinize bakın, yeter.

BİR kahvede fala baktırmanın ne gülünç kaçacağını anlarsınız. Onun için, ben de güzel falcıya: «İzin verin de sizi evinize kadar götürüyüm.» dedim.

Nazlanmadan razı oldu. Yalnız, gene saatin kaç olduğunu öğrenmek istedi.

— «Bir daha çaldırsanıza saatin çingırağını, n'olur!» dedi.

Sonra, aşırı bir dikkatle bakarak: «Sahici altın mı bu?» deye sordu.

Yeniden yola çıktığımızda, gece iyiden iyiye bastırmıştı. Çoğu dükkânlar kapanmış, sokaklar hemen hemen ıssızlaşmıştı. Guadalkivir Köprüsü'nü geçtik, mahallenin ucunda, hiç de saraya benzemeyen bir evin önünde durduk.

Kapıyı bize bir çocuk açtı. Çingene kızı bilmediğim bir dilde bir şeyler söyledi ona. Sonradan bunun, Çingenelerin dili *rommani*, ya da *chipe calli* olduğunu öğrendim.

Çocuk bizi genişçe bir odada bırakarak hemen-
cecik gözden kayboldu. Odada bir küçük masa, iki

iskemle, bir de sandık vardı. Ha, bir su küpünü, bir portakal yığının, bir soğan hevangini de unutmamam gerek.

Biz yalnız kalır kalmaz Çingene kızı sandığından epey kullanılmışı benzeyen iskambiller, bir mık-natıs, kurumuş bir bukalemun, zanaatine gerekli birkaç nesne daha çıkardı. Sonra sol elimin ayasına bir madenî para ile haç işareti çizmemi istedi. Bunun arkasından, büyücülük törenleri başladı.

Kehanetlerini size anlatmam gereksiz; iş görme tarzına gelince, yabana atılır bir falcı olmadığı bel-liydi.

Ne yazık ki çok geçmeden rahatsız ettiler bizi. Kapı birdenbire, sertlikle açıldı. Gözlerine kadar koyu renk bir harmaniye sarınmış bir adam odaya girdi, ters ters Çingene kızına çıkıştı. Adamın söylediklerini anlamıyordum ama, sesi çok öfkeli olduğunu gösteriyordu.

Onu görünce Çingene kızı ne şaşırdı, ne öfkelendi. Hemen ona doğru koştu. Daha önce önümde konuşmuş olduğu o esrarlı dilde birkaç cümleyi, büyük bir ağız kalabalığı içinde, adama söyledi. Sık sık tekrarladığı *payllo* sözü anladığım tek kelimeydi. Çingenelerin kendi soylarına yabancı herkes için bu sözü kullandıklarını biliyordum.

Söz konusu kişinin ben olduğumu düşünerek, yaman bir kavganın çıkmasını bekliyordum. İskemlelerden birinin bacağına el atmıştım bile. Onu şu davetsiz konuğun kafasına atmak için en uygun za-

manı kestirmek üzere kendi kendime hesaplar yapıyordum.

Adam Çingene kızını sert bir tavırla itti, bana doğru ilerledi. Sonra bir adım geriledi.

— «Vay! Siz miydiniz, efendim?» dedi.

Ben de ona baktım. Dostum Don José'yi tamdım. O sırada, onu astırmamış olmama üzüldüm biraz.

Elimden geldiğince zoraki olmamasına çalıştığım bir gülüşle: «Vay! sen misin, aslanım!» deye bağırdım. «Küçükhanım bana çok ilginç şeyler anlatıyordu, tam o sırada kestin sözünü!»

Kıza ters ters bakıp alçak, anlaşılmaz bir sesle: «Hiç değişmez bu kız ama, sonu gelecek bu işin!» dedi.

Beri yandan, Çingene kızı ona gene kendi dilinde bir şeyler söylüyordu. Gittikçe de sertleşmekteydi. Gözleri kanlanıp korkunçlaşıyor, yüz çizgileri kasılıyor, ayağıyla yere vuruyordu. Erkeği bir şey yapmaya zorluyor, o da bunu yapmaya çekiniyor gibi geldi bana.

Kızın minik elini art arda, çabuk çabuk çenesinin altından geçirdiğini görünce, bunun ne demek olduğunu anlar gibi oldum. Bana öyle geliyordu ki birinin gırtlaklarını kesmek söz konusuydu; bu gırtlakların da benimki olacağı da aklıma gelmiyor değildi.

Don José bu bir araba lafa sert sert söylediği birkaç sözle karşılık verdi ancak. O zaman Çingene kızı çok küçümser gözlerle baktı ona. Sonra odanın

bir köşesinde bağdaş kurup oturarak bir portakal alıp soydu, yemeye başladı.

Don José kolumdan tuttu, kapıyı açtı, sokağa götürdü beni. Derin bir sessizlik içinde ikiyüz adım kadar yürüdük. Sonra, elini uzatarak: «Dosdoğru gidin, köprüyü bulursunuz!» dedi.

Hemen de arkasını döndü, hızla uzaklaştı.

Kaldığım hana döndüm. Biraz süklüm-püklüm, epey de öfkeliydim. En kötüsü şu ki, soyunurken saatimin yerinde olmadığını gördüm. Ertesi gün gidip saati istememe, ya da arasın deye *corregidor*'dan (*) dilekte bulunmama çeşitli düşünceler engel oldu.

(*) Bir İspanyol şehrinde en büyük adli âmir. (Çeviren)

ELYAZMASI üzerinde çalışmalarımı bitirdim, Sevilla'ya yollandım. Endülüs'te birkaç ay işsiz-güçsüz dolaştıktan sonra Madrid'e dönmek istedim. Gene Kortoba'dan geçmem gerekiyordu. Orada uzun süre kalmak niyetinde değildim. Bu güzel kentten de, Guadalkivir'de yıkanan kadınlardan da soğumuştum çünkü. Bununla birlikte, birkaç dostumu görecektim, bana verilen birkaç iş yapacaktım, bu yüzden de müslüman emîrlerin eski başkentinde en azından üç-dört gün kalmam zorunluğuy çıkacaktı ortaya.

Manastıra gider gitmez, Munda kentinin yeri üzerinde yaptığım araştırmalar dolayısıyla hep çok yakın ilgi göstermiş olan rahiplerden biri beni sevinçle karşıladı:

— «Tanrı'ya şükürler olsun, hoşgeldiniz, aziz dostum!» dedi. «Sizi öldü sanmıştık hepimiz. Ben bile ruhunuzun selâmeti için epey dua etmiştim. Pişman da değilim hani. Canınıza kıymadılar demek? Soyulmasına ise, soyulmuş olduğunuzu biliyoruz.»

Biraz şaşırarak sordum:

— «Ner'den duyduunuz?»

— «Biliyorsunuz ya, canım, şu güzel çingiraklı saat vardı. Biz: «Kiliseye gitme zamanı geldi!» de-yince siz de kitaplıkta çingırağını çaldırıyordunuz hani. Onu buldular işte. Geri verecekler size.»

Biraz bozularak onun sözünü kestim:

— «Kaybettiğim saati yani...» dedim.

— «Namussuzu tıktılar içeriye. Bir tek peze-tasını almak için bir adama kurşun sıkacak kimse olduğunu bildiğimiz için de, sizi öldürmüştür, deye ödümüz kopuyordu. Ben de sizinle birlikte *corregi-dor*'a gideyim de o güzel saatinizi geri alalım. Sonra Paris'e döndüğünüz zaman da: «İspanya adliyesi gö-revini beceremiyor!» deyin bakalım!»

— «Valla',» dedim, «açık söylemek gerekirse bir zavallıyı astırmak için mahkemede tanıklık et-mektense, saatimden olayım daha iyi bence... Özel-likle şunun için ki, şunun için ki...»

— «Yo! Hiç merak etmeyin, adamın ne mal ol-duğunu herkes biliyor. İki kez de asamazlar onu. Asmak diyorsam, yanlış ha! Sizin hırsız eski, soylu bir hristiyan ailedenmiş, asılzadeymiş yani. Öbür gün gözünün yaşına bakmadan asmayacaklar da, is-kemleye oturtup boynuna ilmiği geçirecekler, sonra ipin öbür ucunu bir değneğe takıp büke büke sıkış-tırarak boğacaklar onu (*). Görüyorsunuz ya, bir

(*) 1830'da soylular bu ayrıcalıktan yararlanıyorlardı hâlâ. Bugünkü meşrutî rejimde ise soylu olmayanlar da bu türlü boğulmaya hak kazanmış bulunuyorlar. (Yazar)

hırsızlık eksik ya da fazla olmuş, durumu değişmez bu yüzden. Yalnız hırsızlık yapmış olsaydı keşke! Birkaç kişinin de kanına girmiş, hepsi birbirinden korkunç hem de!»

— «Adı neymiş?»

— «Buralarda Navarra'lı José adıyla anılıyor. Bask'ça bir adı daha var ki ne ben, ne siz doğrudürüst söyleyebiliriz. Görmeye değer adam, doğrusu. Siz ülkedeki acayip şeyleri görmekten hoşlanıyorsunuz ya, İspanya'daki kötü kişilerin bu dünyadan nasıl göçtüklerini öğrenmekten de geri durmanız gerek. Adam kilisede. Rahip Martinez götürsün sizi oraya.»

Bizim keşiş bu «çok güzel asılma işi»nin hazırlıklarını göreyim diye öyle ayak diredi ki «olmaz» deyemedim. Yanıma bir paket yaprak sigarası da alarak, tutukluyu görmeye gittim. Saygısızlığımı ona bağışlatacağımı umuyordum böylece.

Don José yemeğini yediği sırada beni onun yanına soktular. Başıyla oldukça soğuk bir işaret yaptı, getirdiğim hediye için de terbiyeli terbiyeli teşekkür etti. Eline verdiğim paketteki yaprak sigaralarını saydıktan sonra bunlardan birkaç tanesini aldı.

— «Daha fazlasını almam gereksiz» dedi, kalanını bana geri verdi.

— «Biraz para vererek, ya da dostlarımla sözügeçerliğini kullanarak durumunu az-çok düzeltmez miyim?» diye sordum.

İlkin üzgün üzgün gülümseyerek, omuzlarını silkti. Sonra fikir değiştirerek: «Öldükten sonra ruhumun selâmeti için bir tören yaptırın...» dedi. Sonra utangaç bir tavırla sordu: «Sizi incitmiş olan bir kimse için de dinî bir tören yaptırır mısınız?»

— «Elbette, azizim!» dedim. «Yalnız, bildiğim kadarıyla, kimse incitinedi beni bu ülkede.»

Elimi tuttu, ağırbaşlı bir tavırla sıktı. Bir süre sustuktan sonra gene konuştu:

— «Bir başka iyilik daha isteyebilir miyim sizden? Yurdunuza dönerken Navarra'dan da geçeceksiniz belki; ya da hiç değilse Vittoria'dan, o da oradan uzak değildir pek.»

— «Evet,» dedim, «Vittoria'dan geçeceğim sanırım. Yalnız, Pampeluna'ya gitmek için yolumu değiştirsem de olur. Hatırınız için seve seve yapabilirim bunu sanıyorum.»

— «İyi öyleyse! Pampeluna'ya giderseniz sizi ilgilendirecek çok şey görürsünüz or'da... Güzel kenttir... Şu madalyonu vereceğim size.» Boynunda taşıdığı küçük bir gümüş madalyonu gösterdi. «Bir kâğıda sararsınız...» Heyecanını yatıştırmak için bir süre durdu. «Bunu adresini vereceğim bir kadıncağıza ya götürürsünüz, ya gönderirsiniz. Benim için: «Öldü» dersiniz ama, nasıl öldüğümü söylemezsiniz.»

İsteğini yerine getireceğime söz verdim.

Ertesi gün onu gene gördüm. Günün bir bölümünü de kendisiyle birlikte geçirdim. Aşağıda okunacak olan acıklı maceraları da onun ağzından öğrendim.

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

BAZTAN ovasındaki Elizondo'da doğdum. Adım Don José Lizzarrabengoa. İspanya'yı epey tanıyor sunuz; onun için, Basklı, eski bir aileden olduğumu anlarsınız hemen. *Don* unvanını hakkım olduğu için kullanıyorum. Elizondo'da olsaydım bir tırşeye yazılı soykütüğümü de gösterirdim size.

Beni papaz yapmak istiyorlardı. Okuttular da. Ne var ki ben bundan hiç yararlanamadım. Top oyununu (*) çok seviyordum, beni mahveden de bu oldu. Biz top oynamaya başladık mı, gözümüz başka hiçbir şey görmez.

Bir gün ben kazanmıştım. Alava'lı bir çocuk kavgaya çıkarmak istedi. Uçları demirli sopalarımızı aldık. Ben gene baskın çıktım ama, memleketten ayrılmak zorunda kaldım.

Yolda dragon askerlerine rastladım. Almanza

(*) Madenî bir topa raketlerle tokmaklarla vurularak, va da top elle fırlatılarak oynanan, Fransa'da, İspanya'da çok yaygın bir oyun. (Çeviren)

alayına süvari yazıldım. Bizim or'daki dağlılar askerliği çabuk öğrenirler. Ben de çabucak onbaşı oldum. Çavuş yapmaya da söz vermişlerdi ama, kör talih bu ya, Sevilla'daki tütün fabrikasında nöbete verdiler beni.

Sevilla'ya gittiyseniz görmüşsünüzdür. Bu tütün fabrikası sur dışında, Guadalkivir yakınında kocaman bir yapıdır. Kapısıyla yanındaki karakol bugün bile gözümün önünde.

İspanyollar nöbetteyken ya iskambil oynarlar, ya da uyurlar. Bense, gerçek bir Navarra'lı olarak, bir iş görmeye çalışırdım hep. O gün de tüfeğimin harbisini tutturmak için pirinç tellerle bir zincir yapıyordum.

Arkadaşlar, birdenbire: «Hah, çan çalıyor, kızlar işe dönecekler!» dediler.

Belki bilirsiniz, dört, beşyüz kadın çalışır fabrikada. Büyük bir salonda yaprak sigaralarını sararlar. Emniyet âmirinin izni olmadan erkekler giremez oraya: Hava sıcak oldu mu kadınlar, özellikle genç olanlar, soyunup dökünürler çünkü. İşçi kızlar yemeklerini yeyip döndükleri sırada birsürü delikanlı seyre gider, türlü laf atarlar onlara. Bu kızlardan pek azı verilen tafta başörtüleri almamazlık eder. Bu türlü ava meraklı olanlar için de çantada kekliktir bu gibiler.

Ötekiler kızları seyrederken, ben kapının yanındaki sıranın üzerinde oturuyordum. Gençtim o zamanlar. Boyuna memleketi düşünüyor, «Güzel kız dediğin bizim or'daki gibi mavi eteklik giymeli, ör-

gülü saçlarını da omuzlarına dökmeli!» diyordum hep.

Ayrıca, Endülüs kızları beni korkutuyorlardı da. Davranışlarına alışmamıştım daha. Adamla dalga geçerler, tek ciddi laf etmezler. Onun için, hep zincirimin üstüne eğilmiş duruyordum.

Bir ara, or'daki adamlardan biri: «İşte! Küçük Çingene kızı geliyor!» dedi.

Başımı kaldırdım baktım, onu gördüm. Günlerden cumaydı, hiç unutamayacağım o günü. Carmen denen kızı gördüm. Siz de tanıyorsunuz hani, birkaç ay önce evinde size rastlamıştım.

Kısacık bir kırmızı eteklik giymişti. Birkaç yerinden delik beyaz ipek çorapları meydandaydı. Ayaklarında da al kurdelelerle bağlanmış, kırmızı deriden minicik iskarpinler vardı. Omuzlarını göstermek, gömleğinden çıkan iri bir amber demetini meydana çıkarmak için başörtüsünü aralıyordu. Ağzının kıyısında da bir amber çiçeği vardı. Kortoba hârasından çıkma dişi bir tay gibi kalçalarını kıvıra kıvıra ilerliyordu.

Bizim or'da olsa, bu kılıkta bir kadın herkesi haç işareti çıkarmak zorunda bırakırdı. Sevilla'da ise herkes, yürüyüşünden, kırıtişından ötürü çapkınca bir laf atıyordu ona.

Kız da göz süzerek, yumruğunu kalçasına dayayarak herbirine karşılık vermekten geri kalmıyordu. Tam bir Çingene kızı gibi arsızdı çünkü.

İlkin, hoşuma gitmedi. Gene işime koyuldum. Yalnız, kadınlarla kedilerin bir âdeti vardır: Çağırırsınız gelmezler de çağırmazsınız gelirler. O da öyle yaparak karşımda durdu, başladı konuşmaya.

Endülüs usulünce: «Ahbap,» dedi, «zincirini bana verir misin? Kasamın anahtarlarını bağlayacağım da.»

— «Ben de tüfeğimin harbisini takacağım buna.» dedim.

Gülerek: «Harbi dediğin şu iğne gibi şey mi?» diye bağırdı. «İğneye ihtiyacın olduğuna göre, dantel örüyorsun demek!»

Oradakilerin hepsi gülmeye başladı. Ben de biliyordum ki kızarmıştım. Verecek hiçbir karşılık bulamadım.

Kız devam etti:

— «Hadi, hayatım, bir başörtü için yedi arşın dantel yap bana, sevgili dantelcim benim!»

Ağızındaki amber çiçeğini aldı, başparmağının bir fiskeyle tam iki gözümün ortasına attı. Kurşun yemiş gibi oldum sanki, efendim... Nereye kaçacağımı bilemiyordum. Kalas gibi kımıldamadan duruyordum.

Kız fabrikaya döndü. O zaman, yere, ayaklarımın arasına düşmüş olan amber çiçeğini gördüm. Ner'den aklıma esti bilmiyorum: Arkadaşlarım görmeden çiçeği yerden aldım, özene-bezene ceketimin iç cebine koydum. İlk aptallığım bu oldu!

İki üç saat sonra hâlâ bunu düşünüyordum ki, karakola bir kapıcı geldi. Soluk soluğa idi. Yüzü al-lak-bullaktı.

— «Yaprak sigaraları salonunda bir kadını öldürdüler, nöbetçiyi yollayın oraya!» dedi.

Çavuş bana döndü.

— «Yanına iki asker al da git bak bakalım!» dedi.

Askerleri aldım, yukarıya çıktım.

Düşünün, efendim: Salona girince, ilkin, gömlekle, ya da aşağı-yukarı o kılıkta üçyüz kadınla karşılaştım. Hepsi bağırıp çağırıyor, çığlıklar atıyor, ellerini, kollarını sallıyor, kulakları sağır edici bir gürültü koparıyordu.

Bir yanda bir kadın daha vardı. Sırtüstü yatmıştı, kan-revan içindeydi. Yüzüne de iki bıçak vuruşuyla bir X çizilmişti. Bu kadın kalabalığının en beceriklileri yaralıya yardım ediyorlardı.

Onun karşısında da Carmen'i gördüm. Beş, altı kadın zor tutuyordu onu.

Yaralı kadın: «Günah çıkartacağım! Günah çıkartacağım! Öldüm ben!» deye bağırıyordu.

Carmen bir şey söylemiyordu. Dişlerini sıkmış, gözlerini hızlı hızlı sağa, sola deviriyordu.

— «Bu ne hal?» deye sordum.

Olup bitenleri bin güçlülle öğrenebildim. Bütün işçi kızlar hep bir ağızdan konuşuyorlardı çünkü.

Anlattıklarına göre kadın: «Triana pazarından bir eşek alacak kadar param var.» demiş.

Carmen'in çenesi durur mu?

— «Bir süpürge nene yetmez?» demiş.

Öteki kadın, belki de bu konuda işkilli olduğundan, atılan taşa alınmış.

— «Süpürgeden anlamam ben!» demiş. «Ne Çingeneyim, ne de şeytanla alışverişim var. Ama, sen, hanım, *corregidor*, arkanda sinekleri kovmak için iki de uşakla seni gezmeye gönderdiği zaman eşekle tanışacaksın yakında!»

Bunun üzerine Carmen: «Dur öyleyse!» deye karşılık vermiş. «Yanağına sinekler su içsin deye yalaklar yapayım da gör! Dama tahtasına çevireceğim suratını! (*)»

Ondan sonra yallah! Yaprak sigaralarının uçlarını kestiği bıçakla başlamış kadının suratına X'ler çizmeye.

Durum açıldı. Carmen'i kolundan tuttum.

— «Kardeşim,» dedim, «gel benimle bakayım.»

Beni tanımış gibi yüzüme şöyle bir baktı. Sonra, olacağa boyun eğen bir tavırla: «Gidelim hadi!» dedi. «Başörtüm ner'de?»

İri gözlerinden bir tekini meydanda bırakacak biçimde başını örttü. Sonra, kuzu kuzu, askerlerimin peşinden yürüdü.

(*) *Pintar un Javeque*; bir kayığı, bir yelkenliyi boyamak. İspanyolların nârin yelkenlilerinin çoğunun bordasında kırmızı-beyaz dörtgenlerle yapılmış çepeçevre, damalı bir şerit vardır. (Yazar)

Karakola geldiğimizde çavuş: «Hıñh...» yaptı. «İş önemli. Hapisaneye götürmek gerek bunu.»

Carmen'i hapisaneye götürmek de gene bana düştü. Onu iki dragon askerinin arasına koydum. Ben de, bu gibi hallerde bir onbaşının yapacağı gibi, arkadan yürüdüm. Şehre gitmek üzere yola çıktık.

Başlangıçta Çingene kızı hiç konuşmadı. Yılan Sokağı'na gelince —bilirsiniz hani, yilankavi kıvrımlarıyla tam da hak etmiştir bu adı— ilk iş olarak başörtüsünü omuzlarının üzerine indirip fettan yüzünü bana gösterdi. Dönebildiği kadar benden yana dönerek: «Subayım, nereye götürüyorsunuz beni?» diye sordu.

İyi bir askerin bir tutukluyla, hele bir kadınla konuşması gereken biçimde, elimden geldiğince de tatlılıkla: «Mapusaneye götürüyorum, yavrum!» dedim.

— «Eyvah! Halim n'olacak?» diye haykırdı. «Sayın subayım, acıyın bana! Öyle genç, öyle sevimlisiniz ki...» Sonra, daha alçak sesle: «Bırakın da kaçayım!» dedi. «Bir parça *bar lachi* vereceğim, bütün kadınlar bayılacak size.»

Bar lachi mıkmatıstaşdır, efendim. Çingeneler, kullanmasını bilince, bununla birsürü büyü yapılabileceğini ileri sürerler. Rendelenmiş bir tutam mıkmatıstaşını bir kadeh şarapla bir kadına içirdiniz mi, hiçbir isteğinize karşı duramaz artık.

Elimden geldiğince ağırbaşlı bir tavırla karşılık verdim.

— «Böyle saçmalıklarla geçirecek vaktimiz yok! Mapusaneye gitmek gerek. Emir böyle. Çaresiz, n'apalım!»

Biz Bask'lıların bir konuşma tarzımız vardır ki İspanyollardan kolayca ayırdettirir bizi. Buna karşılık tek bir İspanyol yoktur ki sadece *bai, jaona* (evet efendim) demeyi öğrenebilsin. Onun için, İller'den geldiğimi Carmen kolayca anlayıverdi.

Bilirsiniz elbette, efendim, Çingenelerin yerleri-yurtları olmadığından gezip dolaşırlar hep. Bütün dilleri konuşurlar. Çoğu da Portekiz'de, Fransa'da, İller'de, Katalonya'da... her yerde kendi evlerinde gibidir. Mağriplilerle, İngilizlerle bile anlaşılırlar. Carmen de Bask'çayı epey biliyordu.

Birdenbire: «*Laguna, ene bihotsarena* (gönlümün arkadaşı), hemşeri miyiz yoksa?» dedi.

Dilimiz öyle güzeldir ki, efendim, gurbet ellerde duyduk mu, ürpertir bizi...

Haydut, anlattıklarının burasında, biraz durdu, daha alçak sesle ekledi:

— «Ölmeden önce günahlarımı çıkartmak için İller'den bir papaz gelsin isterdim.»

Sonra, yeniden aldı: Kendi dilimde konuşulduğunu işittiğim için çok heyecanlanmışım.

Bask diliyle: «Elizondo'luyum ben.» dedim.

— «Ben de Etchalar'lıyım.» dedi.

Bizim kasabadan dört saat uzaktadır orası.

Sonra, anlattı:

— «Çingeneler beni alıp Sevilla'ya getirmişler. Navarra'ya, anacığımın yanma dönecek kadar parayı kazanmak için tütün fabrikasında çalışıyordum. Zavallıya destek olacak bir ben varım, bir de küçük bahçesi var; içinde şaraplık elma veren yirmi tane ağacıyla. Ah, ah! memlekette olsaydım şimdi, ak dağın önünde! Buralı değilim deye, bu düzenbazların, çürük portakal satıcılarının memleketinden değilim deye hakaret ettiler bana. «Sevilla'daki bütün o elleri bıçaklı, palavracı yiğitleriniz bir araya gelseler bizim oranın mavi bere giyen, ucu demirli sopa taşıyan bir tek delikanlısını korkutamazlar!» dedim deye bana karşı döndü o kaltakların hepsi. Arkadaşım, dostum, bir şeyler yapmayacak mısın bu hemşerin için?»

Yalan söylüyordu, efendim. Her zaman da yalan söyledi. Ömrü boyunca bu kız tek doğru laf etti mi bilmem. Gelgelelim, konuştu mu ona inanıyordum, elimde değildi.

Bask dilini yarım-yamalak konuşuyordu. Ben de onu Navarra'lı sandım. Yalnız, gözleriyle ağzı, teni Çingene olduğunu belli ediyordu.

Çılgın gibiydim, hiçbir şeye aldırdığım yoktu artık.

— «İspanyollar bizim memleket için ileri-geri konuştularsa, tıpkı Carmen'in arkadaşına yaptığı gibi, ben de suratlarını doğrarım onların!» deye düşünüyordum.

Sarhoş gibiydim, sözün kısası. İpe-sapa gelmez laflar ediyordum, saçmalıklar yapmak üzereydim.

Carmen, gene Bask diliyle: «Seni itsem de düşürsem, hemşerim, şu Kastilyalı iki acemi er engel olamaz bana...» dedi.

Valla', emri de, her şeyi de unutuverdim.

— «Öyle olsun, yavrum, hemşerim benim. Bir dene bakalım. Meryem Ana da yardımcı olsun!» dedim.

O günlerde Sevilla'da sürüyle olan o daracık sokakların birinden geçiyorduk. Carmen birden döndü, göğsüme bir yumruk yapıştırdı.

Mahsus geriye doğru yuvarlandım. Bir sıçrayışta üzerimden atladı. Bize bir çift bacak göstererek başladı koşmaya!..

«Basklıların bacakları» deye bir laf vardır. Onunkiler de bu bacaklardan hiç aşağı kalmıyordu... Hızlı oldukları kadar da biçimliydiler.

Hemen ayağa kalktım. Yalnız, mızrağımı yanlamasına, sokağı kapayacak biçimde tuttum; öyle ki, arkadaşlar onu kovalamaya hazırlanırlarken, daha işin başında duraladılar.

Sonra ben de başladım koşmaya. Onlar da peşimden geldiler. Ama, ona yetişmek ne mümkün! Mahmuzlarımızla, kılıçlarımızla, mızraklarımızla böyle bir tehlike yoktu!

Göz açıp kapayana dek bizim tutuklu kız kaybolmuştu. Ayrıca, mahallenin bütün karıları da onun kaçışını kolaylaştırıyorlardı. Bizimle alay ediyorlar, yanlış yol gösteriyorlardı.

Birkaç kez ileriye yürüdük, geriye döndük. Sonunda, hapisane müdüründen makbuz alamadan karakola dönmek zorunda kaldık.

Yanımdaki askerler, cezadan kurtulmak için: «Carmen Bask dilinde konuştu onunla!» dediler.

Sonra, doğruyu söylemek gerekirse, böylesine ufak-tefek bir kızın, attığı yumrukla benim gibi güçlü-kuvvetli bir delikanlıyı yere serisi de olağan görünmüyordu pek.

Bütün bunlar kuşku uyandırdı; ya da, daha doğrusu, durumu apaçık ortaya koydu. Nöbetten çıkınca rütbem indirildi, bir aylığına hapse gönderildim. Askere gireli gördüğüm ilk cezaydı bu. Çavuş sırmalarını yakında takacağımı sanırken onbaşı rütbemden de olmuştum!

HAPİSTEKİ ilk günlerim çok üzüntülü geçti. Askerliğe girerken en azından birlik komutanı olacağımı sanmıştım. Hemşerilerim Longa ile Mina komutan olmuşlardı ya. Chapalangarra da Mina gibi bir karaderilidir; onun gibi o da sizin ülkenize sığınmıştır. İşte bu Chapalangarra albay olmuştu. Benim gibi çulsuzun biri olan kardeşiyle yirmi defa top oynadım.

Şimdiyse şöyle diyordum kendi kendime:

— «Askerlikte ceza almadan geçirdiğin günler kaybolmuş zamandır. Adın kötüye de çıktı, üstelik: Amirlerinin gözüne girebilmen için, acemi er olarak askere geldiğin sıradakine göre on kat daha çok çalışman gerekecek. Niçin ceza gördüm hem? Kaltak bir Çingene kızı uğuruna. Benimle alay etti. Şu sırada da şehrin kimbilir neresinde sürtüp durmakta!»

Evet, kendi kendime böyle diyordum ama, onu düşünmekten kendimi alamıyordum gene de. İnañır mısınız, efendim, kaçarken bana olduğu gibi gös-

terdiği o delik ipek çorapları gözümün önünden gitmiyordu hiç.

Mapusanenin parmaklıkları ardından sokağa bakıyordum. Geçen bütün kadınlar arasında o şeytan kız âyarında bir tek tanesi bile göremiyordum. Sonra, onun bana attığı amber çiçeğini, elimde olmadan, boyuna kokluyordum. Kurumuştur ama, gene mis gibi kokuyordu... Büyücü olmasına büyücünün tekiydi bu kız!

Günün birinde zındancı içeriye girdi. Bir Alcalà ekmeği (*) verdi bana.

— «Al bakalım!» dedi. «Senin amcakızı yolladı bunu.»

Ekmeği aldım. Çok da şaşırdım; Sevilla'da amcamın kızı falan yoktu çünkü.

Ekmeğe bakarak: «Bir yanlılık olsa gerek... deye düşündüm.

Gelgelelim, ekmeğin insanın ağzını öyle sulandırıyor, öyle mis gibi kokuyordu ki, ner'den geldiğini, kime gönderildiğini öğrenmeye kalkışmadan: «Şunu yeyeyim bari!» dedim.

Kesmek isteyince bıçağım sert bir şeye değdi. Baktım: Ekmeğin içinde küçük bir İngiliz egesi buldum. Ekmeğin pişirilmeden önce hamurun içine ko-
muşlardı besbelli.

(*) Alcalà de los Panaderos, Sevilla'dan on fersah uzakta, bir kasabadır. Orada nefis francalalar yaparlar. Söylen-
diğine göre bunların lezzeti Alcalà'nın suyundanmış. Her
gün de Sevilla'ya bu francaladan çok sayıda getirilir. (Yazar)

Ekmeğin içinde ayrıca iki pezetalık bir altın da vardı. O zaman, artık kuşukum kalmadı: Carmen'in hediyesiydi bu.

Onun soyundan olan kimseler için özgürlük her şeydir. Bir gün hapis yatmamak için bir kenti ateşe vermekten çekinmezler. Kız kurnazdı da hani. Bu ekmeği göndermeyi başarmakla zındancılarla düpedüz alay etmişti!

Bir saat sonra, elimdeki o küçük ege ile, en kalın parmaklığı kesmiştim. İki pezetayı da, pencereden, ilk gördüğüm eskiciye vererek asker kaputumu sivil bir kılıkla değiştirdim.

Bizim oradaki kayalıklarda çoğu kez kartal yavrualarını yuvalarından alıp götürmüş bir kimse için, en azından on metre yükseklikteki bir pencereden sokağa inmenin hiç de güç olmadığını anlarsınız sanırım. Gene de kaçmak istemiyordum. Askerlik şerefî vardı bende hâlâ. Kaçmak büyük bir suçmuş gibi geliyordu bana.

Ne var ki, böyle hatırlanmış olmak da pek duygulandırmıştı beni. İnsan hapisteyken dışarıda kendisiyle ilgilenen bir arkadaşı olduğunu düşünmekten hoşlanır. Altın para ağırıma gidiyordu biraz; geri vermeyi çok istiyordum ama, alacaklını nerede bulacaktım? Bu bana hiç de kolay görünmüyordu.

Rütbe indirme töreninden sonra artık üzülme-yeceğimi sanıyordum ama, onur kırıcı bir işe daha katlanmam gerekiyormuş.

Hapisten çıkışımda oldu bu iş... Bana görev vererek basit bir er gibi nöbete diktikleri zaman. Duygulu bir insanın böyle bir sırada neler duyacağını aklınızdan dahi geçiremezsiniz. Kurşuna dizse-ler gam yemezdim sanırım. Hiç değilse, manganın önünde tek başına ilerler insan, kendini bir şey sanır, herkes size bakar.

Albayın kapısına nöbetçi diktiler beni. Zengin bir delikanlıydı, iyi çocuktu, eğlenmekten hoşlanı-yordu. Bütün genç subaylar, birsürü sivillerle kadın-lar, söylendiğine göre oyuncu kızlar hep onun evin-deydi. Bana sorarsanız, öyle geliyordu ki bütün şe-hir halkı beni seyretmek için onun kapısında buluş-maya sözleşmişti sanki.

Derken, albayın arabası çıka-geldi, uşağı da ar-ka iskemlede oturuyordu. Arabadan kimin indiğini görsem iyi?.. Bizim Çingene kızı!

Bu sefer süslü-püslüydü, takmış takıştırmıştı; sırmalar, kurdeleler içindeydi. Pul işlemeli bir el-biseyle gene pul işlemeli ayakkaplar giymiş, her ya-nına çiçekler, şeritler takmıştı. Elinde bir tef vardı.

Biri genç öbürü yaşlı iki Çingene kadınıyla bir-likteydi. Onları yönetmek için yanlarında bir koca-karı bulunur hep. Sonra bir elinde gitarı, yaşlı bir adam vardı; çalacak, oynatacaktı onları. Bilirsiniz, eğlenmek için toplantılara çoğu zaman Çingene kız-ları çağrılır, kendi dansları olan *romalis*'i oynar-lar, başka şey de yaparlar çokluk.

Carmen beni tanıdı, baktık. Bilmem neden! «Yer yarılrsa da içine girsem!» deye düşündüm.

— «*Agur, laguna* (merhaba, arkadaş)!» dedi. «Acemi er gibi nöbet bekliyorsun ha, subayım!»

Ben daha verecek karşılık bulamadan, o içeriye girmişti bile.

Bütün topluluk iç avludaydı. Ben de, kalabalığa rağmen, parmaklıklı kapının ardından, bütün olup bitenleri aşağı-yukarı görebiliyordum (*). Kastanyetleri, tefi, gülüşmeleri, «Bravo!» seslerini duyuyordum.

Ara-sıra, tefiyle zıpladığı zaman, Carmen'in başını da görüyordum. Sonra ona birsürü şeyler söyleyen subayların sesini de işitiyordum. Yüzüm kızarıyordu bu yüzden. Onun bunlara ne karşılık verdiğini bilmiyordum hiç.

Carmen'i işte o gün iyiden iyiye sevmeye başladım sanırım. Çünkü iç avluya girip ona çapkınca laflar atan o hergelelerin kılıcımıla karınlarını deşmek geldi aklıma üç, dört kez.

Çektiğim azap tam bir saat sürdü. Sonra, Çin geneler dışarıya çıktılar. Araba onları bekliyordu.

Carmen geçerken o bildiğiniz gözlerle gene bana baktı, usullacık fısıldadı:

— «Hemşeri, iyi bir balık tavaından hoşlanan gider Triana'da Lillas Pastas'ın dükkânında yer!»

(*) Sevilla'daki evlerin çoğunda kemerlerle çevrili bir iç avlu vardır. Yazın burada oturulur. Avlunun üstüne bir tente gerilir. Bu tente gündüzleri sulanır, akşam kaldırılır. Sokak kapısı hemen her zaman açıktır; avluya giden, adına da *zaguna* denen geçit, çok zarif tarzda işlenmiş bir demir parmaklıkla kapalıdır. (Yazar)

Sonra, bir keçi çevikliğiyle, arabaya atladı. Arabacı katırlarını kamçıladi. Bu neşeli topluluk da uzaklaştı gitti... kimbilir nereye!

ANLAMIŞSINIZDIR elbet: Nöbetim sona erince, doğru Triana'ya gittim. Daha önce sanki teftiş günüymüş gibi, tıraş oldum, üstümü-başımı fırçaladım.

Carmen Lillas Pastas'ın dükkânındaydı. Tava işleri yapan yaşlı bir esnaftı bu adam. Çingeneydi, bir Mağripli gibi de kapkaraydı. Hele Carmen oraya dadanalı beri birçok kimseler onun dükkânına gelip tavada balık yiyorlardı besbelli.

Carmen beni görür görmez, dükkâncıya: «Lillas,» dedi, «ben bugün hiçbir iş yapmıyorum. Yarını düşünüyoruz.»

Sonra bana döndü.

— «Hadi hemşerim, gidip gezelim!»

Başörtüsünü yüzüne kapadı. Sokağa çıktık. Nereye gittiğimizi bilmiyordum.

— «Küçükhanım,» dedim, «ben hapisteyken yolladığınız hediye için size teşekkür borçluyum sanırım. Ekmeği yedim. Eğeyi de mızrağımı bilemek için kullanacağım, sizden yadigâr olarak saklıyorum. Yalnız, para bur'da. Buyrun.»

Bir kahkaha kopararak: «Ay! parayı saklamış!» deye bağırdı. «İyi de olmuş hani. Meteliksizim çünkü. Gene de önemi yok. Yürüyen köpek aç kalmaz (*). Biz de gidelim yeyelim hepsini. İkram senden!»

*
**

Gene Sevilla yolunu tutmuştuk. Yılan Sokağı'nın başında bir düzüne portakal aldı, mendilime koydurdu. Biraz daha ileride ekmek, salam, bir şişe beyaz, tatlı *manzanilla* şarabı aldı. En sonunda, bir şekerçiye girdi.

Orada, kendisine geri verdiğim altınla cebindeki bir başka altını biraz da ufaklıkla birlikte tezgâhın üzerine attı. Derken, cebimdeki bütün parayı istedi benden.

Bir pezeta ile birkaç tane de bakır mangır vardı yanımda topu-topu. Çıkarıp ona verdim. Daha çok param olmadığı için de pek utandım.

Dükkânda ne varsa alıp götürmek istiyordu sanki. En iyisinden, en güzelinden ne varsa, şekerli yumurta sarıları, badem ezmeleri, meyve şekerlemeleri... Para bitinceye kadar hepsinden aldı. Bütün bunları da kese kâğıtlar içinde taşımak zorunda kaldım.

Candilejo Sokağı'nı bilirsiniz belki. Adaletçi

(*) *Chuquel sos pirela, cocal terela*: Yürüyen köpek kemiği bulur. Çingene atasözü. (Yazar)

Kral Don Pedro'nun (*) bir başı vardır or'da hani. Bu baş aklıma birtakım düşünceler getirmeliydi ya, neyse!

(*) Fransızların *Amansız* dedikleri, Kraliçe Katolik Isabella'nın ise hep *Adaletçi* deye adlandırdığı Kral Don Pedro, tıpkı halife Hârûn-ür Reşid gibi, akşamları Sevilla sokaklarında tebdil gezerek macera aramaktan hoşlanırmış. Bir gece, ıssız bir sokakta sevgilisine serenat yapan bir adamla kavgaya tutuşmuş. Düello etmişler. Kral o sevdalı genci öldürmüştü. Kılıç şakırtılarını duyan yaşlı bir kadıncağz pencereden bakmış, olup bitenleri elindeki bir kandil —*candilejo*— ile aydınlatmış. Şunu da bilmek gerek ki çevik, güçlü-kuvvetli bir adam olan Kral Don Pedro'nun acayip bir yapılışı kusuru varmış: Yürürken dizkapakları birhayli çatırdarmış. Yaşlı kadın bu çatırdıyı duyunca kralı tanımakta güçlük çekmemiş. Ertesi gün görevli emniyet âmiri Kral'a tekmil haberi vermeye gelir: «Efendimiz» der, «dün gece falan sokakta iki kişi düello etmiş. İçlerinden biri ölmüş.»

— «Öldüreni buldunuz mu?»

— «Evet, Efendimiz.»

— «Niçin cezalandırmadınız öyleyse?»

— «Buyruğunuzu bekliyorum, Efendimiz.»

— «Kanun ne diyorsa onu yapın!»

Gelgelelim daha önce Kral bir ferman çıkarmış: «Her kim düello ederse, kafası kesilip, çarpışmanın yapıldığı yerde sergilenecek!» Emniyet âmiri akıllıca sıyrılmış bu işten: Kralın bir heykelinin başını testere ile kestirmiş, öldürme olayına sahne olan sokağın ortasında, bir oyuğun içinde sergilemiş. Kral da, bütün Sevilla halkı da bayılmışlar bu işe. Sokağa da olayın tek tanığı olan kadının kandilinden ötürü *Candilejo* adı verilmiş.

Halk arasında bu böyle anlatılır. Zuniga ise *Anales de Sevilla* adlı kitabında bunu biraz değişik anlatmaktadır. Muhakkak olan şu ki, Sevilla'da hâlâ bir *Candilejo* Sokağı,

O sokakta, yıkık-dökük bir evin önünde durduk. Carmen üstü kapalı geçide daldı, giriş katının kapısını çaldı.

Tam şeytanın uşağı denecek bir kadın gelip kapıyı açtı bize.

Carmen Çingene dilinde bir şeyler söyledi.

Kocakarı ilkin homurdandı.

Yatıştırmak için Carmen ona iki portakalla bir avuç şeker verdi, şaraptan da tattırdı. Sonra, başörtüsünü sırtına örtüp, onu kapıya kadar götürdü. Kadın çıktıktan sonra kapıyı tahta bir kolla kapattı.

Biz yalnız kalınca başladı deli gibi dansedip gülmeye. Bir yandan da bir türkü tutturmıştu:

— «Sen benim *rom*'umsun, ben de senin *romi*'nim! (*)»

Bense, odanın ortasında duruyordum. Koynum, koltuğum onun aldığı şeylerle doluydu. Nereye koyacağımı bilemiyordum bunları.

Geldi, hepsini yere attı, boynuma sarıldı.

— «Borcumu ödüyorum! Borcumu ödüyorum! *Cales*'in (**) yasasıdır bu!» diyordu.

bu sokakta da Don Pedro'nun olduğu söylenen taştan bir kafa vardır. Ne yazık ki çağımızda yapılmıştır bu baş. Eskisi XVII. yüzyılda dahi çok yıpranmış haldeymiş, o çağın belediyesi de onun yerine bugünkünü koydurmuş. (Yazar)

(*) *Rom*, koca; *romi*, karı. (Yazar)

(**) *Calo*, dişili *calli*; çoğulu *cales*: Kelime anlamıyla, kara. Çingeneler kendilerine bu adı verirler. (Yazar)

Ah, efendim, ah! O gün yok mu, o gün!.. Onu düşündükçe yarınki günü unutuyorum.

*
**

Haydut hikâyesinin burasında bir süre sustu. Yaprak sigarasını yeniden yaktıktan sonra gene anlatmaya koyuldu:

*
**

Yeyerek, içerek, başka şeyler de yaparak, bütün günü birlikte geçirdik.

Carmen şekerleri altı yaşında bir çocuk gibi yedikten sonra, avuç avuç da kocakarının su küpünün içine attı.

— «Şerbet olur bu ona!» diyordu.

Şekerli yumurta sarılarını duvara atıp eziyordu.

— «Sinekler bizi rahat bıraksın deye yapıyorum...» diyordu.

Yapmadığı oyun, etmediği saçmalık kalmadı.

— «Seni dans ederken seyretmek istiyorum.» dedim. «Yalnız kastanyetleri ner'den bulmalı?»

Hemencecik kadının tek tabağını aldı, kırıp parçaladı. Parmaklarında abonoz ya da fildişi kastanyetler varmış gibi başladı tabak parçalarını şakırdatarak *romalis* dansı yapmaya.

İnsanın canı hiç sıkılmıyordu bu kızın yanında, inanın!

Derken, akşam oldu, trampetlerin kışlaya dönüş saatini çaldıklarını duydum.

— «Yoklama için karargâha gitmem gerek!» dedim.

Küçümser bir tavırla: «Karargâha mı?» dedi. «Sen Zenci misin ki başkalarına kul-köle oluyorsun böyle? Gerçek bir kanaryasın (*) sen, hem üniforma, hem huy-ahlâk bakımından. Hadi, hadi! Yüreksizin biriymişsin be!»

Cezalılar koğuşuna girmeyi göze alarak kaldım or'da.

*
**

Sabahleyin, birbirimizden ayrılmak sözünü ilk eden o oldu.

— «Dinle beni, Joseito!» dedi. «Ödeşlik mi? Bizim yasamıza göre sana hiçbir şey borçlu değilim, *payllo*'sun (**) sen çünkü. Gelgelelim yakışıklı çocuksun, hoşuma da gittin. Ödeşlik artık. Hadi, hoşçakal!»

— «Ne zaman göreceğim seni bir daha?» deye sordum.

— «Ne zaman daha az salaklık edersen o zaman!» deye karşılık verdi, gülerek. Sonra, daha ağırbaşlı bir tavırla ekledi: «Biliyor musun, yavrum, seni biraz seviyorum sanırım. Ne var ki çok süremez bu. Köpekle kurt uzun zaman anlaşılamazlar. Çingene yasasına uysaydın, senin *romi*'n olurdu belki.

(*) İspanyol dragon askerleri sarı üniforma giyerler.
(Yazar)

(**) Çingene soyundan olmayan herkes. (Çeviren)

Neyse, saçma şeyler bunlar. Olacak iş değil. İnan bana, ucuz kurtuldun, doğrusu. Şeytan karşına çıktı senin. Evet, şeytan! Her zaman kara değildir o. Seni öldürmedi de. Sırtımda yün var ama, koyun değilim ben (*). Git de Meryem Ana'ya bir mum ada. Hak etti bunu. Hadi, hoşçakal! Carmencita'yı düşünme artık. Tahta bacaklı dulla evlendirir o seni, yoksa (**)!»

Kapıyı kapalı tutan tahta kolu çıkardı. Sokağa çıkınca başörtüsüne sarındı. Sonra, çekip gitti.

*
**

Doğru söylemişti. Artık onu düşünmezsem akıl- lılık etmiş olacaktım. Gelgelelim, Candilejo Sokağı'n- daki evde geçirdiğim o günden beri, başka şeyi dü- şünemez olmuşum.

Ona rastlayacağımı umarak bütün gün gezip dolaşıyordum. Kocakarıya, tavada balık pişirip sa- tan adama hep ondan haber soruyordum.

İkisi de: «*Laloro*'ya (***) gitti o!» diye karşılık veriyorlardı.

Portekiz'e öyle derler onlar. Belki Carmen ken- dilerine öğrettiği için böyle söylüyorlardı ama, bu- nun yalan olduğunu çok geçmeden öğrendim.

(*) *Me dicas vriardâ de jor poy, bus ne sino braco*: Çin- gene atasözü. (Yazar)

(**) Son asılandan dul kalan darağacı. (Yazar)

(***) Kızıl; kızıl renkli toprak. (Yazar)

Candilejo Sokağı'ndaki evde geçirdiğim günden birkaç hafta sonra şehrin kapılarından birinde nöbetçiydim. Bu kapının az ilerisinde, şehri kuşatan surda bir gedik vardı. Gündüzleri onarmak için çalışıyorlar, geceleri de, kaçakçılar girmesin diye önüne bir nöbetçi dikiyorlardı.

O gün Lillas Pastia'nın, boyuna, karakolun önünde dolaşıp durduğunu, arkadaşlarımdan birkaçıyla konuştuğunu gördüm. Hepsi onu tanıyorlardı, balıklarıyla böreklerini ise daha iyi tanıyorlardı.

Derken, Lillas geldi, yanıma yaklaştı.

— «Carmen'den haber aldın mı?» diye sordu.

— «Hayır!» dedim.

— «Haber alacaksın öyleyse ondan, ahbap!» dedi.

Doğru söylüyormuş. Gece gediğin önünde nöbete diktiler beni. Onbaşı gidince bir kadının bana doğru geldiğini gördüm.

İçimden bir ses: «Carmen bu!» diyordu.

Gene de, bağırdım:

— «Yaklaşma! Yasak bur'dan geçmek!»

Kendini bana tanıtarak: «Hayınlık etme, baka-yım!» dedi.

— «Ne! Sen misin, Carmen?»

— «Evet, hemşerim. Az konuşalım, öz konuşalım. Beş pezeta kazanmak ister misin? Çıkınlarla adamlar gelecek buraya. Onlara göz yumacaksın.»

— «Hayır!» dedim. «Geçirtmeyeceğim onları. Emir böyle!»

— «Aman! Emir, emir! Candilejo Sokağı'ndaki evde emir falan düşünmüyordun, ama!»

— «Ah, öyle!» deye karşılık verdim buna.

O bir tek anı ile alt-üst olmuşum. Emri unutmak zahmetine değerdı bu.

— «Kaçakçıların parası onların olsun!» dedim.

— «Dur bakayım...» dedi. «Peki, mademki para istemiyorsun, gene gidelim mi Dorothea Ana'nın evinde yemek yemeye?»

Yaptığım çaba ile soluğum yarı-kesik: «Hayır!» dedim. «Yapamam.»

— «Peki!» dedi. «Madem sen laf anlamıyorsun, ben de kime başvuracağımı bilirim. Senin subaya: «Dorothea'nın evine gidelim!» derim. İyi çocuğa benziyor. Üstüne gerek olmayan şeyleri görmezlikten gelen bir delikanlıyı nöbetçi dıker buraya. Hoşçakal, kanarya! Asılmana emir çıktığı gün çok güleceğim, doğrusu!»

Dayanamadım, çağırdım. Söz verdim:

— «Gerekirse bütün Çingene tayfasının bur'dan geçmesine göz yumarım ama, istediğim tek mükâfatı bana verirsen.»

Yarından tezi yok, isteğimi yerine getireceğini yemin-kasem ederek söyledi. Hemen oracıkta bekleyen arkadaşlarına haber vermek için koşup gitti.

Beş kişiydiler. Lillas Pastia da aralarındaydı, birsürü İngiliz malı yüklenmişlerdi hepsi.

Carmen gözcülük ediyordu. Devriyeyi görür görmez kastanyetleriyle haber verecekti ama, ihtiyacı

olmadı buna. Kaçakçılar göz açıp kapayıncaya kadar işlerini görüverdiler.

*
**

Ertesi gün Candilejo Sokağı'ndaki eve gittim. Carmen beni epey bekletti. Sonra da oldukça öfkeli geldi.

— «Kendilerine yalvartan insanlardan hoşlanmam ben!» diyordu. «Geçen sefer bir şey kazanıp kazanmayacağını bilmeden daha büyük iyilik etmiştin bana. Dün gece ise pazarlık ettin. Bilmiyorum neden geldim şimdi buraya. Artık seni sevmiyorum çünkü. Bas git hadi, zahmetine karşılık da al şu beş pezetayı!»

Parayı az daha kafasına atıyordum. Onu dövmemek için de zor tuttum kendimi.

Bir saat boyunca hep kavga ettik. Sonra öfkeli çıkıp gittim. Deli gibi oradan oraya giderek şehirde bir süre başı-boş dolaştım. En sonunda, bir kiliseye girdim. En karanlık köşeye giderek hüngür-hüngür ağladım.

Bir ses işittim birden.

— «Dragon askerinin gözyaşları! Sevda iksiri yapacağım bunlarla!» diyordu.

Başımı kaldırdım. Carmen'di karşımda duran.

— «E, hemşerim, hâlâ dargın mısın bana?» dedi. «Ben dargınım ama, gene de sevmeden edemiyorum seni. Çünkü, bırakıp gittin ya, o dakikadan beri n'oldü bana, bilmiyorum. Şimdi de soruyorum işte: Gelmek istiyor musun Candilejo Sokağı'ndaki eve?»

Bunun üzerine barıştık. Ne var ki, tıpkı bizim oraların havası gibi, Carmen'in de saati saatine uymuyordu. Bizim dağlarda güneş ne zaman çok ısıldarsa fırtına da o denli yakın demektir.

Bir başka gün için gene Dorothea'nın evinde buluşmak üzere söz vermişti, gelmedi. Dorothea onun, Çingene tayfasının işleri için, Laloro'ya gittiğini söylüyordu.

Bu gibi durumlarda nasıl davranmak gerektiğini tecrübeyle bildiğimden, Carmen'i bulunabileceğini sandığım her yerde arıyordum. Günde yirmi kez de Candilejo Sokağı'ndan geçiyordum. Ara-sıra anason likörü ısmarlayarak, Dorothea'yı hemen hemen yola getirmiştım.

Bir akşam onun evindeyken Carmen, bizim alayda teğmen olan bir delikanlıyı peşine takmış, çıka geldi.

Bask diliyle: «Hemen çek git bur'dan!» dedi.

Dehşetli kızmıştım. Şaşıarak, kalakaldım öylece.

Teğmen: «Ne arıyorsun sen bur'da?» dedi. «Bas git, çık dışarı!»

Tek adım atamıyordum, elim ayağım tutulmuştu sanki.

Gitmediğimi, şapkamı bile çıkarmadığımı görünce subay kızdı, yakamdan tutarak sert sert taktakladı beni.

Ne dedim ona, bilmiyorum. Kılıcını çekti, ben de çıkardım benim kılıcı kınından. Kocakarı kolu-

mu kavradı, teğmen de alnıma kılıcı indirdi, hâlâ taşıyorum bunun izini.

Geriledim, bir dirsek vuruşuyla Dorothea'yı sırtüstü yere yıktım. Teğmen benim üzerime atıldı. Kılıcın ucunu göğsüne dayadım. O da, kılıcın üstüne kapandı.

Bunun üzerine, Carmen lambayı söndürdü. Dorothea'ya da, kendi dilinde: «Kaç bur'dan!» dedi.

Ben de, sokağa fırladım. Nereye gittiğimi bilmeden, başladım koşmaya. Birisi beni kovalıyormuş gibi geliyordu.

Kendimi toparlayınca, baktım Carmen beni bırakmamıştı.

— «Koca salak kanarya!» dedi. «Aptallıktan başka iş yaptığın yok senin! Benim yüzümden başın belâya girecek, demiştin sana, değil mi? Neyse, insan bir Çingene kızını dost tuttu mu her şeyin çaresi bulunur. İlk iş olarak şu mendili başına sar bakayım. Şu palaskayı da kaldır at. Şurada bekle beni. İki dak'kaya varmaz, gelirim.»

Gözden kayboldu. Çok geçmeden döndü geldi. Yollu bir kumaştan kadın harmanisi getirmişti. Kim bilir gidip ner'den almıştı bunu!

Üniformamı çıkarttırdı, gömleğimin üstüne harmaniyi giydirtti. Bu kılıkla, bir de başımdaki yarayı sardığı mendille Valencia'lı bir köylüyü epeyce andırıyordum: Sevilla'da çok vardır bunlardan, meyan-kökü şerbeti satmaya gelirler. Sonra, beni aldı, daracak bir sokağın bitimindeki, Dorothea'nın evine hayli benzeyen bir eve götürdü.

Carmen'le bir başka Çingene karısı beni yıkadılar, yaramı bir cerrahtan daha büyük ustalıkla sardılar, bilmediğim bir şey içirdiler. En sonunda, bir döşeğe yatırdılar. Uyuyakalmışım.

BU kadınlar içtiğim şeye, sırrını kendi bildikleri, o uyutucu ilâçlardan birini katmışlardı besbelli. Ertesi gün çok geç uyandım çünkü. Başım ağrıdan çatlıyordu, biraz da ateşim vardı. Bir gün önce karıştığım korkunç kavgayı hatırlamam için biraz zamanın geçmesi gerekti.

Carmen'le arkadaşı yaramın sargısını değiştirdikten sonra, döşegimin başına çömeldiler. Kendi dillerinde birkaç laf ettiler. Bir hekim konsültasyonuna benziyordu bu.

Sonra ikisi birden: «Yakında iyileşirsin, hiç merak etme!» dediler. «Yalnız, Sevilla'dan çık git hemen! Yakalanırsan, gözünün yaşma bakmazlar, kurşuna dizerler seni çünkü!»

Carmen: «Bana bak, oğlum!» dedi. «Bir şeyler yapman gerek. Artık kral sana karavana vermediğine göre, geçimini sağlamayı düşünmelisin. Tereyağından kıl çeker gibi hırsızlık yapamazsın, çok aptalsın çünkü. Yalnız, çeviksin, güçlü-kuvvetlisin. Kıyı şehirlerine git, kaçakçılık yap. Seni astıracağım, de-

ye söz vermiştim hani? Kurşuna dizilmekten daha iyidir bu. Hem, işini becerebilirsen, jandarmalarla gümrükçüler yakana yapışmadıkları sürece bey gibi de yaşarsın.»

İşte bu şeytan kız böyle ballandıra ballandıra gösterdi bana yapacağım yeni zanaati. Artık ölüm cezasını hak etmiştim ya, bana kala kala bir bu zanaat kalmıştı yapacak.

Ne dersiniz, efendim: Carmen, uzun boylu zahmete girmeksizin, kararımı verdirtti bana. Tesadüflerle, başkaldırmalarla dolu olan bu yaşayış sayesinde, onunla daha sımsıkı birleşmişim gibi geliyordu bana. Ondan sonra da onun sevgisine güvenileceğimi sandım.

Endülüs'ü baştan başa dolaşan birkaç tane kaçakçıdan sık sık söz edildiğini duymuştum: Cins bir ata biniyorlardı; tüfekleri ellerinde, yavukluları terkilerindeydi. Ben de, arkamda güzel Çingene kızıyla, dere-tepe düz gider görüyordum kendimi.

Bundan ona söz ettiğimde katıla katıla gülüyordu.

— «Her delikanlı yavuklusunu alıp üç çemberli, üstü açık çadırına çekildi mi, konak yerinde geçirilen bir gece kadar güzel şey yoktur!» diyordu.

— «Dağa çıkmış olsaydım o zaman içim rahat olabilirdi ancak. Seni benimle paylaşacak teğmen yok or'da!» diyordum.

— «Ya? Kıskanıyorsun demek?» deye karşılık veriyordu. «Ne halin varsa gör! Nasıl oluyor da böy-

le aptallıklar yapabiliyorsun? Görmüyor musun ki seviyorum seni, hiç para istemedim çünkü.»

Böyle konuştuğu zaman onu boğmak geliyordu içimden.

Uzatmayalım, efendim, Carmen bir sivil elbise buldu bana. Bununla, tanınmaksızın Sevilla'dan çıktım. Pastia'nın bir meyhaneciye yazdığı mektubu alıp Jerez'e gittim. Kaçakçılar orada bir meyhanede toplanıyorlardı. O adamlara tanıttılar beni or'da, kendisine Dancaire (*) adı takılmış olan elebaşları beni de çetesine aldı. Sonra Gaucin'e gittik.

Carmen: «Or'da buluşalım!» demişti.

Buluştuk. Kaçakçılık işlerinde bizimkilere ispiyonluk ediyordu, ondan daha iyisi de bulunamamıştır hiç. Cebelitarık'tan dönmüş, İngiliz mallarının yükleme işi için bir gemi kaptanıyla konuşup anlaşmıştı. Biz de kıyıda bu malları teslim alacaktık.

Gidip Estepona yakınında malları bekledik. Sonra bunların bir bölümünü dağda sakladık. Kalanını yanımıza alıp Ronda'ya gittik. Carmen daha önce gitmişti oraya. Şehre ne zaman gireceğimizi bize gösteren gene o oldu.

Bu ilk yolculukla sonraki birkaç tanesi başarılı geçti. Kaçakçılık hayatı askerlik hayatından daha çok hoşuma gidiyordu. Carmen'e hediyeler veriyordum.

(*) Başkasının parasıyla kumar oynayan. (Çeviren)

Param vardı, bir de kadını. Hiç pişman değildim. Çünkü, Çingenelerin dediği gibi, «insanın seve seve tutulduğu uyuz kaşıntı yapmaz.»

Her yerde iyi karşılanıyorduk. Arkadaşlarım da bana karşı çok iyi davranıyorlardı, saygı bile gösteriyorlardı. Bunun nedeni de, adam öldürmüş olmamdı. Onlar arasında ise böyle bir marifet yapmış olan yoktu.

Yeni yaşayışında beni en çok duygulandıran, Carmen'i sık sık görmemdi. Bununla birlikte, Carmen, arkadaşların önünde, benim sevgilim olduğunu belli etmiyordu. Kendisine ilişkin olarak onlara hiçbir şey söylemeyeceğime bana yeminler bile ettirmişti.

Onun karşısında öyle kolu-kanadı kırıktım ki, bütün isteklerine boyun eğiyordum. İlk defadır ki namuslu bir kadın çekingenliğiyle çıkıyordu karşıma. Ben de onun eski huylarını gerçekten düzeltmiş olduğuna inanacak kadar saftım.

Bizim çete sekiz, on kişilikti. Ancak çok önemli durumlarda bir araya toplanıyordu. Öteden beri de ikiye ikiye, üçer üçer kentlerle köylere dağılmış bulunuyorlarmış. Herbirimiz bir zanaat sahibi imiş gibi davranıyorduk: Falanca kazancıydı, filanca at cambazı. Ben de çerçiydim. Yalnız, Sevilla'da başıma gelen kötü işten ötürü, kalabalık yerlerde hiç görünmüyordum.

Bir gün —daha doğrusu, bir gece— Veger kasabasının altbaşında buluşacaktık. Dancaire ile ben ötekilerden önce geldik. Reisin keyfi pek yerinde görünüyordu.

— «Bir arkadaş daha gelecek bize.» dedi. «Carmen en güzel dolaplarından birini çevirdi. *Rom*'unu hapisten kaçırdı!»

Çingene dilini anlamaya başlamıştım artık. Her men bütün arkadaşlarım bu dili konuşuyorlardı çünkü. Bu *rom* sözü birden heyecanlandırdı beni. Reise sordum:

— «Ne? Kocasını mı? Carmen evli demek?»

— «Evet!» dedi. «Tekgözlü Garcia ile. O da Carmen kadar kurnaz bir Çingenedir. Kürek cezası yemişti zavallı. Carmen allem etti, kallem etti, hapisane hekimini kafese kodu, *rom*'unun salıverilmesini sağladı. Ah, ah! Ağırılığınca altın eder o kız. İki yıldır kaçırmaya çalışıyordu onu. N'aptıysa olmadı. Derken, hapisane komutanını değiştirdiler. Carmen de onunla çabucak uyuşuvermenin yolunu bulmuş, anlaşılan.»

Bu haberin beni nasıl sevindirdiğini anlarsınız elbette!

Biraz sonra da Tekgözlü Garcia'yı gördüm. Çingene milletinin yetiştirdiği en korkunç canavardı; Teni de ruhu gibi kapkaraydı, ömrümde gördüğüm namussuzların dik âlâsıydı.

Carmen de onunla geldi. Önümde onu «kocam» deye çağırdığı zaman bana göz edişlerini, Garcia ba-

şını çevirince de yüzünü buruşturarak yaptığı şaklabanlıkları görmeliydiniz.

Kızmıştım. O gece hiç konuşmadım onunla.

Sabahleyin, denklerimizi bağladık. Yola daha yeni çıkmıştık ki, baktık bir düzüne kadar atlı peşimize takılmış. Boyuna asmaktan, kesmekten söz eden Endülüslü palavracılar süt dökmüş kediye döndüler. Herkes canının kaygısına düştü.

Yalnız Dancarie ile Garcia, Remendado (*Benekli* ya da *Yamalı*) deye çağırdıkları Ecija'lı yakışıklı bir delikanlı, bir de Carmen soğukkanlılıklarını yitirmediler. Ötekiler katırları başı-boş bırakıp hendeklere, yarıklara atlamışlardı. Atlılar kovalayamazdı onları burada.

Hayvanlarımızı yanımızda alıkoyamazdık. Malların en iyilerini çabucak hayvanlardan indirip kendimiz sırtladık, sonra kayalıkların arasından geçip en dik inişlerden kaçmaya koyulduk. Denklerimizi önümüz-sıra atıyor, topuklarımız üzerinde kayarak elimizden geldiğince onların ardından gidiyorduk.

Beri yandan, düşman da bizi pusuya düşürmüştü. Kurşunların çıkardıkları ısıklık seslerini ilk kez duyuyordum. Gene de uzun boylu dokunmadı bu bana. İnsan bir kadının yanında oldu mu, ölümden korkmaması marifet değildir. Zavallı Remendado'nun dışında hepimiz kaçtık. Beline bir kurşun yemişti o. Dengimi yere attım, onu sırtıma almaya çalıştım.

Garcia: «Ulan aptal!» deye bağırdı bana. «Bir

leşi götürüp de n'apacağız? Bitir işini onun, pamuklu çorapları da kaybedeyim deme sakın!»

Carmen de: «At onu! At onu yere!» deye bağı-
rıyordu.

Ben gene de Remendado'yu bırakmıyordum. Ne yazık ki, en sonunda, yorulmuştum. En sonunda bir kayanın ardına bırakmak zorunda kaldım.

Garcia geldi, tüfeğini onun başına boşalttı.

Oniki tane kurşunun paramparça ettiği yüze bakarak: «Şimdi tanıyabilene aşk olsun!» dedi.

Sürdüğüm güzel hayat buydu işte, efendim!

Akşam sık bir çalılıkta buluştuk. Yorgunluktan bitkin haldeydik. Hiç yiyeceğimiz yoktu. Katırlarımızı kaybedişimiz de yıkım olmuştu bizim için.

Garcia olacak o cehennem zebanisi n'apsa iyi? Cebinden bir deste iskambil çıkardı, yaktıkları ateşin ışığında başladı Dancaire'yle kumar oynamaya!

Bu arada ben, yatmış, yıldızlara bakıyor, Remendado'yu düşünüyordum.

— «Onun yerinde ben olsaydım keşke!» diyordum içimden.

Carmen yanıbaşına çömelmişti. Ara-sıra kas-tanyetlerini şıkırdataraktan bir türkü mırıldanıyordu. Sonra, sanki kulağıma bir şey söyleyecekmiş gibi yaklaşarak, âdeta zorla iki, üç kez öptü beni.

— «Şeytansın sen!» diyordum ona.

— «Evet!» deye karşılık veriyordu.

Carmen, birkaç saatlik dinlenmeden sonra Gaucin'e gitti. Ertesi sabah da küçük bir keçi çobanı gelip bize ekmek getirdi.

Bütün gün or'da kaldık. Gece Gaucin'e yaklaştık. Carmen'den haber bekliyorduk. Hiç ses-sada yoktu.

Sabahleyin bir katırcı gördük. İyi giyinmiş, şemsiyeli bir kadını götürüyordu. Kadının yanında da, hizmetçisi olacak, küçük bir kız vardı.

Garcia: «İşte iki kadınla iki katır!» dedi. «Hızır gönderdi bunları bize. Dört katır olsa daha iyi olurdu ya, neyse, bunlarla yetiniriz.»

Tüfeğini aldı, çalılıklar arasında saklanarak keçi yoluna doğru indi. Dancaire'yle ben de yakından onu izliyorduk.

Sesimizi işittirecek kadar yaklaşıncaya meydana çıktık, katırcıya: «Dur!» diye bağırdık.

Kılık-kıyafetimizi görenin korkmasına yeterdi bu. Öyleyken, kadın, korkacak yerde, bir kahkaha kopardı:

— «Hay enayiler, hay! Hanımefendi sandılar beni!» dedi.

Carmen'di bu. Yalnız, öyle ustalıkla kılık değiştirmişti ki, bu sözleri çingenece değil de başka bir dilde söyleseydi tanıyamazdım onu.

Katırdan yere atladı, bir süre Dancaire'yle, Garcia'yla bir şeyler fısıldaştı. Sonra döndü.

— «Kanarya,» dedi, «sen asılmadan önce gene görüşeceğiz. Bizim Çingene tayfasının işleri için Ce-

belitarık'a gidiyorum. Yakında benden söz edildiğini duyarsınız.»

Bize birkaç günlüğüne sığınabileceğimiz bir yer gösterdi. Sonra ayrıldık. Bizim çetenin kurtarıcısıydı bu kız.

Çok geçmeden biraz para gönderdi, onu aldık. Bir de haber verdi ki o daha önemliydi: Falan gün iki İngiliz lordu falan yoldan geçerek Cebelitarık'tan Granada'ya gidecekmiş. Laftan anlayan bundan yararlanmış. Çil çil altınlar varmış adamların ceplerinde.

Garcia öldürmek istiyordu onları. Dancaire de, ben de: «Olmaz!» dedik. Yalnız, paralarıyla saatlerini aldık. Gömleklerini de aldık, çok ihtiyacımız vardı bunlara.

İNSAN hiç aklında yokken doğru yoldan sapıveriyor işte böyle, efendim. Güzel bir kız aklınızı başınızdan alıyor. Onun uğurunda dövüşüyorsunuz. Derken, elinizden bir kazâ çıkıyor. Daha düşünmeye bile vakit bulamadan dağa çıkmak gerekiyor. Kaçakçıyken soyguncu oluveriyorsunuz.

Lordlarla olan o işten sonra Cebelitarık dolaylarında kalmanın bizim için iyi olmayacağını düşündük. Ronda Sıradağları'na doğru yollandık.

Bana José-Maria'dan söz etmiştiniz hani. İşte or'da tanıştım onunla. Yaptığı baskınlara sevgilisini de götürüyordu. Güzel bir kızdı, uslu-akıllı, alçak-gönüllü, terbiyeli-edepliydi. Hiç kötü laf etmezdi. Nasıl da vefâlıydı, fedakârdı, sonra!

Buna karşılık, José-Maria çok eziyet ediyordu ona. Gördüğü bütün kızların peşine takılıyor, kızı hırpalıyordu. Sonra, kıskançlık da taslamaya kalkışıyordu ara-sıra. Bir seferinde onu bıçakladı da. Ama, gel gör ki kız bu olaydan sonra bile daha çok seviyordu onu.

Kadın kısmı böyledir işte, hele Endülüslü kadınlar! Bu kız da kolundaki yara izinden ötürü böbürleniyor, dünyanın en güzel şeyiymiş gibi gösteriyordu onu.

Sonra, José-Maria arkadaşların en kötüsüydü, üstelik! Yaptığımız bir baskında, allem etti, kallem etti, bütün kazanç ona kaldı, bize de işin zahmetiyle dırılıtsı.

Neyse, biz gelelim hikâyemize. Carmen'den haber almaz olmuştuk artık.

Dancaire: «İçimizden biri Cebelitarık'a gitsin de ondan haber getirsin!» dedi. «Bir şeyler hazırlamış olmalı. Ben de giderdim ama, or'da herkes tanır beni.»

Tekgözlü: «Beni de tanırırlar.» dedi. «Karideslere (*) öyle oyunlar ettim ki or'da! Tekgözlü olduğumdan kılık değiştirmem de güç sonra.»

Ben de söze karıştım:

— «Ben mi gideyim yoksa?» dedim. «N'apsak acaba?»

Carmen'i göreceğimi düşününce pek seviniyordum.

Ötekiler: «Öyle yap ki ya bir kayığa bin, ya da San Roca'dan geç, nasıl işine gelirse artık.» dediler. «Cebelitarık'a gelince de, limanda Rollona adında çikolatacı bir kadın vardır, ner'de oturuyor deye sor. Onu bulunca oralarda neler olup bittiğini öğrenirsin.»

(*) İspanya'da, üniformaların renginden ötürü, halkın İngilizlere taktığı ad. (Yazar)

Aramızda şöyle anlaştık: Üçümüz birden Gaucin Sıradağları'na gidecektik. Ben iki arkadaşımı orada bırakacaktım. Sonra bir meyve satıcısı gibi Cebelitarık'a gidecektim. Ronda'da, bizden olan birisi bir pasaport bulmuştu bana. Gaucin'de de bir eşek verdiler. Buna portakalla kavun yükledim, yola çıktım.

Cebelitarık'a gelince şunu gördüm ki Rollona'yı herkes tanıyordu ama, kadın ya ölmüştü, ya da kim bilir hangi cehenneme gitmişti. Bana kalırsa, onun ortadan kayboluşu Carmen'le haberleşme olanağımızı niçin yitirdiğimizi anlatıyordu.

Eşeğimi bir ahıra bağladım, portakalları alıp, satacakmış gibi, şehri dolaşmaya başladım. Gerçekte, bir tanıdığa rastlayacak mıyım diye bakınıyordum.

Dünyanın her yerinden gelmiş bir sürü aşağılık insan vardır or'da, Babil kulesi gibi yerdir. On çeşit dil konuşulduğunu işitmeden on adım atamazsınız. Çingenelere de rastladığım oluyordu ama, hiç güvenemiyordum onlara. Ben onları yokluyordum, onlar da beni. Hergele takımından olduğumuzu seziyorduk ama, bilinmesi önemli olan, aynı çeteden olup olmadığımızdı.

İki gün böyle boşuna dolaşıp durduktan sonra ne Rollona ile, ne Carmen'le ilgili hiçbir şey öğrenmiş değildim.

Birkaç parça öteberi aldıktan sonra arkadaşlarımla yanma dönmeyi düşünüyordum ki, güneş batacağı sırada bir sokakta dolaşırken bir kadın pencereden: «Portakalcı! Portakalcı!» diye seslendi.

Başımı kaldırdım. Carmen'i, bir balkonda, kırmızı üniformalı, sırma apoletli, kıvırcık saçlı bir su-bayla yan yana oturur gördüm.

Bir lord hali vardı adamda. Carmen ise çok pa-halı, güzel şeyler giymişti: Omuzlarında atkı, başın-da altın tarak vardı, ipekler içindeydi. Malın gözü, her zaman nasılsa gene öyleydi. Katıla katıla gülü-yordu.

İngiliz, çat-pat ispanyolca konuşarak: «Yukarıya gel, hanım portakal almak istiyor!» dedi.

Carmen de Bask dilinde seslendi bana:

— «Yukarı çık. Hiçbir şeye de şaşma sakın.»

Ondan gelecek hiçbir şeyin de beni şaşırtmaması gerekti gerçekten. Onu yeniden bulunca sevindim mi, yerindim mi, bilemiyorum.

Kapıda, pudralar içinde, iri-yarı bir İngiliz uşak vardı. Beni alıp şatafatlı bir salona götürdü.

Carmen atıldı, Bask dilinde bana: «Unutma, tek kelime ispanyolca bilmiyorsun, beni de tanımıyor-sun ha!» dedi.

Sonra İngilizce döndü.

— «Demiştin ya size. Bask'lı olduğunu konuş-masından hemen anladım. Ne acayip bir dildir bu, siz de göreceksiniz ya. Nasıl aptal bir görünüşü var, değil mi? Tel dolapta yakalanmış kedi gibi!»

Ben de kendi dilimde: «Ya sen?» dedim. «Sende de rezil bir kalktak hali var. Zampananın önünde suratını hacamatlamak geliyor içimden.»

— «Zamparam mı?» dedi. «Vay canına! Tek başına mı düşünüp buldun bunu? Bu enayiye de kıskanıyorsun ha? Candilejo Sokağı'ndaki evde geçirdiğimiz akşamlardan önceki kadar aptalsın, daha aptal hattâ. Görmüyor musun, enayi, Çingene tayfasının işleriyle uğraşıyorum şu sırada! En parlak tarzda hem de. Bu ev benim, karidesin altınları da benim olacak. Adama yular taktım, istediğim yere götürüyorum. Sonunda öyle bir yere götüreceğim ki bir daha hiç çıkamayacak or'dan!»

— «Ben de n'apacağım bak!» dedim. «Çingene tayfasının işlerini bu tarzda görürsen sana öyle bir iş edeceğim ki bir daha buna başlayamayacaksın.»

— «Ya, öyle mi? Sen kocam mısın ki bana emir vermeye kalkışıyorsun? Tekgözlü'nün ses çıkardığı yok, sen ne karışıyorsun? Sevgilim olduğunu söyleyebilecek tek insan sensin, buna sevinmen gerekmez mi?»

İngiliz: «Ne diyor?» deye sordu.

Carmen: «*Susadım, içecek bir şey olsa da içsem...* diyor.» dedi.

Sonra, yaptığı çeviriye kendisi de kahkahalarla gülerek, bir kanepenin üzerine attı kendini.

Bu kız gülmeye başladı mı doğru-dürüst konuşamazdı. Herkes de onunla birlikte gülüyordu. O iri-yarı İngiliz de başladı gülmeye aptal aptal.

— «İçecek şey getirsinler!» deye emretti.

Ben içerken, Carmen: «Adamın parmağındaki yüzüğü görüyor musun?» dedi. «İstersen vereyim onu sana.»

Buna karşılık şöyle dedim:

— «Şu senin lordu, ikimizin de elinde birer *maquila* (*), dağda kıstırsam, kendi parmağımın kesilmesine razı olurum.»

İngiliz: «*Maquila* ne demek?» diye sordu.

Carmen, hep gülerek: «*Portakal* demektir!» dedi. «Portakal anlamına da çok tuhaf bir kelime ya! Size bir portakal yedirmek istiyormuş, öyle diyor.»

İngiliz: «Öyle mi?» dedi. «Yarın da *maquila* getir öyleyse.»

Biz konuşurken uşak içeriye girdi:

— «Yemek hazır,» diye haber verdi.

Bunun üzerine, İngiliz ayağa kalktı. Bana beş pezeta verdi. Sonra da, Carmen sanki kendi kendine yürüyemezmiş gibi, ona kolunu uzattı.

Carmen gene gülüyordu.

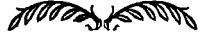
— «Seni yemeğe alıkoyamayacağım, yavrum.» dedi bana. «Yalnız, yarın, geçit için trampetlerin çaldığını duyunca, buraya gel. Portakal da getir. Candilejo Sokağı'ndakinden daha iyi döşeli bir oda bulacaksın. Ben de hep senin Carmencita'n mıyım, değil miyim, onu da göreceksin. Sonra Çingene tayfasının işlerini de konuşuruz.»

Buna hiç karşılık vermedim.

Sokağa çıkmıştım ki İngiliz hâlâ: «Yarın *maquila* getir!» diye bağıırıyordu. Carmen'in kahkahalarını da duyuyordum. Ne yapacağımı bilmeden gidiyordum.

O gece gözüme hiç uyku girmedi.

(*) Ucu demirli sopa. (Çeviren)

ERTESİ gün kendimi o kalles karıya öyle kızmış buldum ki, onu bir daha görmeden Cebelitarık' tan ayrılmaya karar verdim.

Gelgelelim, daha ilk trampet sesini duyar duymaz yürek deye bir şey kalmadı bende. Portakal küfesini kaptığım gibi Carmen'in evine koştum.

Penceresinin kafesi aralıktı. Beni gözleyen o iri, kapkara gözlerini gördüm. Pudralı uşak beni hemen içeri aldı. Carmen bir iş için savdı onu. Başbaşa kaldığımız zaman, gene o yapmacıklı kahkahalarından birini kopararak, boynuma sarıldı. Hiç böyle güzel görmemiştim onu. Süslü-püslüydü, kokular içindeydi. Odadaki eşya ipekle kaplı, perdeler işlemeliydi. Bense at hırsızı kılıklıydım. Gerçekte de öyleydim ya.

— «Sevgilim,» diyordu Carmen, «bur'da her şeyi kırıp dökmek, evi ateşe vermek, sonra da dağa kaçmak geliyor içimden.»

Sonra, beni sevip okşuyor, gülüyor da gülüyordu. Sonra, dans ediyor, dantellerini yırtıyordu. Bir maymun bile böylesine hoplayıp zıplamamış, yüzünü böylesine acayip acayip buruşturmamış, böylesine şeytanlıklar yapmamıştır.

Yeniden ağırbaşlı bir tavır aldı.

— «Dinle beni!» dedi. «Çingenelerin işleri söz konusu. Adamdan beni Ronda'ya götürmesini istiyorum. Rahibe bir kız kardeşim var or'da.»

Gene kahkahalar kopardı.

— «Yolda bir yerden geçeceğiz. Bunun neresi olduğunu da bildireceğim sana. Siz herife çullanırsınız, soyup soğana çevirirsiniz. En iyisi onu gebertmek ama...» deye ekledi.

Ara-sıra yaptığı gibi de şeytanca gülümsedi. Böyle gülümsedi mi onun gibi yapmak kimsenin içinden gelmezdi.

— «N'apmalı, biliyor musun? İlk Tekgözlü çıksın ortaya. Siz biraz geride durun. Karides yiğittir, beceriklidir. İyi tabancaları da var... Anlarsın ya?..»

Durdu, beni ürperten bir kahkaha daha kopardı.

— «Olmaz!» dedim. «Garcia'yı günahım kadar sevmem ama, arkadaşım o benim. Günün birinde seni ondan kurtaracağım belki. Yalnız, bizim memleketteki gibi paylaşacağız kozumuzu. Rastgele Çingene oldum ben. Bunun dışında, halis Navarra'lı olarak kalacağım hep. Atasözü öyle der.»

Carmen: «Aptalsın sen!» dedi. «Enayisin. Çingene soyundan değilsin sahiden. Uzağa tükürebildi mi kendini uzun boylu sanan cüce gibisin (*). Beni sevmiyorsun sen. Git bur'dan, hadi!»

Bana: «Git!» dediği zaman gidemiyordum.

— «Gideceğim, arkadaşlarıma yanına döneceğim, İngilizleri bekleyeceğim!» diye söz verdim.

O da kendi bakımından, Ronda'ya gitmek üzere Cebelitarık'tan ayrılınca kadar hastalanacağına dair söz verdi bana.

Cebelitarık'ta iki gün daha kaldım. Carmen de işi, kılık değiştirerek, benim kaldığım hana beni görmeye vardırarak kadar gözpekliği gösterdi.

Yola çıktım. Benim de bir tasarım vardı. Arkadaşlarımla buluşacağımız yere gittim. İngilizle Carmen'in geçecekleri yeri, saati biliyordum.

Dancaire ile Garcia da beni bekliyorlardı. Onları buldum. Geceyi bir ormanda, çok güzel alevlenen çam kozalaklarından bir ateş yakarak onun başında geçirdik.

Garcia'ya: «Gel kâğıt oynayalım, hadi!» dedim.

— «Olur» dedi.

İkinci eli oynadığımız sırada: «Hile yapıyorsunuz!» dedim.

Başladı gülmeye. İskambilleri suratına fırlattım. Tüfeğini almak için davrandı. Ayağımla üstüne bastım.

(*) *Or esorjié de or narsichislé, sin chismar lanchinguel:*
«Cücenin marifeti uzağa tükürmektir.» Çingene atasözü
(Yazar)

— «Diyorlar ki bıçak kullanmakta çok ustaymışsın sen. Malaga'da üstüne yokmuş bu işte. Benimle de bir dene bakalım, ha?» dedim.

Dancaire bizi ayırmak istedi.

Garcia'ya üst üste iki, üç yumruk salladım. Öfkelenince aslan kesilmişti. O kendi bıçağını çekmişti, ben de benimkini.

Dancaire'ye: «Sen çekil ortalıktan! Kendi halimize bırak bizi!» dedik ikimiz de.

Bizi durduramayacağını anlayınca çekildi.

Garcia iki büklüm olmuştu... Farenin üzerine atlamaya hazır kedi gibi tıpkı. Şapkasını, kendine siper etmek için, sol elinde tutuyordu, bıçağını ileriye uzatmıştı. Endülüs usulü korunma tarzlarıdır bu onların.

Bense, Navarra usulünce, tam karşısında dimdik durdum: Sol kolum havada, sağ bacağım ileride, bıçak sağ dizimin hizasındaydı. Bir devden daha güçlü görüyordum kendimi.

Ok gibi üstüme atıldı. Sol ayağımın üstünde çark ettim, önünde hiçbir şey bulamadı. Ben bıçağı boğazına sapladım. Hem, öyle derinlemesine ki, elim çenesinin altındaydı. Bıçağın namlusunu öylesine kuvvetle çevirdim ki, kırıldı.

Bitmişti bu iş. Bıçağın ağzı bilek kalınlığında fışkıran kanla birlikte fırlayıp yaradan çıktı. Garcia kazık gibi kaskatı, yüzü-koyun yere yuvarlandı.

Dancaire: «N'aptın, yahu?» dedi.

— «Dinle bak!» dedim. «İkimiz bir arada olamıyorduk. Carmen'i seviyorum. Ortak istemiyorum kendime. Garcia hergelenin biriydi. Zavallı Remendado'ya yaptığı hâlâ hatırımda. İki kişi kaldık artık. Yalnız, iyi çocuklarınız ikimiz de, seninle ben. Söyle bakayım: Ölesiye-kalasıya, arkadaş olmak ister misin benimle?»

Dancaire elini uzattı. Elli yaşında bir adamdı.

— «Şeytan götürsün bu sevda oyunlarını!» dedi. «Garcia'dan Carmen'i isteseydin, bir pezetaya sattırdı sana. İki kişi kaldık artık. Yarın n'apacağız?»

— «Sen işi bana bırak!» dedim. «Dünyaya metelik verdiğim yok artık.»

Garcia'yı gömdük, gidip iki yüz adım öteye yerleştik.

*
**

Ertesi gün Carmen'le İngiliz çıkageldiler. Yanlarında iki katırcıyla bir de uşak vardı.

Dancaire'ye: «İngilizi bana bırak!» dedim. «Sen de ötekileri korkut. Silâhlı değiller.»

İngiliz yürekli adammış. Carmen kolunu itmeseydi öldürecekti beni.

Uzatmayalım, Carmen'i o gün yeniden ele geçirdim.

İlk işim de: «Dul kaldın artık!» demek oldu ona.

Bu işin nasıl olup bittiğini öğrendikten sonra: «Hep enayi kalacaksın sen!» dedi. «Garcia seni öldürecekmiş az daha. Navarra usulü korunman aptallıktan başka şey değil. Senden ustalarını al-aşağı etti o. Vakti-saati gelmiş demek. Seninki de gelecek.»

— «Sahiden karım olmazsan senin ecelin de gelecek!» dedim.

— «Tamam!» dedi. «Kaç defa gördüm kahve falında: Birlikte öleceğiz biz. Adam sen de! İş olacağına varır!»

Sonra kastanyetlerini şıkırdattı. Kendisini rahatsız eden bir düşüncüyü zihninden uzaklaştırmak istedi mi hep böyle yapardı.

İnsan kendinden söz etti mi ipin ucunu kaçırıyor. Bütün bu ayrıntılar sizi sıktı sanırım. Neyse, çabuk bitireceğim.

Yaşadığımız yeni hayat epey uzun sürdü. Dancaire ile ben öncekilerden daha güvenilir birkaç arkadaşımıza almıştık. Kaçakçılık yapıyorduk. Sonra, açık söyleyeyim, yol da kesiyorduk ama, çaresiz kalınca, çok zorda kalınca yapıyorduk bunu. Yolcuları hırpalamıyorduk da paralarını almakla yetiniyorduk.

BİRKAÇ ay Carmen'den hiç şikâyetçi olmadım. İşlerimiz için bize yararlı oluyordu gene. Çevirebileceğimiz dolapları haber veriyordu. Ya Malaga'da, ya Kortoba'da, ya da Granada'da kalıyordu. Carmen, benden haber alır almaz, her şeyi bırakıyor, ıssız bir handa, konakladığımız yerde bile buluşuyordu benimle.

Yalnız, bir kez Malaga'da beni tasalandırdı. Çok zengin bir tüccara göz koyduğunu öğrendim. Cebe-litarık'taki oyuna şimdi onunla başlamak istiyordu belki.

Dancaire beni alıkoymak için çok şey söyledi ama, yola çıktım. Güpegündüz Malaga'ya girdim. Carmen'i arayıp buldum. Hemen alıp götürdüm. Yaman bir kavga ettik.

— «Biliyor musun,» dedi, «artık adamakıllı kocam oldun ya, sevgilim olduğun zamankinden daha az seviyorum seni. Tedirgin olmak, hele buyruk altına girmek istemiyorum ben. İstediğim şey özgür olmak, aklıma eseni yapmak. Ayağını denk al, çile-

den çıkarma beni. Kafamı kızdırırsan birini bulurum, senin Tekgözlü'ye yaptığını o da sana yapar.»

Dancaire bizi barıştırdı. Ne var ki içimize işleyen laflar söylemiştik birbirimize. Eskisi gibi değildik artık.

Az sonra başımıza bir felâket geldi. Askerler bize baskın yaptılar. Dancaire ile iki arkadaşımı öldürdüler, başka iki arkadaşı da yakaladılar. Ben ağır yaralandım, altımda yörük atım olmasaydı askerlerin eline düşecektim.

Yorgunluktan bitkindim. Böğrümde bir de kurşun vardı. O halde, yanımda kalan tek arkadaşla, gidip bir ormanda saklandım. Attan inerken bayılmışım. Saçma yemiş tavşan gibi çalılar arasında geberecektim ner'deyse.

Bizim arkadaş eskiden bildiğimiz bir mağaraya taşıdı beni. Sonra Carmen'i bulmaya gitti.

Carmen Granada'daymış. Hemen koşup geldi. Tam onbeş gün, bir ân bile ayrılmadı başucumdan. Hiç uyku uyumadı. Hiçbir kadının en sevdiği erkeğe bile göstermediği şefkatle, büyük bir ustalıkla baktı bana. Ayağa kalkacak hale gelir gelmez de beni alıp, büyük gizlilik içinde, Granada'ya götürdü.

Çingene karıları her yerde güvenilir sığınaklar bulurlar. Ben de, beni harıl-harıl aramakta olan *corregidor*'un evinden iki kapı ilerideki bir evde, bir buçuk, iki aya yakın kaldım. Pencerenin iç kanadı ardından bakarken *corregidor*'u geçerken kaç kez gördüm!

Sonunda iyileştim. Yalnız, yatağımda acı çekerken epey düşünmüştüm. Yaşayışımı değiştirmeyi tasarlıyordum.

Carmen'e: «İspanya'dan gidelim, Amerika'da namusumuzla yaşamının yollarını arayalım.» dedim.

Alay etti:

— «Bir köşeye çekilmek için yaratılmış insanlar değiliz biz.» dedi. «Bizim alın yazımız Çingene olmayanların sırtından geçinmek. Bak, anlatayım: Cebelitarık'taki Nathan Ben-Joseph'le bir iş tezgâhladım. Elinde birsürü pamuklu var. Sınırı aşmak için seni bekliyor bunlar. Senin sağ olduğunu biliyor o. Sana güveniyor da, sözünü tutmazsan Cebelitarık'taki adamlarımız ne derler sana?»

Sözlerine kapıldım, gene başladım o kirli işleri yapmaya.

Ben Granada'dayken boğa güreşleri oldu. Carmen de gitti seyretmeye. Dönüşte Lucas adlı, çok usta bir *picador*'dan uzun uzun söz etti bana. Atının adını, işlemeli ceketini kaç paraya aldığını bile biliyordu. Ben buna pek öyle uzun-boylu aldırmadım.

Birkaç gün sonra, Juanito, yani yanımda kalan tek arkadaş, geldi, bana haber verdi:

— «Carmen'i Lucas'la birlikte Zacatin'de bir dükkânda gördüm!» dedi.

Telâşlandırmaya başladı bu beni.

Carmen'e: «Nasıl, niçin tanıştın o *picador*'la?» deye sordum.

— «Bir iş çevirebiliriz o çocukla.» dedi.

Sonra da Çingenelerin bir atasözünü söyledi:

— «Şarıldayan ırmakta ya su vardır, ya çakıl. Boğa güreşlerinde üçyüz pezeta kazandı. İki şeyden birini yapabiliriz: Ya bu parayı ele geçiririz; ya da, çok iyi binici, yürekli bir delikanlı olduğundan, bizim çeteye alabiliriz onu. Falancayla filanca öldü, onların yerine adam alman gerek. Onu al.»

— «Ne parasını istiyorum, ne kendisini!» dedim. «Onunla sen de bir daha konuşmayacaksın, anladın mı?»

— «Ayağını denk al, bak!» dedi. «Bana bir şeyi yapma dediler mi hemen yaparım!»

Bereket versin *picador* Malaga'ya gitti. Ben de Yahudi'nin pamuklularını sınırdan geçirme işiyle uğraştım. Çok çaba harcadım o işte. Carmen de öyle.

Lucas'ı da unuttum gitti. Carmen de unutmuştu onu belki; hiç değilse, o günler için.

İşte size o sıralarda rastladım, efendim. İlk Montilla yakınlarında, sonra Kortoba'da. Son buluşmamızdan söz edecek değilim. Bu konuda benden daha çok bilgi sahibisiniz belki. Carmen saatinizi çaldı. Paranızı, hele şu parmağınızda gördüğüm yüzüğü de almak istiyordu.

— «Büyülü bir yüzüktür o, muhakkak benim olsun istiyorum!» diyordu.

Yaman bir kavga ettik. Dövdüm onu. Sapsarı oldu, ağladı. İlk kez görüyordum ağladığını. Bu da, korkunç bir etki yaptı üzerimde. Özür diledim. Gene de bütün gün bana surat etti. Gene Montilla'ya gideceğim sırada beni öpmek istemedi.

Üç gün sonra güleç bir yüzle, bülbul gibi neşeli neşeli şakıyarak gelip beni buldu. Sevinçten yüreğim kabarmıştı. Her şeyi unutuvermiştik artık. İki günlük sevgililerin hali vardı bizde.

Ayrılacağımız sırada: «Kortoba'da şenlik var, gidip göreceğim. Sonra da yola çıkan paralı kimse-leri öğrenip sana bildiririm...» dedi.

*
**

Onu yolcu ettim. Yalnız kalınca başladım o şenliği, Carmen'deki o tavır değişikliğini düşünmeye.

— «Madem ki önce o döndü, benden öç almış olsa gerek!» diyordum kendi kendime.

O sırada, bir köylü geldi:

— «Kortoba'da güreş boğaları gördüm.» dedi.

Başladı kanım kaynamaya. Deli gibi yola çıktım. Güreş alanına gittim. Lucas'ı bana gösterdiler. Parmaklığın önündeki sırada da Carmen'i gördüm.

İçimdeki kuşkuların yerinde olduğunu anlamak için onu bir dakika görmem yetti.

Daha ilk boğa çıkar çıkmaz Lucas tam da düşündüğüm gibi başladı kırıtip sırtıtmaya. Boğanın üzerindeki fiyongu (*) çekip kopardı, Carmen'e götürdü. O da hemen başına taktı.

(*) İspanyolların *la divisa* dedikleri, kurdelelerden yapılmış fiyong boğaların hangi otlaklardan geldiklerini gösterir, hayvanın derisine bir kancayla tutturulur. Canlı hayvandan bunu koparıp bir kadına sunmak erkek için en büyük incelik sayılır. (Yazar)

Benim öcümü boğa aldı. Lucas atıyla birlikte yüzü-koyun yuvarlandı, boğa da ikisinin üstünde.

Carmen'e baktım: Yerinde yoktu. Ben bulunduğum yerden çıkamayacak durumdaydım. Güreşlerin bitmesini beklemek zorunda kaldım.

Sonra, sizin de bildiğiniz o eve gittim. Bütün gece sessiz-sedasız oturdum.

Sabahın ikisinde Carmen geldi. Beni görünce biraz şaşırır gibi oldu.

— «Gel benimle!» dedim.

— «Peki, gidelim!» dedi.

Gidip atımı getirdim. Terkisine onu bindirdim. Sabaha kadar, birbirimize tek laf söylemeden yol aldık.

Gündüz bir keşişin kulübesine oldukça yakın, ıssız bir handa mola verdik. Orada Carmen'e dedim ki:

— «Dinle, bak! Her şeyi unutuyorum. Hiçbir şey söyleyecek değilim sana. Yalnız, yemin et ki benimle Amerika'ya geleceksin; orada da, rahat duracaksın.»

Asık bir suratla: «Hayır!» dedi. «Amerika'ya gitmek istemiyorum. Halimden memnunum ben bur'da.»

— «Lucas'ın yanındasın da ondan! Yalnız, iyi düşün-taşın: İyileşse bile çok yaşamaz. Hem, ne diye kızıyorum ben ona? Senin bütün sevgililerini öldürmekten bıktım, usandım. Seni öldüreceğim bu sefer!»

O sert bakışıyla dik dik yüzüme baktı.

— «Beni öldüreceğini düşünmüştüm hep!» dedi. «Seni gördüğüm ilk gün, evimin kapısında bir papazla karşılaştım. O gece de Kortoba'dan çıkarken bir şey görmedin mi? Bir tavşan senin atın ayakları arasından yolun öbür yanma geçti. Kader ağlarını ördü artık.»

— «Carmencita, beni sevmiyor musun artık?» diye sordum.

Hiç karşılık vermedi. Bir hasırın üstüne bağdaş kurup oturmuş, parmağıyla yere birtakım çizgiler çiziyordu.

Yalvaran bir tavırla: «Yaşayışımızı değiştirelim, Carmen!» dedim. «Gidip, birbirimizden hiç ayrılmayacağımız bir yerde oturalım. Buraya yakın bir yerde, bir meşenin dibinde gömülü yüzyirmi dirhem altınımız var, biliyorsun... Yahudi Ben-Joseph'te de paramız var, ayrıca.»

Gülümsemeye başladı.

— «Önce ben, sonra sen! Böyle olacak, çok iyi biliyorum!» dedi.

— «İyi düşün!» dedim. «Sabrım da, cesaretim de tükenmek üzere. Kararını ver; yoksa, ben karar vereceğim.»

CARMEN'İN yanından ayrıldım, keşiş kulübesi-
nin orada gezinmeye gittim. Keşişi ibadet eder-
ken buldum. Bitirsin deye bekledim. Ben de dua
etmek istiyordum ama, elimden gelmiyordu.

Keşiş doğrulunca yanına gittim:

— «Babacığım, çok büyük tehlikede olan biri
için dua eder misin?» dedim.

— «Başı dertte olan herkes için dua ederim
ben.» dedi.

— «Belki de Tanrı'sının huzuruna çıkacak olan
bir insan için âyin yapabilir misiniz?» deye sordum.

Yüzüme dik dik bakarak: «Hayhay!» dedi.

Sonra, halimde bir acayiplik gördüğünden, beni
konuşturmak istedi:

— «Sizi görmüşlüğüm var sanırım...» dedi.

Oturduğu sıranın üstüne bir pezeta koydum.

— «Ne zaman yapacaksınız âyini?» deye sor-
dum.

— «Yarım saate kadar. Şuradaki hancının oğlu
gelip âyinde hizmet edecek. Söyle bana, delikanlı:

Sana viedan azabı veren bir şeyin yok mu? Bir dindarın, öğütlerini dinlemek istemez misin?»

Ağlayacaktım ner'deyse.

— «Gene gelirim...» dedim, savuşup gittim.

Çan seslerini duyuncaya kadar otların üzerinde yattım. Çan çalmaya başlayınca, kiliseye yaklaştım ama, dışında durdum.

Âyin bittikten sonra, hana döndüm. Carmen'in kaçmış olacağını umuyordum. Atımı alıp savuşabilirdi...

Hayır onu gene orada buldum. Benden korktuğunu sansınlar istemiyordu. Ben yokken elbisesinin eteğindeki kenar baskısını sökmüş, içindeki kurşunu çıkarmıştı. Kurşunu eritip su dolu bir çömleğe atmış, bir masanın başında çömleğin içine bakıyordu şimdi.

Böyle, kurşunla fala bakma işine öylesine dalmıştı ki, önce beni fark etmedi bile. Kimi zaman bir kurşun parçası alıp kederli bir tavırla o yana bu yana çeviriyor; kimi zaman da Kral Don Pedro'nun sevgilisi Maria Padilla'nın yardımını dileyen o büyülü türkülerden birini okuyordu: Söylendiğine göre bu kadın, Çingenelerin büyü kraliçesi olmuştu (*).

(*) Maria Padilla Kral Don Pedro'ya büyü yapmış olmakla suçlanmıştır. Halk arasında söylendiğine göre bu kadın Kraliçe Bourbon'lu Bourbon'a altın bir kemer armağan etmiş, bu da kralın büyülü gözlerine canlı bir yılan gibi görünmüş. Bu yüzden de kral, zavallı prenesten tiksinişti hep. (Yazar)

— «Carmen, gelir misin benimle?» dedim.

Kalktı, çömleğini attı. Yola çıkmaya hazırlanarak, başını örttü. Atımı getirdiler. O da tergisine bindi. Oradan uzaklaştık.

Biraz yol aldıktan sonra sordum: «Geliyorsun benimle, değil mi, Carmen'ciğim?»

— «Öleceğimi bilsem seninle gelirim... Evet ama, seninle yaşamayacağım artık.» dedi.

*
**

Issız bir boğazdaydık, atımı durdurdum.

— «Burası mı?» deye sordu.

Bir sıçrayışta attan indi. Başörtüsünü çıkarıp yere attı. Bir yumruğunu kalçasına dayayıp kımıldamadan durdu. Dik dik yüzüme bakıyordu.

— «Beni öldürmek istiyorsun, anladım...» dedi. «Kader böyleymiş ama, bana boyun eğdiremeyeceksin.»

— «Aklını başına topla, yalvarırım!» dedim. «Dinle beni! Olup bitenleri unutalım. Bununla birlikte, beni mahveden sensin, bunu sen de biliyorsun. Senin yüzünden soyguncu oldum, katil oldum. Carmen! Carmen'ciğim! Bırak kurtarayım seni de, kendimi de.»

— «José!» deye karşılık verdi. «Yapamayacağım bir şeyi istiyorsun benden. Seni sevmiyorum artık. Sense beni hâlâ seviyorsun. Bunun için de, öldürmek istiyorsun. Sana gene bir yalan uydurabilirim ama, bu zahmete katlanmak istemiyorum. Aramız-

da her şey bitti artık. Madem ki kocamsın, beni öldürmek hakkındır. Yalnız, Carmen her zaman özgür kalacaktır. Çingene doğdu, Çingene ölecek!»

— «Lucas'ı seviyorsun demek, ha?» diye sordum.

— «Evet, onu da sevdim...» dedi. «Senin gibi, bir ân için. Senden daha az belki. Şimdi kimseyi, hiçbir şeyi sevmiyorum artık. Seni sevdiğim için de nefret ediyorum kendimden!»

Ayaklarına kapandım. Ellerini tuttum, gözyaşlarımla suladım. Birlikte geçirdiğimiz bütün mutlu günleri hatırlattım ona.

— «Hoşuna gitmek için gene soyguncu olarak kalayım!» dedim.

Her şeyi söyledim, efendim, her şeyi. Her tekli-fi yaptım ona, tek beni gene sevsin deye!

— «Seni yeniden mi seveyim?» dedi. «Olacak şey değil bu. Yaşamak istemiyorum seninle!»

Tepem atmıştı. Bıçağını çektim. Korksun da aman dilesin benden istiyordum ama, şeytanın tekiydi bu kadın.

— «Son defa söylüyorum, bak!» diye haykırdım. «Kalacak mısın benimle?»

Ayağını yere vurarak: «Hayır! Hayır! Hayır!» dedi.

Bir yüzük vermiştim ona eskiden. Parmağından çıkarıp fırlattı, çalılıkların arasına attı.

İki kez vurdum ona. Tekgözlü'nün bıçağıydı bu. Onu almıştım, benimki kırılınıştı çünkü. İkinci vuruşta «gık» demeden yere yuvarlandı. O iri kara gözleriyle bana bakışını hâlâ görür gibiyim. Sonra gözleri bulandı, kapandı.

Ölüsünün önünde tam bir saat, bitkin halde kala-kaldım. Sonra, aklıma geldi: Carmen bir orına gömülmekten hoşlanacağını sık sık söylerdi bana.

Bıçağımla bir çukur kazdım, içine yerleştirdim onu. Yüzüğünü uzun zaman aradım, sonunda buldum. Küçük bir haçla birlikte onu da koydum çukura. Doğru yapınadım belki.

Sonra atıma bindim, Kortoba'ya dek dört-nala gittim. İlk karakolda kendimi tanıttım.

— «Carmen'i öldürdüm ben!» dedim.

Yalnız, ölüsünün nerede olduğunu söylemek istemedim.

Keşiş mübarek bir adamdı. Onun için dua etti. Ruhunun selâmeti için de bir âyin yaptı... Zavallı kız! Bütün suç Çingenelerde, onu öyle yetiştirdikleri için.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÜTÜN Avrupa'ya yayılmış göçebe bir kavim vardır. Bunlara Fransa'da *Bohémiens*, İspanya'da *Gitanos*, İngiltere'de *Gypsies*, Almanya'da *Zigeuner* derler. İspanya bunların —Çingenelerin— bugün en çok bulunduğu yerlerden biridir.

Çoğu Güney, Doğu illerinde, Andalusia'da, Estramadura'da, Murcia'da otururlar, —daha doğrusu— göçebe bir hayat sürerler. Katalonya'da da çok Çingene vardır. Bu sonuncular sık sık Fransa'ya geçerler. Güney illerimizin bütün panayırlarında bunlara rastlanır.

Genel olarak, Çingenelerin erkekleri at cambazlığı, at tellallığı, baytarlık, katır kırkıcılığı gibi işlerle uğraşırlar. Saç soba, bakır kaplar tamirciliği gibi işler de yaparlar; kaçakçılık gibi yasak işler de cabası. Çingene kadınları falcılık, dilencilik ederler; zararlı, zararsız ilâçlar da satarlar.

Çingenelerin yüzlerini, biçimlerini tarif etmek onları başkalarından ayırdetmekten daha zordur.

İnsan bir tekini gördü mü, binlerce kişi arasından Çingeneyi kolayca tanır.

Yüz çizgileri, yüzün anlamı: İşte aynı ülkede oturanlardan onları ayıran başlıca özellik bunlardır. Derileri güneş yanığıdır; arasında yaşadıkları insanlardan daima daha koyudur. Aralarında sık sık kendilerine verdikleri *kale* (kara) adı da bundan ileri gelir (*).

Gözleri belirli bir biçimde çekiktir, oldukça iridir, kapkaradır; uzun, gür kirpiklerle de gölgelenir. Bakışları ancak yaban hayvanlarına benzetilebilir. Bu bakışlarda hem ataklık vardır, hem de çekingenlik. Bu bakımdan, gözleri soylarının özelliğini pek güzelce ortaya koyar: Kurnazdırlar, acardırlar ama, Panurge'un koyunları gibi de dayaktan korkarlar (**).

Çingene erkeklerinin çoğu biçimlidir, sıırım gibidir, çeviktir. Aralarında göbekli birini gördüğümü hiç hatırlamıyorum.

Almanya'daki Çingene kadınları arasında çok güzellerine sık sık rastlanır. İspanya Çingene kadınları arasında güzeli pek seyrek görülür. Çok genç

(*) Bana öyle geldi ki Almanya Çingeneleri, *kale* sözünü anlamakla birlikte, kendilerine bu ad verilmesinden hoşlanmıyorlar. Onlar kendilerine *Romane çave* derler. (Yazar)

(**) Fransız Yazarı Rabelais (*rable*)nin (1494-1553) *Pantagruel* adlı eserinde anlattığı bir hikâyede, Panurge (*panürj*), bir koyun tüccarından oç almak için, onun koyunlarından birini avuç dolusu para vererek alır, sonra hayvanı denize atar, öbür koyunlar da onun peşinden suya atlayıp boğulurlar. (Çeviren)

yaşlarda, sevimli sayılabilirler ama, bir kere anne oldular mı iğrençleşirler.

Kadın olsun, erkek olsun, Çingenelerin pislikleri inanılacak şey değildir. Anaç bir Çingene karısının saçını görmeyen dünyada aklına getiremez... en sert, en yağlı, en tozlu at yelelerini gözünün önünde canlandırırsa bile.

Andalusia'nın büyük şehirlerinden birkaçında, ötekilerden oldukça hoş sayılabilecek Çingene kızları kendilerine biraz daha özen gösterirler. Bunlar para için oraya-buraya oyuna da giderler. Oyunları da, bizim karnavallarda yasak edilenlere pek benzer.

İngiliz misyonerlerinden B. Borrow, İncil Derneği hesabına, Çingeneleri hristiyan yapmaya gitmiş, onlar üzerine pek ilgi çekici iki eser yazmıştır. Onun anlattığına göre, bir Çingene kadınının kendi soyundan olmayan bir erkeğe en ufak bir yakınlık duyması görülmuş değildir.

Bana öyle geliyor ki Çingene kadınlarının bu namusluluğu konusunda yazar işi biraz büyütüyor. Birincisi, onların çoğu Ovidius'un çirkin kadınının durumundadır: *Casta quam nemo rogavit* (*). Güzeller ise bütün İspanyol kadınları gibidir: Sevgililerini seçerken pek ince eleyip sık dokurlar. Onların hoşuna gitmelisiniz, onları kazanmasını bilmelisiniz.

B. Borrow Çingene kadınlarının o namuslulukları konusunda bir kanıt ileri sürüyor ki bunu, Çin-

(*) «Kimsenin istek duymadığı kız namusludur.» Ovidius, *Aşk Sanatı*. (Yazar)

genelerin hesabına değil, kendisinin hesabına bir şeref olarak kabul edebiliriz: Bu onun temiz kalpliliğini gösteriyor. Anlattığına göre, tanıdığı biri güzel bir Çingene kadınına avuç dolusu altın teklif etmiş, onu gene de kandıramamış.

Bunu bir Andasia'lıya anlattım.

— «O adam beş, on kuruş gösterseydi daha büyük başarı elde ederdi,» dedi, «çünkü bir Çingene kadınına avuç dolusu altın teklif etmek, handa hizmet gören bir kıza bir, iki milyon teklif etmek kadar hiç de inandırıcı bir şey değildir.»

Ne olursa olsun, şu muhakkak ki Çingene kadınları kocalarına karşı yaman bir bağlılık gösterirler. Onlara güç durumlarında yardımcı olmak için göğüs germeyecekleri tehlike, sefalet yoktur.

Çingenelerin kendilerine verdikleri adlardan biri de *Rome*'dir ki *koca* anlamına gelir. Bu da, onların evliliğe ne büyük bir değer verdiklerini gösterir bence.

Genel olarak, başlıca özelliklerinden biri ulus-severlikleridir... kendi soylarından olanlarla ilişkilerinde büyük bir bağlılık göstermelerine, birbirlerinin yardımına koşmalarına, belâlı işlerde bir sırrı sıkı sıkıya saklamalarına «ulusseverlik» diyecek olursak. Ne var ki, bütün gizli derneklerde, kanundışı örgütlerde de bunun benzerine rastlanır.

BUNDAN birkaç ay önce, Vosges bölgesine yerleşmiş Çingeneler arasında dolaştım. En yaşlıları olan kadının kulübesinde bir Çingene vardı. Öldürücü bir hastalığa yakalanmış. Hastanede ona çok iyi bakıyorlarmış. İşte bu adam oradaki rahatını tepmiş, «Ölürsem soydaşlarımla arasında öleyim...» deye buraya gelmiş. Onüç haftadan beri o kulübede yatıyormuş.

Evin oğullarından, damatlarından daha iyi bakıyorlardı ona. İçi saman, yosun dolu güzel bir döşek vardı; çarşafı da oldukça beyaz. Oysa, orada oturanlar —onbir kişi— ancak üç karış genişliğinde tahtalar üzerine yatıyorlardı.

İşte Çingenelerin konukseverlikleri!

Gene o yaşlı kadın —konuğuna böylesine insanca davranan o kadın— hastanın önünde bana şöyle diyordu:

— «*Singo, singo, homte hi mulo.*» (Çok sürmez, çok sürmez... Nasıl olsa ölecek.)

N'aparsınız! Bu adamlar öyle sefil bir hayat sürüyorlar ki birisinin ölecek olmasının onlar için korkunç hiçbir yanı yoktu.

*
**

Çingenelerin göze çarpan özelliklerinden biri de din konusunda ilgisiz oluşlarıdır.

Bağımsız ruhlu oluşlarından, ya da kuşkuculuklarından ileri gelmez bu. Hiçbir zaman dinsizliğe sürüklenmiş değillerdir. Hayır. Bulundukları ülkenin dini onların da dinidir. Yalnız, yer değiştirdikçe din de değiştirirler.

Boşınançlar ilkel toplumlarda dinin yerini alır. Çingenelerin boşınançları da yoktur. Başkalarının boşınançlarından yararlanarak geçinenler için de bunun böyle olması elbette ki iyi bir şey.

Yalnız, İspanya Çingenelerinde bir şey gözüme çarptı: Ölüye dokunmaktan müthiş korkuyorlar. Bir ölüyü sırtına vurup mezarlığa götürmeyi para hatırı için kabul edecek Çingene pek azdır.

Birçok Çingene kadınının falcılık ettiğini söylemiştim. Bunu pek de güzel becerirler. Yalnız, onlara büyük kazanç sağlayan işlerden biri sevda muskaları, aşk şurupları satmaktır.

Çingene kadınları yalnız uçarı gönülleri yakalamak için karakurbağa ayakları, ya da bir kadının duygusuz bir adama kendini sevdirebilmesi için pas tozu kullanmakla kalmazlar; sözde, kendilerine şeytanın yardımını sağlayacak dualar etmesini de bilirler.

Geçen yıl bir İspanyol kadını bana şu hikâyeyi anlattı:

Bir gün, pek üzgün, düşünceli bir halle, Alcalá Caddesi'nden geçiyormuş. Yaya kaldırımına çömelmiş bir Çingene kadını ona seslenmiş:

— «Sevgilin senin üzerine başkasını seviyor, güzel hanımcığım!»

Yalan da değilmiş.

— «İster misin onu geri çevireyim, gene sana dönsün?»

Bu teklifin ne büyük bir sevinçle karşılandığını tahmin edersiniz. Sonra, bir bakışta kalbin sırlarını keşfediveren bir kimseye karşı büyük bir güven nasıl duyulmaz!

Madrid'in en kalabalık caddesinde bu gibi tılsımlı işlere girişilemeyeceği için, ertesi gün başka bir yerde buluşmaya sözleşmişler.

Çingene kadını: «O vefasız senin ayağına getirmekten kolay ne var!» diyor. «Mendil, atkı, pelerin gibi bir şey verdi mi sana hiç?»

Kadın ipek bir mendil çıkarıp uzatıyor.

— «Sen şimdi bir kuruşluk parayı bu mendilin bir köşesine al iplikle dikeceksin. Bir köşesine de bir yarım kuruşluk. Şurasına bir metelik... Şurasına da iki çeyrek. Sonra, ortaya da bir altın para dikmek ister. En iyisi, bir *doblon*.»

Doblon falan hepsi dikiliyor.

— «Şimdi, ver bana mendili. Geceyarısı, saat tam onikiyi çalarken, Campo Santo'ya götüreceğim. Sen de gel, görmek istersen... Ne şeytan işi bir oyun oynayacağız bak! Söz veriyorum sana: Sevdiğin adam yarın sana gelecek.»

Çingene kadın Campo Santo'ya tek başına gidiyor, çünkü öbürü şeytandan korkarmış.

Zavallı seven kadın mendilini de, sevdiğini de bir daha gördü mü, göremedi mi, orasını artık siz düşünün bulun.

*
**

Çingenelere karşı bir soğukluk duyulursa da, pek aydın olmayan kimseler arasında az-çok bir saygı gördükleri de olur. Onların da, bundan kol-tukları kabarır. Kendilerini kafa bakımından üstün bir soy gibi görürler, kendilerini konuk eden kim-selere de yüksekte bakarlar.

Vosges bölgesindeki Çingenelerden bir kadın bana şöyle diyordu:

— «Sizinkiler öyle aptal şeyler ki kafese koymak işten bile değil. Geçen gün sokakta gidiyordum, bir köylü kadın seslendi. Girdim evden içeri. Sobası tütüyormuş, büyü yapmalıymışım da iyi çeksinmiş. Ben önce kendime şöyle güzel bir parça domuz sucuğu getirtiyorum. Sonra, başlıyorum kendi dilimde mırıldanmaya. «Aptalsın sen... Aptal doğmuşsun, aptal öleceksin!» diyorum. Kapının yanma gelir gelmez, kadına güzel bir alamancayla: «Sobanın tütmemesini istiyorsan, bunun en iyi yolu içinde ateş yakmamaktır!» diyorum, tabanları yağlıyorum!»

ÇİNGENELERİN tarihi daha çözülememiştir. Gerçek olarak bilinen bir şey varsa o da şudur ki ilk önce, pek az sayıda, XV. yüzyılın başlarına doğru Avrupa'nın doğu bölgesinde, görünmüşlerdir. Yalnız, nereden geliyorlardı, Avrupa'ya niye gelmişlerdi, bilinmiyor.

İşin daha anlaşılmaz yanı da şu: Kısa bir süre içinde, nasıl üremişler de birbirlerinden öylesine uzak yerlere yayılmışlar?

Çingenelerin kendilerinde de nereden geldikleri üzerine dedelerinden, ninelerinden işittikleri hiçbir hikâye, masal yok. Çoğu ilk anayurtları olarak Mısır'ı ileri sürerse de bu çok eskiden yayılmış bir söylentiye benimsemiş olmalarındandır.

Çingenelerin dilini incelemiş olan doğubilim uzmanlarının çoğu onların Hindistan'dan çıktıklarını sanıyorlar. Gerçekten, öyle görünüyor ki çingenecekteki sözcüklerin köklerinden çoğu, dil kurallarının da birçoğu sanskritçeden gelme diyeleklerde de bulunuyor.

Elbette ki Çingeneler, o uzun göçebelikleri sırasında birçok yabancı sözcükleri benimsemişlerdir. Çingenecenin bütün diyeleklerinde birsürü grekçe sözcük bulunuyor. Örneğin: *Kokal* (kemik) *kokkalon*'dan geliyor, *petalli* (nal) *petalon*'dan; *kafi* (çivi) de *haron*'dan.

Bugün Çingenelerin birbirlerinden uzak nekadar göçebe toplulukları varsa bir okadar da diyelekleri var. Her yerde bulundukları ülkenin dilini kendi dillerinden daha kolay konuşurlar. Kendi dillerini ancak, başkalarının yanında, aralarında rahatça konuşabilmek için kullanırlar.

Almanya Çingenelerinin dilini bunlarla yüzyıllardan beri hiçbir ilişkisi olmayan İspanya Çingenelerinin diliyle karşılaştıracak olursak, ikisinde de bulunan biralay sözcüğe rastlarız. Yalnız, esas dil her yerde, ayrı ayrı ölçülerde de olsa, daha ileri dillerin etkisiyle, hayli değişmiştir.

Bir yandan almanca, bir yandan ispanyolca çingenecenin gövdesini öylesine değiştirmiştir ki bir Kara Orman Çingenesi Andalusia'lı kardeşlerinden biriyle imkânı yok konuşamaz. Yalnız, ikisi de daha birkaç cümle söyler söylemez, bir kökten ayrılmış iki ayrı diyelek konuştuklarını anlarlar.

Sanırım ki çok sık kullanılan birkaç kelime her iki diyelekte de bulunuyor. Nitekim, bulabildiğim sözlüklerinden hepsinde şu sözcüklere rastladım: *Pani* (su); *manro* (ekmek); *mas* (et); *lon* (tuz).

Sayı adları aşağı-yukarı her yerde bir. Almanya Çingenelerinin diyeleği bana İspanya Çingenelerinin

diyeleğinden daha temiz kalmış görünüyor; çünkü ilkel dilbilgisi kurallarının birçoğunu elde tutmuş. İspanya Çingeneleri ise Kastilya dilinin kurallarını benimsemişler. Gene de birkaç sözcük bunun dışındadır ki bunlar da aradaki dil akrabalığını göstermeye yeter.

Almanya Çingenelerinin dilinde geçmiş zaman emir kipine *ium* eklenerek yapılıyor; emir kipi de her zaman fiilin köküdür. İspanya Çingenelerinin dilinde bütün fiiller Kastilya diyeleğinin ilk kipi örneğince çekiliyor: *Jamar* (yemek) kökünden *jame* (yedim) gibi, *lillar* (almak) tan da *lille* (aldım). Yalnız, yaşlı Çingenelerin kimi hep *jayon*, *lillon* derler. En eski biçimini böylece elde tutmuş başka fiil bilmiyorum.

Çingenece üzerine şu az-buçuk bilgimi böylece ortaya dökerken, Fransız külhanbey ağzına geçmiş birkaç deyiimi de belirtmeliyim. Bunları bizim hırsızlar Çingenelerden kapmışlardır. *Paris Esrarı*'nı okuyan doğru-dürüst kimseler *chourin*'in «bıçak» anlamına geldiğini öğrenmişlerdir. Bu katkısız çingenecedir; çünkü *çuri* sözcüğü çingenecenin bütün diyeleklerinde bulunur. B. Vidocq ata *gres* der; bu da çingenece: *Gras*, *gre*, *graste*, *gris*'ten geliyor.

Paris külhanbey ağzında «Çingene» anlamına kullanılan *Romanichel*'i bunlara ekleyebilirsiniz. Bu da onların dilinde kendilerine verdikleri *Romane çav* adının bozulmuş biçimidir.

Kökünü bulduğum için övünebileceğim bir deyim var ki o da, «yüz, surat» anlamına kullanılan *frimousse*. Bunu bütün okul öğrencileri kullanırlar, ya da benim zamanımda kullanırlardı. Önce şunu belirtiyim ki Oudin, o meraklı sözlüğünde, 1640'ta bu sözcüğü *firlimousse* olarak yazıyordu. Çingenece de *firla*, *fila* «yüz» demektir; *mui* de o anlama gelir, tıpkı Latinlerin *os*'u gibi. *Firlamui* bileşiğini bir Çingene hemen anladı. Bence de bu sözcük onun dilinin yapısına pek uygundur.

Carmen okurlarına benim çingenece üzerindeki incelemelerime dair bir fikir vermek için bu kadarı yeter.

Yazıma şu atasözüyle son veriyorum, ki burada tam yerinde düşüyor:

En retudi panda nasti abela maça. (Kapalı ağıza sinek kaçmaz.)

S O N

MÉRIMÉE'DEN HİKÂYESLER: 1

ETRÜSK VAZOSU

HİKÂYEDEKİ BAŞLICA KİŞİLER

AUGUSTE SAINT-CLAIR

(ogüst senkler)

Kibar tabakadan bir delikanlı

MATHILDE (*matild*)

Coursy (*kursi*) Kontesi;
Auguste'ün sevgilisi

ALPHONSE DE THÉMINes

(alfons dö temin),

JULES LAMBERT

(jül lânber),

HECTOR ROQUANTIN

(ektor rokanten),

Albay **BEAUJEU** (*bojö*)

Auguste'ün arkadaşları

MASSIGNY (*masinyi*)

Mathilde'in ahabı
bir soylukişi

Olay ondokuzuncu yüzyılda Paris'te geçer.

ETRÜSK VAZOSU

I

AUGUSTE Saint-Clair «kibar tabaka» denilen kimseler arasında hiç sevilmezdi. Bunun başlıca nedeni şuydu ki o ancak kendisinin hoşlandığı kimselerin hoşuna gitmeye bakardı. Hep onları arar, ötekilerden kaçardı. Ayrıca, dalgın, ağır bir delikanlıydı.

Bir akşam, İtalyan Tiyatrosu'ndan çıkıyordu.

A... Markizi: «Mademoiselle Sontag'ın şarkı söyleyişini nasıl buldunuz?» deye sordu.

Auguste buna, gülümseyerek: «Evet, hanımefendi!» deye karşılık verdi.

Bambaşka bir şey düşünüyordu o.

Sorulana böyle gülünç bir karşılık vermesi sıkılganlığına yorulamazdı, çünkü büyük bir beyefendiyle, büyük bir adamla, üstelik ünlü bir hanımefendiyle bile sanki kendi ayarında kimselermiş gibi konuşurdu.

Markiz de Auguste üzerine hükmünü verdi: Den-
sizin, ahmağın daniskasıymış.

Bn. B... Auguste'ü bir pazartesi yemeğe çağırdı.
Onunla uzun uzun konuştu. Auguste, ayrılırken:
«Ben sizin kadar hoş bir kadın görmedim!» dedi.

Bn. B... bir ay boyunca başkalarından akıl top-
lar, bunu bir tek akşamda, evindeki toplantıda har-
cardı. Auguste Bn. B...'yi o haftanın perşembe günü
gene gördü. Bu sefer biraz canı sıkıldı. Bir dahaki
gidişinden sonra kafasına koydu: Bu kadının evine
artık gitmeyecekti. Bunun üzerine, Bn. B... de el-
âleme yaydı: Auguste görgüsüz, densiz bir delikan-
lıymış.

Auguste Saint-Clair sevgi dolu, yumuşak bir yü-
rekle doğmuştu. Gelgelelim, öyle bir yaş vardır ki
insan kolayca etki altında kalır, bu etkiler de ömür
boyu sürer. İşte, Auguste de o çağlardayken, duygu-
luluğunu pek açığa vurması yüzünden, arkadaşları-
nın kendisiyle alay etmelerine yol açmıştı. Benliği
vardı, gözü de yükseklerdeydi. Sonra, bütün çocuk-
lar gibi, o da başkalarının söylediklerine pek kulak
asardı.

Ondan sonra, kendisi için küçültücü saydığı ne
kusuru varsa dışarı vurmamaya baktı. İstedikine de
ulaştı ama, bu ona pek pahalıya mal oldu.

O yumuşacık ruhunun coşkularını başkaların-
dan bucak bucak sakladı ama, içinde kapalı tuttu-
ğundan, bunlar kendisi için bin kat daha yıkıcı, ka-
vurucu oldu çıktı.

Başkaları arasında, «duygusuz», «kaygısız» gibi üzücü bir damga yedi. Kendi kabuğuna çekilince de, o tedirgin kafası ona öylesine korkunç acılar yaratıyordu ki bunları kimseye açamıyordu.

Doğrudur: Arkadaş bulmak zordur!

— «Zor mu! Demek, zor da olsa, gene az-çok bulunabilir ha? Aralarında sır kalmayacak kadar yakın iki arkadaş hiç görülmüş müdür?»

Auguste arkadaşlığa hiç inanmazdı. Bu da, açıkça görülüyordu. Kibarlar çevresinde öbür delikanlılara karşı soğuk, çekingen davranıyordu. Onlara sırlarını deşecek hiçbir şey sormazdı. Onlar için de onun bütün düşünceleri, davranışlarının da çoğu anlaşılmaz bir şey olarak kalırdı.

Fransızlar kendilerinden söz etmesini pek severler. Onun için, Auguste de, kendisi hiç istemezken, gene de başkalarının sırdaşı oluyordu.

Arkadaşları —haftada iki kere gördüklerimize «arkadaş» deriz ya, bu sözcüğü o anlamda kullanıyorum— onun kendilerine karşı uzak durmasından yakınırldı. Gerçekten de, biz sormadan kendisi bize sırrını açan bir kimse de bizim sırrımızı öğrenemezse alınır. Sır açmanın karşılıklı olması gerektiğine inanılır.

Yakışıklı süvari bölük komutanı Alphonse De Thémines bir gün şöyle diyordu:

— «Şu Auguste Saint-Clair denen şeytan ceke-tini boğazına kadar ilikliyor. Ben ona hiçbir konuda dünyada inanmam!»

Jules Lambert de: «Biraz mezhebi bozuk ben-
ce.» dedi. «Biri bana yeminle söyledi: Saint-Sulpice
Kilisesi'nden çıkarken görmüş onu. Ne yapar, ne
düşünür, kimse bilmez. Ben kendi hesabıma, onun
yanında hiç rahat edemiyorum.»

Ayrıldılar.

Alphonse, İtalyanlar Yolu'nda Auguste'le karşı-
laştı. Başı önünde, hiç kimseyi görmeden, öyle, gidi-
yordu. Alphonse durdurdu, koluna girdi. Daha Paix
Caddesi'ne gelmeden, Bn. Bilmemkim'le olan aşk iliş-
kilerinin hikâyesini anlatmış bulunuyordu. Kadının
kocasını pek kıskançmış; karısına karşı pek de kötü
davranıyormuş.

O akşam, Jules Lambert kumarda bütün parası-
nı kaybetti. Başladı dans etmeye. Dans ederken, ko-
lu bir adama çarptı. Bu adam da kumarda parasını
kaybetmişti, keyfi pek bozuktu. Bunun üzerine, kötü
sözler söylediler, birbirlerini düelloya çağırdılar.

Jules kendisine tanıklık etmesini Auguste'den is-
tedi. Bundan yararlanarak da, ondan borç aldı. Bor-
cunu da unuttu gitti.

Ne de olsa, Auguste Saint-Clair arkadaş olarak
geçinilmesi kolay biriydi. Kusurlarının zararı ancak
kendineydi. Yardımı severdi, çoğunlukla güler-yüz-
lüydü, pek seyrek can sıkardı.

Çok gezmiş, çok kitap okumuştı. Gezdiği yerle-
ri, okuduğu kitapları ancak üstelerlerse anlatırdı.
Sonra, uzun boylu, sağlam yapılıydı. Zeki, kibar bir

yüzü vardı; aşağı-yukarı hep de pek ağırbaşlı duran bir yüz.

*
**

Önemli bir noktayı az daha unutuyordum. Auguste Saint-Clair bütün kadınların arasında pek dikkatli davranırdı. Sonra, erkeklerle konuşmaktan çok onlarla konuşmaya bakardı.

Sevdiği biri var mıydı?

Bunu anlamak güçtü. Yalnız, bu soğuk yaratık bir sevgi duyuyorsa sevdiği kadın olsa olsa Coursy Kontesi Mathilde'di; bunu herkes biliyordu.

Mathilde genç bir duldu. Auguste'ü sık sık onun evinde görürlerdi. Aralarında bir yakınlık olduğunu şunlardan çıkarıyorlardı:

Birincisi, Auguste Kontes'e karşı ner'deyse resmî denebilecek bir saygı, bir incelik gösterirdi. Kontes de ona karşı öyle.

İkincisi, Auguste başkalarının yanında Kontes'in adını anmaktan çekinirdi; ya da, ondan söz etmek zorunda kalırsa, hiç de över gibi konuşmazdı.

Üçüncüsü, Auguste, Kontes'le tanışmadan önce, müziği çılgıncasına severdi; Kontes ise resimden hoşlanırdı. Birbirleriyle tanıştıklarından beri zevkleri değişmişti.

En sonra, şu da vardı: Geçen yıl Kontes kaplıcalara gitmişti. Altı gün sonra da Auguste gitti.

II

TARİH yazmak görevim beni şunu belirtmeye de zorluyor: Temmuzda bir gece, gün doğmak üzereyken, kırlarda bir köşkün bahçe kapısı açıldı. Bir adam çıktı, yakalanıktan korkan bir hırsız gibi usulcacık. Bu köşk Coursy Kontesi'nindi, adam da Auguste Saint-Clair.

Kürklere bürünmüş bir kadın onu kapıya kadar uğurladı. Sonra, başını uzatıp, arkasından da uzun uzun baktı.

Auguste bahçe duvarı boyunca giden dar yoldan aşağı inerek uzaklaştı. Sonra durdu. Çevresine kuş-kulu kuşkulu göz gezdirdi. Kadına, «İçeri gir!» der gibilerden el etti. Kadın, olduğu yerde, kıpırdamadan duruyordu. Auguste de, yaz gecesinin aydınlığında, onun soluk yüzünü görebiliyordu.

Sonra, geri döndü, yanına geldi, sevgiyle sarıldı. Onu içeri girmesi için kandırmaya gelmişti ama, söyleyeceği yüzlerce şey vardı.

On dakikadır konuşuyorlardı, bir köylünün sesi duyuldu. Adam tarlalarda çalışmaya gitmek üzere evinden çıkıyordu.

Öpüşüyorlar. Kapı kapanıyor. Auguste bir sıçrayışta kendini yolun öbür ucunda buluyor.

Bu yolun hiç de yabancı değilmiş gibi görünüyordu. Bir bakıyordunuz, sanki sevincinden sıçrı-

yor, bastonuyla çalılara vuraraktan koşuyordu; bir bakıyordunuz, duruyor, ya da doğudan yana renkleneni gökyüzüne baka baka ağır ağır gidiyordu. Kısacası, gören kafesini kırıp dışarı fırladığı için pek sevinen bir deliye benzetebilirdi.

Yarım saatlik bir yürüyüşten sonra, küçük bir evin kapısında idi. Öteki evlerden uzakta, tek başına bir evdi bu. Auguste burasını yaz için tutmuştu.

Anahtarı vardı. Kapıyı açtı, içeri girdi. Kendini geniş bir kanepenin üzerine attı.

Şimdi, gözlerini bir yere dikmiş, dudakları tatlı bir gülümsemeyle kıvrılmış, uyanık düş görüyordu. O sırada kafası ona ancak mutluluk düşünceleri sunuyordu.

Dak'kada-bir, kendi kendine: «Ne mutlu bana!» diyordu. «En sonunda buldum benim kalbimi anlayan kalbi!.. Evet, hayalimdeki kadını buldum. Hem bir arkadaşım var, hem de bir sevgilim... Ne kadın! Ne ateşli bir ruh!.. Hayır, benden önce kimseyi sevmemiş...»

Şu yeryüzü işlerine kendini-beyenmişlik hep sinsice sokuluverir ya, işte, biraz sonra Auguste de şöyle düşünüyordu:

— «Paris'in en güzel kadını o!»

Hayali de kadının bütün büyüleyici yanlarını ona yeniden çiziveriyordu.

— «Bütün erkeklerin arasından beni seçti. Kibar çevrenin en seçkin erkekleri ona hayran. Şu süvari albayı... Öyle yakışıklı, öyle yiğit bir adam... Pek kendini-beyenmişin biri de değil. Sonra, şu yazar... Ne güzel suluboya resim yapıyor! Atasözleri üzerine yazılmış o küçük oyunları da ne güzel oynuyor! Şu Rus Lovelace'i (*)... Balkanlar'ı görmüş, Diyebiç'in komutası altında görev almış... Hele Camille T... kafalı adam, belli. Ne kibar halleri var! Alnında da kılıç izi. O bunların hepsini başından savdı... Beni...»

Derken, gene başlıyordu o nakarat:

— «Ne mutlu bana! Ne mutlu bana!»

Sonra, kalkıyor, pencereyi açıyordu; soluğu kesiliyordu çünkü. Sonra geziniyor, gene gelip kanepeye devriliyordu.

*
**

Bir kadını sevip de mutlu olan bir adam da sevip mutlu olmayan bir adam gibi can-sıkıcıdır. Bir arkadaşım vardı; sık sık bu iki durumdan ya birinde, ya da öbüründe bulunurdu. Anlatacaklarını dinletebilmek için bana güzel bir ziyafet çekmekten başka çıkar yol bulamamıştı. Yemekte, aşk macera-

(*) İngiliz şairi Richard Lovelace (*riçard lavleys*) siyasi görüşlerinden dolayı 1642'de hapse mahkûm olmuştu. Sonra Fransız ordusunda görev aldı, İspanyollarla savaşta Dunkerque'te yaralandı. Sonra düşkün bir durumda öldü (1618-1658). *Lucasta* adındaki kitabında, soğuk, karanlık şiirlerinin yanında, pek güzel, içli olanları da vardır. (Çeviren)

larını istediği gibi bol bol anlatıyordu. Kahvelerimizi içerken başka lakırdı açıyorduk.

Ben bütün okurlarıma ziyafet çekemeyeceğim için, onlara Auguste Saint-Clair'in aşk üzerine düşüncelerine katlanmak sıkıntısını da çektiirmeyeceğim. Üstelik, insan hep bulutlar bölgesinde kalamaz ya.

Auguste yorgundu. Kollarını gererek esnedi. Baktı çoktan gün doğmuş. Artık uykuya yatmayı da düşünmek gerekiyordu.

Uyanınca saate baktı: Giyinip Paris'e koşmak için ancak vakti vardı. Orada, tanıdığı birçok delikanlılarla birlikte, öğle yemeğine çağrılmıştı.

III

BİR şişe şampanya daha açtılar. Kaçınıcı şişe olduğunu artık siz düşünün bulun. Yalnız şukadarını söyleyeyim: Delikanlılar arasındaki yemeklerde herkes çabucak öyle bir hale gelir ki hepsi birden konuşmak ister; iyiler kötülerden kuşkulanmaya başlarlar.

Alphonse De Thémines hep bir sırasını getirir, İngiltere'den söz açardı.

— «İsterdim ki,» dedi, «Londra'da olduğu gibi Paris'te de âdet olsaydı da şimdi herkes sevgilisinin şerefine kadeh kaldırsaydı. O zaman, Auguste arkadaşımızın kimin için iç çektiğini anlardık.»

Bunları söylerken, kendi bardağını da, arkadaşlarının bardaklarını da doldurdu.

Auguste biraz bozulmuştu, karşılık vermeye hazırlanıyordu, Jules Lambert'in konuşması buna engel oldu.

Jules: «Bu âdeti pek beyendim ben!» dedi, kadehini kaldırdı. «Paris'teki bütün terzi kızların şerefine! Yalnız, bunlardan otuz yaşında olanları, şaşlıkları, topalları falan dışar'da bırakıyorum!»

İngiliz-delisi delikanlılar: «*Hurrah! Hurrah!*» diye bağırıldılar.

Auguste Saint-Clair, bardağı elinde, ayağa kalktı.

— «Beyler,» dedi, «benim yüreğim Jules arkadaşımızın kadar geniş değil. Yalnız, birine bağlandı mı, hep bağlı kalır. Bu bağlılık daha da övülmeye değer, çünkü düşüncelerimdeki hanımdan uzun zamandır ayırırım. Gene de, onu seçmiş olmamı beyeneceğinizi çok iyi biliyorum... bana rakip durumda değilseniz. Judith Pasta'nın şerefine, beyler! Umarım ki Avrupa'nın en birinci facia oyuncusunu yakında görürüz!»

Alphonse buna karşı çıkmak istiyordu ama, alkışlar onun sözlerini yarım bıraktı.

Auguste tehlikeyi böylece atlatmıştı. O gün için kendini kurtulmuş görüyordu.

Önce tiyatrodan laf açıldı. Oyunlara konulan sansür siyasete geçmek için köprü oldu. Lord

Wellington'dan İngiliz yarış atlarına geçtiler. İngiliz atlarından da —kolayca anlayabileceğiniz bir düşünceler zinciriyle— kadınlara geçildi. Çünkü, delikanlılar için önce güzel bir at, sonra güzel bir sevgili en çok istenecek iki şeydir.

Derken, böylesine istenilen bu iki şeyi elde etmenin yollarını tartışmaya başladılar. At parayla alınmış, kadın da öyle. Neyse, kadınları bırakalım.

Auguste Saint-Clair, büyük bir alçakgönüllülük göstererek, bu nazik konu üzerindeki bilgisizliğini ileri sürdükten sonra, sözlerini şöyle bağladı.

— «Bir kadının hoşuna gitmenin ilk koşulu kalabalık arasından sivrilmek, herkesten başka olmaktır. Yalnız, sivrilmenin genel bir kuralı var mıdır ki? Hiç sanmıyorum.»

Jules: «Demek ki, sana göre, topal, ya da kambur bir adam doğru-dürüst, herkes gibi bir adamdan daha çok hoşuna gider kadınların, öyle mi?» dedi.

Auguste: «İşi biraz ileri götürüyorsun!» dedi. «Yalnız, gene de, gerekirse, ileri sürdüğüm düşüncenin bütün sonuçlarını göze alırım. Deyelim kamburum. Hiç de beynime kurşun sıkmam, kadınları elde etmeye çalışırım. Önce, ancak iki tür kadına yönelirim: Birincisi, gerçekten duygulu olanlar; ikincisi, bambaşka yaradılıştaki olduklarını ileri sürenler... İngilizlerin *eccentric* dedikleri kadınlara, ki bunların sayısı hiç de az değildir.

«Birincilere ne acıklı bir durumda bulunduğumu, Doğa'nın bana karşı ne katıyürekli davran-

miş olduğunu anlatırım. Onları bana acındırmaya çalışırım. Bir kadına karşı pek ateşli bir sevgi duyabileceğimi düşündürecek biçimde konuşurum. Rakiplerimden birini düelloda öldürürüm, ufak ölçüde bir afyonruhu içerek sözde kendimi öldürmeye kalkarım. Birkaç ay sonra artık benim kamburluğumu falan görmez olurlar. Ondan sonra da bana artık kadının pek yufkayürekli davranacağı günü beklemek kalır.

«Herkesten başka türlü olduklarını ileri süren kadınlara gelince, bunların elde edilmesi pek kolaydır. Kambur bir adamın mutlu olamayacağına, bunun pek kesin, pek de haklı olarak konulmuş bir kural olduğuna inandırın, yeter. Bu genel kuralı yalancı çıkarmaya kalkacaklardır.»

Jules: «Ne Don Juan!» deye haykırdı.

Albay Beaujeu: «Gelin, bacaklarımızı kıralım, beyler!» dedi. «Değil mi ki kambur doğmamak felâketine uğramışız.»

Hector Roquantin topu-topu dört, beş karış boyunda bir delikanlıydı.

— «Bence de Auguste'ün yerden göke hakkı var.» dedi. «Her gün görüyoruz en güzel, en gözde kadınların ne adamlara vardıklarını... öyle adamlar ki siz yakışıklı delikanlılar şaşar kalırsınız.»

Alphonse De Témines dünyanın en olağan haliyle: «Hector,» dedi, «kalk git, n'olur, söyle de şarap getirsinler bize.»

Cüce kalktı. Hepsi gülümsediler. Kesik kuyruklu tilki masalını hatırlamışlardı.

Alphonse, yeniden konuya dönerek: «Bana sorsanız,» dedi, «yaşadıkça daha iyi görüp anlıyorum ki şöyle pek çirkin olmayan bir suratla...» Bunları söylerken karşısındaki aynaya da memnun memnun göz atıyordu. «... Evet, pek çirkin olmayan bir suratla bir de zevkli giyinip kuşanma en katıyürekli kadınları baştan çıkararak başlıca özelliştir.»

Bir fiske vurdu, yakasına konmuş ekmek kırıntısını fırlattı.

Cüce yüzü-güzel bir delikanlıydı; arkasında da Staub'un elinden çıkma bir takım elbise vardı.

— «Pöh!» yaptı. «Öyle kadınlar var ki bir hafta yanında tutarsın da ikinci buluşmada can sıkıntısı verir. Başka şeyi ister sevmek için... Gerçekten sevmek için. Öyle bir şey ister ki...»

Alphonse: «Bakın!» diye haykırdı. «Elle tutulur bir örnek ister misiniz? Massigny'yi hepiniz tanırdınız. Nasıl bir adamdı, onu da bilirsiniz. Tam bir İngiliz uşak gibi davranışlar, bir İngiliz atı gibi konuşmalar Gelgelelim. Adonis gibi yakışıklıydı, boyunbağını da Brummel gibi bağlardı (*). E, ben ondan çok cansıkıcı adam görmedim.»

Albay Beaujeu: «Cansıkıntısından öldürmeye kalktı beni!» dedi. «Düşünün: Onunla birlikte yüz fersah yol gitmek zorunda kaldım.»

(*) Adonis: Eskiçağ masallarında Fenikeli pek yakışıklı delikanlı. Bir yaban domuzu ağır yaralayınca Afroditte onu şakayık çiçeği biçimine sokmuş. George Brummel (1778-1840) «Moda Kralı» diye anılan bir İngiliz züppesi. (Çeviren)

Auguste: «Biliyor musunuz,» dedi, «şu zavallı Richard Thornton'ın ölümüne yol açtı... Richard'ı hepiniz tanırdınız, değil mi?»

Jules, buna karşılık: «A, onu haydutlar öldürdü Fondi yakınlarında.» dedi. «Bilmiyorsunuz demek?»

— «Orası öyle ama, şimdi anlatacağım, göreceksin bak Massigny nasıl bu işin suç ortağı olmuş, en azından. Birçok yolcular, haydut korkusundan, Napoli'ye hep birlikte gitmeye sözleşmişler. Richard da bunların arasındaymış. Kafileye Massingy de katılmak istemiş. Richard bunu öğrenir öğrenmez—onunla birlikte birkaç gün yolculuk etmekten korktuğundan bence—daha önce yola çıkmış. Sonrasını biliyorsunuz.»

Alphonse: «Richard'ın hakkı vardı.» dedi. «İki ölümden en tatlısını seçmiş. Onun yerinde kim olsa öyle yapardı.»

Biraz durduktan sonra, yeniden aldı:

— «Massigny dünyanın en cansıkıcı adamıydı, bunda siz de benimle birliksiniz, öyle mi?»

Hep bir ağızdan «Tamam!» deye haykırdılar.

Jules: «Kimsenin umudunu kırmayalım!» dedi. «Şey'i bunun dışında bırakalım, hele siyasî tasarımlarını ortaya serdi mi...»

Alphonse sözünü tamamladı:

— «Şimdi, Coursy Kontesi'nin de akıllı bir kadın olduğunu söylersem gene benimle birliksiniz, değil mi... yeryüzünde akıllı kadın varsa.»

Bir ara sessiz geçti.

Auguste Saint-Clair başını önüne eğmişti. Bütün gözlerin kendisine dikilmiş olduğunu seziyordu.

En sonunda: «Kim bilmez bunu!» dedi.

Gene tabağının üzerine eğilmiş, öyle duruyordu. Tabağın çiçeklerini büyük bir merakla seyrediyormuş gibi görünüyordu.

Jules, sesini yükselterek: «Bana sorarsanız,» dedi, «bana sorarsanız, Paris'in en güzel üç kadından biridir o, derim.»

Albay: «Kocasını tanırdım ben.» dedi. «Karısından gelen o tatlı mektupları sık sık gösterirdi bana.»

Hector Roquantin, albayın sözünü keserek: «Beni Kontes'e tanıtsan-a, Auguste!» dedi. «Sen onun evinin gediklilerindenmişsin, öyle diyorlar.»

Auguste: «Yaz sonunda,» deye mırıldandı, «Kontes Paris'e dönünce. Sanırım... sanırım köydeyken misafir kabul etmiyor.»

Alphonse: «Dinleyecek misiniz beni?» deye haykırdı.

Yeniden bir sessizlik oldu. Auguste sandalyesinde kımıldayıp duruyordu, cinayet mahkemesinde bir sanık gibi.

Alphonse De Thémines, insana korku veren bir soğukkanlılıkla, yeniden anlatmaya başladı:

— «Kontes'i bundan üç yıl önceki haliyle hiç görmedin sen, Auguste. Alamanya'daydın sen o zamanlar. O günlerde neydi, ne kadar düşünsen gözünün önüne getiremezsin: Güzel, gül gibi taptaze, hele gene gül gibi canlı... kelebek gibi de uçarı. Tamam

mı? Peki, o biralay hayranı arasında kime iltifat etti, biliyor musun? Massigny'ye! Dünyanın en aptal, en ahmak adamı kadınların en akıllısının başını döndürdü. Kambur bir adam yapabilir miydi bunu sanıyorsun? Hadi gel sen benim dediğime inan: Yüzün güzel olsun; iyi giyin; bir de atak oldun mu, tamam!»

Auguste pek zor bir durumda kalmıştı. Bunları anlatana karşı, kesin bir sesle: «Yalan!» diye haykırarak gibi oldu ama, Kontes'i dile düşürmekten korktu, kendini tuttu. Onu koruyacak biriki söz söylemek isterdi ya, dili donup kalmıştı. Öfkeden dudakları titriyordu. Kafasını kurcaladı, kavga çıkarmak için başka bir neden aradı; boşuna!

Jules, şaşırmış gibi bir tavırla: «Ne!» diye haykırdı. «Coursy Kontesi kendini Massigny'ye vermiş ha! *Frailty, thy name is woman!*» (*)

Auguste, kuru bir sesle, kınar gibi: «Bir kadının namusu nedir ki!» dedi. «Ufacık bir nükte yapabilmek için parça parça etmekten çekinmezler. Sonra...»

Bunları söylerken, birden, Etrüsk vazosunu hatırladı, bir ürperti geçirdi.

Bu vazoyu Kontes'in Paris'teki evinde, ocağın üzerinde, yüz kere görmüştü. Massigny'nin hediyesi olduğunu biliyordu. Adam bunu İtalya dönüşü getirmişti. İşin daha korkunç yanı, Kontes bu vazoyu Paris'ten köydeki köşküne de götürmüştü. Her

(*) «Ey zayıflık, senin adın kadındır!» — Shakespeare
(Çeviren)

akşam, Auguste'ün getirdiği çiçekleri alır, Etrüsk vazosuna koyardı.

Lakırdısı dudaklarında sönüverdi. Şimdi ancak bir şey görüyor, bir tek şey düşünüyordu: Etrüsk vazosu.

Siz hiç âşık oldunuz mu, eleştirici bey?

Alphonse De Thémines öyle keyifliydi ki Auguste Saint-Clair'in onunla konuşurken sesine verdiği edadan hiç de alınmamıştı. İşi hafife alır gibi, pek kalender bir tavırla karşılık verdi:

— «Söylenenleri aktarıyorum ben ancak. Sen Alamanya'dayken, herkesin ağzındaydı bu; herkes de yüzde-yüz emindi buna. Kaldı ki, Coursy Kontesi'ni ben pek az tanırım. Bir buçuk yıl oluyor, evine gitmiş değilim. Bunları anlatanlar yanlışmış olabilirler; Massigny de bana belki masal uydurmuştur. Biz gene gelelim tartıştığımız konuya. İleri sürdüğüm bu örnek yanlışsa bile, benim dediğim gene doğru. Hepiniz biliyorsunuz ki Fransa'nın en akıllı kadını, o kadın ki eserleri...»

Kapı açıldı, Théodore Néville girdi içeri. Mısır'dan geliyordu.

— «Théodore! Döndün demek!»

Soru yağmuruna tutuldu.

Alphonse: «Gerçek bir Türk elbisesi getirdin mi?» diye sordu. «Arap atı aldın mı? Mısır'lı uşağın var mı?»

Jules: «Paşa nasıl adam?» dedi. «Ne zaman bağımsız oluyormuş? Kılıcını bir savuruştta bir kelleyi uçuruverdiğini gördün mü?»

Hector: «Ya çengi kızlar?» dedi. «Kadınlar güzel mi Kahire'de?»

Albay Beaujeu de: «General Falanca'yı gördün mü?» deye sordu. «Paşa'nın ordusunu nasıl örgütlemiş?»

— «Ehramlar?»

— «Nil'deki çağlıyanlar?»

— «Memnon heykeli?»

— «İbrahim Paşa?»

Hepsi birden konuşuyordu.

Auguste ise Etrüsk vazosundan başka bir şey düşünmüyordu.

Théodore bağdaş kurup oturdu. Buna Mısır'da alışmıştı; Fransa'ya geldikten sonra da bu alışkanlıktan kurtulamamıştı. Oturduktan sonra, soru soranların bıkıp usanmalarını bekledi. Sonra da, kolay kolay sözünü kesemesinler deye çabuk çabuk konuşarak şunları anlattı:

— «Ehramlar ha! Valla', *regular humbug*'dan (*) başka bir şey değil. Hiç de sanıldığı kadar yüksek değil. Strasbourg'daki Munster Kilisesi onlardan topu topu dört metre alçaktır. Eski eserler gözümünden düştü. Lâfını etmeyin bana! Şimdi bir hiyeroglif görsem düşer bayılıırım. Düşünün, bir de bunca seyyah onlarla uğraşıyor!

(*) İngilizce: «Tam bir yutturmaca». (Çeviren)

«Bana gelince, benim bütün amacım o tuhaf ahaliyi, İskenderiye, Kahire sokaklarında itişip kışan bütün o Türkleri, Bedevileri, Kıptileri, Fellahları, Magriplileri incelemek oldu. Karantinadayken çabucak birkaç not karaladım.

«Ne rezaletti o karantina yeri! Sanırım ki bulaşıcı hastalık ne demektir sizler kolay kolay inanmazsınız! Gene de, tam üçyüz vebalının arasında çubuğumu rahat rahat tüttürdüm ben.

«Ah, Albay'ım, orada öyle sıkı donanımlı bir süvari alayı var ki, görmeliydiniz! Çok güzel silâhlar getirdim, gösteririm size. Bende bir cirit var, şu ünlü Murad Bey'inmiş. Size bir yatağan getirdim, Albay'ım; Auguste'e de bir hançer. Maşlahımı, bornuzumu, ehramımı göreceksiniz.

«Biliyor musunuz, isteseydim biralay kadın da getirirdim. İbrahim Paşa Yunanistan'dan öyle çok kadın yollamış ki bini bir paraya! Gelgelelim, anem yüzünden...

«Paşa'ylan çok görüştüm. Kafalı bir adam, val-la', ne yalan söyle'yim! Bizim işleri ne güzel anlıyor, inanmazsınız! İnan olsun, bizim bakanlar kurulunun en ufak sırlarını bile biliyor. Konuşmalarımızda, Fransa'daki partilerin durumu üzerine pek değerli bilgiler edindim. Şu sıralarda istatistiklerle pek uğraşıyor. Bizim bütün gazetelere abone. Biliyor musunuz, delicesine Bonaparte'çı! Napoléon diyor da bir daha demiyor! «Ah, ne büyük adam şu Bunabardo!» derdi bana. *Bunabardo* diyor Bonaparte'a.»

Alphonse: «*Jourdain'e de Ürdün...*» deye mırıldandı.

Théodore anlatmasını sürdürdü:

— «Mehmed Ali, başlangıçta, bana pek açılmadı. Bilirsiniz, bütün Doğulular pek kuşkucudurlar. Beni casus sanıyordu, kör olayım! Ya da Cizvit. Cizvitlerden ödü kopuyor. Gelgelelim, birkaç görüşmeden sonra, hiçbir gizli düşüncesi olmayan bir seyyah olduğumu anladı; Doğu'nun geleneklerini, göreneklerini, tutumunu öğrenmeye merak sarmış bir seyyah. Bunun üzerine, düğmelerini çözdü, açık yürekle konuştu benlen. Son görüşmemizde —üçüncü görüşmemizdi bu— hiç çekinmeden: «Prens Hazretleri Babiâli'ye karşı bağımsızlıklarını niçin ilân etmiyorlar, anlayamıyorum...» dedim. «Valla', çok isterdim ama, korkarım ki ben Mısır'ın bağımsızlığını ilân eder etmez senin memleketinde her şeyi yöneten şu, özgürlükten yana gazeteler beni desteklemezler!» dedi.

«Güzel bir ihtiyarcık; ak sakallı, hiç gülmeyen. Pek nefis şekerlemeler verdi bana. Benim ona verdiğim şeyler arasında onun en hoşuna giden de Charlet'nin çizdiği şu, İmparator Muhafız Alayı elbiseleri koleksiyonu oldu.»

Alphonse: «Paşa romantik mi?» deye sordu.

— «Edebivatla pek az ilgileniyor. Yalnız, bilirsiniz, Arap edebivatı baştan başa romantiktir. Melek Âyet-el-nefus ibn-i Esraf deye bir şairleri var, geçenlerde *Düşünceler* adında bir kitabı çıktı, bunun

yanında Lamartine'in *Düşünceler*'i klasik tarzda neşir kalır.

«Kahire'ye varır varmaz, bir arapça öğretmeni tuttum, onunla birlikte Kuran'ı okumaya başladım. Pek az ders aldım ama, gene de Peygamber'in üslûbundaki yüce güzellikleri bizdeki çevirilerinin hepsinin ne kötü olduğunu anlayacak kadar öğrendim.

«Bakın, arapça yazı görmek ister misiniz? Şu altın yaldızlı yazı *Allah*, yani Tanrı.»

Bunları söylerken, kokulu bir kesenin içinden pek kirlenmiş bir kâğıdı çekip çıkarmıştı.

Alphonse: «Nekadar kaldın Mısır'da?» diye sordu.

— «Altı hafta.»

Seyyah gene başladı uzun uzun anlatmaya... se-dir ağacından çöretuna kadar.

IV

AUGUSTE, aşağı-yukarı Théodore gelir gelmez, çıkmış, köydeki evinin yolunu tutmuştu. Atının dört-nala gidişinin sarsıntısından, düşüncelerini pek iyi kavrayamıyordu ama, belli-belirsiz seziyordu: Şu yeryüzündeki mutluluğu bir daha gelmemek üzere uçup gitmişti; bunun suçlusu olarak dış bile-yebileceği ancak iki şey vardı ki biri bir ölüydü, biri de bir Etrüsk vazosu.

Eve gelince, kendini kanepenin üzerine attı. Da-

ha dün orada mutluluğunu uzun uzun düşünmüş, kendi kendine bunun pek tatlı bir açıklamasını yapmıştı.

Bu arada, en büyük zevkle sarıldığı düşünce şu olmuştu: Sevgilisi başka kadınlar gibi değildi; ancak kendisini sevmiştir, ölünceye kadar da onu sevecekti.

Şimdi, bu güzel düş acı, amansız gerçek içinde silinip gidiyordu.

— «Güzel bir kadın var elimde, işte okadar. Üstelik, akıllı da. Bunun için, daha da suçlu. Massigny'yi sevebilmiş demek! Evet, şimdi beni seviyor, orası öyle... hem de, bütün varlığıyla... nekadark çok sevebilirse okadar. Massigny'yi nasıl sevdiyse tıpkı öyle... İlgame, yaltaklanmalarına, densizliklerime boyun eğdi.

«Evet ama, yanılmışım. Aramızda sevgi deye bir şey yokmuş. Ha ben, ha Massigny; onun için ikisi de bir. Güzel adamdı, Mathilde de onu güzelliği için sevdi. Ara-sıra hanımefendinin hoşuna gidiyorum. «E, değil mi ki öbürü öldü, Auguste'ü seviverelim... Auguste de ölürse, ya da bıkarsam... e, o zaman düşünürüz...» demiş kendi kendine.

«Şimdi, Şeytan kulak kabartmış dinliyor bence, yüzde-yüz. Kendisini böyle yeyip bitiren bir zavalının yanı-başına gelmiş, görünmeden, dinliyor. İnsanların amansız düşmanı için pek eğlendirici bir görünüm bu. Facia kurbanı yaralarının kapanmak üzere olduğunu anlar anlamaz, Şeytan oracıktadır, onları yeniden deşer.»

Auguste'ün kulağına bir mırıltı gelir gibi oldu:

...Ne büyük şereftir
Birinin yerine geçmek!

Yerinden doğruldu, çevresine şöyle kızgın kızgın bir bakındı. Odasında birini bulsa ne sevinecekti! Param-parça ederdi onu, sağlam!

*
**

Saat sekizi çaldı. Sekiz buçukta Kontes bekliyordu onu.

Gitmese miydi acaba?

— «Öyle ya! Massigny'nin sevgilisini niye bir daha göreyim?»

Gene uzandı, gözlerini kapadı.

— «Uyuyacağım!» dedi.

Yarım dakika hiç kımıldamadan, öyle, yattı.

Sonra, ayağa fırladı, koştu saatin yanına gitti... vaktin ilerleyişini yakından görmeye.

— «Ah, saat sekiz buçuk olsaydı!» diyordu. «O zaman, geç kalmış olurdum, yola çıkamazdım artık.»

Evde kalmak cesaretini kendinde bulamıyordu; bir bahane bulmak istiyordu. Hasta olmak bile istedi.

Odada bir aşağı, bir yukarı gezindi. Sonra, oturdu, eline bir kitap aldı, bir hecesini bile okuyamadı. Piyanosunun başına geçti, kapağını açacak gücü bulamadı. Işık çaldı, bulutlara baktı, pencerenin önündeki kavakları saymak istedi.

En sonunda, gene döndü saate baktı. Gördü ki topu-topu ancak üç dakika geçirebilmiş.

Dişlerini sıkarak, ayağını yere vurarak: «Elimde değil onu sevmemek!» deye haykırdı. «Bana üstün geliyor. Kölesiyim ben onun... tıpkı ben- den önce Massigny nasıl onun kölesi olmuşsa! Peki öyleyse, sefil adam.. değil mi ki diş bilediğin zirci kıracak yürek yok sende, eğ boynunu!»

Şapkasını aldı, koşarcasına çıktı.

*
**

Bir tutkuya kapıldık mıydı, güçsüzlüğümüzü kendini-beyenmişliğin tepelerinden seyretmekle benliğimizi okşayan bir avunma duyarız.

— «Evet, güçsüzüm ama,» deriz kendi kendimize, «isteseydim...»

Bahçe kapısına giden o dar yoldan yukarı ağır ağır çıkıyordu. Uzaktan, ağaçların koyuluğu üzerinde beliren beyaz bir şey görüyordu. Mathilde, ona el eder gibi, mendil sallıyordu.

Auguste'ün yüreği çarpıyor, dizleri titriyordu. Konuşacak gücü yoktu. Üzerine de öyle bir utangaçlık gelmişti ki Kontes onun keyfi yerinde olmadığını yüzünden okuyacak deye korkuyordu.

Mathilde elini uzattı. Auguste onun elini tuttu- tan sonra alnından öptü, çünkü kadın göğsüne atılmıştı.

O önde, Auguste arkada, Kontes'in dairesine kadar gittiler. Delikanlı dilsiz kesilmişti. Göğsünden

fırlayıverecekmiş gibi gelen iççekmeleri de güçlkle bastırıyordu.

Kontes'in küçük odasını bir tek mum aydınlatıyordu.

İkisi de oturdular. Kontes'in saç biçimi Auguste'ün gözüne çarptı: Başına bir tek gül takmıştı. Bir gün önce Auguste ona İngiliz işi güzel bir taşbaskı resim getirmişti: Lesly'nin tablosundan alınmış bir portre: Portland Düşesi. Resimde, kadının başında, böyle, bir tek gül vardı. Auguste de, ancak şukadar söylemişti:

— «Bu tek gül senin bütün o şatafatlı saç biçimlerinden daha çok hoşuma gidiyor benim.»

Mücevher sevmezdi. Hani bir lord varmış, hiç sözünü esirgmeden: «Süslü kadın bir, çullu at iki, Şeytan bunlara hiçbir şeyi esirgemez!» dermiş; o da öyle düşünürdü.

Bir gece önce, Kontes'in gerdanlıklarından biriyle oynuyordu; konuşurken hep elinde bir şeyle oynardı çünkü.

— «Mücevher kusurları örtmeye yarar ancak.» demişti. «Sen mücevher takmaya ihtiyaç duymayacak kadar güzelsin, Mathilde.»

Kontes de onun en önemsiz sözlerini bile dinlerdi. İşte bu akşam yüzüklerini, gerdanlıklarını, küpelerini, bileziklerini çıkarmıştı.

Auguste, bir kadının giyiminde-kuşamında ilk önce ayakkabısına, çorabına bakardı. Birçok konularda olduğu gibi, bunda da birtakım tutarاکları vardı. Güneş batmak üzereyken zorlu bir sađanاک

boşanmıştı. Otlar daha sırsıklamdı. Öyleyken, Kontes ıslak çimenlerin üzerinden ayağında ipek çorap, siyah saten ayakkabıyla yürümüştü... Ya hasta olursaymış?

Auguste, içinden: «Beni seviyor!» diyordu.

Sonra kendisini, çılgınlığını düşünerek içini çekti. Elinde olmadan, Mathilde'e gülümseyerek bakıyordu. İki duygu arasında parçalanıp kalmıştı: Bir yandan, üzgündü, kızgındı; bir yandan da zevk duyuyordu: Güzel bir kadın, erkeklerin pek değer verdikleri bütün ufak-tefek şeyleri gözeterek, kendisinin hoşuna gitmeye çalışıyordu.

Kontes'e gelince, Auguste'ün ateş saçan yüzünden sevgiyle alaylı bir hınzırlık karışımı bir anlam çıkarıyor, bundan dolayı daha da tatlı, daha da güler yüzlü oluyordu.

Capon işi lake kaplı bir çekmecedен bir şey aldı, avucunda saklayarak uzattı.

— «Dün akşam saatini kırmıştım. İşte bak, yaptırttım.»

Saati verirken Auguste'e, gülmemek için kendini zorlar gibi, dudağını dişleyerek, sevgiyle, sevinçle bakıyordu. Ah, dişleri ne de güzeldi! Dudaklarının yakıcı pembeliği arasından ne de bembeyaz parlıyordu! (Erkek güzel bir kadının yaltaklanmalarını soğuk karşılarsa pek ahmak görünür.)

Auguste: «Sağol!» dedi, saati aldı. Cebine koyacaktı...

Kontes: «Aç kapağını bak bakalım iyi yapmış-

lar mı.» dedi. «Sen ki çok bilgilisin, Fen Okulu'nda okumuşsun, anlarsın.»

Auguste: «Yo, pek anlamam!» dedi.

Sonra, dalgın dalgın, saatin kapağını açtı. Görünce ne şaşırdı! Kapağın içine Mathilde'in minyatürü işlenmişti.

Şimdi gel de surat as! Yüzü güldü. Artık Massigny'yi falan düşünmez oldu. Yalnız şunu biliyordu: Pek hoş bir kadının yanındaydı; bu kadın da, ona hayrandı.

«Tarlakuşu, gün doğuşunun habercisi» ötmeye başlamıştı; doğudan yana da soluk bir ışık bulutların uçlarına çizgi çekiyordu.

Kerem Leylâ'sından ancak o zaman ayrıldı. Erkeklerin sevgililerinden ayrılmak zorunda oldukları geleneksel saattir bu.

Auguste şimdi, elinde bahçe kapısının anahtarı, ocağın karşısında duruyordu; gözlerini daha önce sözünü ettiğimiz o Etrüsk vazosuna dikmişti. İçinden gene hınç besliyordu bu vazoya. Yalnız, «Alphonse belki de yalan söylemiştir...» gibi pek bönce bir düşünce de yavaş yavaş kafasını sarmaya başlamıştı.

Kontes onu bahçe kapısına kadar uğurlamak istiyordu. O başına atkısını dolarken, Auguste diş bilemediği bu vazoya anahtarla usul usul vuruyor, vuruşlarını da gittikçe hızlandırıyordu; parça parça etmek istiyordu sanki.

Mathilde: «Aman, dikkat et!» diye haykırdı. «Kıracaksın benim bu canım vazomu!»

Dedi, elinden de anahtarı kaptı.

Auguste pek kızınıştı ama, aldırmadı. Şeytan'ın dürtmesine kapılmamak için, ocağa sırtını döndü, saatini açtı, kendisine hediye edilen portreyi seyretmeye koyuldu.

— «Ressamı kim?» diye sordu.

— «Bay R... Massigny tanıtmıştı onu bana.»

Massigny, Roma'ya gidip geldikten sonra, güzel sanatlardan pek hoşlandığını anlamış, genç ressamların koruyucusu kesilmişti.

— «Gerçekten, bu portreyi ben kendime pek benzetiyorum, biraz pohpohlayıcı biçimde yapılmış olsa da.»

Auguste Saint-Clair saati tutup duvara fırlatacak gibi oldu. Ondan sonra onarılması pek güç olurdu artık. Kendini tuttu, cebine koymakla yetindi.

Sonra, baktı artık sabah olmuş, evden çıktı. Mathilde'e: «Gelme, n'olur!» diye yalvardı, bahçeyi iri adımlarla hızlı hızlı geçti. Biraz sonra kırlarda tek başınaydı.

Yoğun bir kudurtucu öfkeyle: «Massigny! Massigny!» diye haykırıyordu. «Hep böyle karşıma mı çıkacaksın! Bu resmi yapan ressam bir tane de Massigny için yapmıştır elbette. Ne aptalım ben! Benim sevgime eşit bir sevgiyle sevildiğime inanıverdim... başına bir tek gül takmış, mücevher takmamış

deye! Bir çekmece dolusu mücevheri var onun. Massigny kadınların ancak süsüne-püsüne bakardı; onun için de mücevheri pek severdi.

«Yo, Mathilde'in iyi bir yanı var, ne yalan söyle'yim! Sevgililerinin zevkine uymasını biliyor. Val-la', yosmanın biri olsa da kendini para karşılığında satsa, daha iyi olurdu bence. Hiç olmazsa, «Benim kadınımlı oldu; ben ona para da vermiyorum... demek ki beni seviyor...» deye, inanırdım.»

Biraz sonra kafasına daha da acı verici bir düşünce saplandı:

Birkaç haftaya kadar, Kontes yastan çıkıyordu. Bir yıllık yas sona erer ermez Auguste onunla evlenecekti. Söz vermişti. Söz mü vermişti? Yo. Bunun hiç lafını etmemişti. Yalnız, niyeti öyleydi, Kontes de bunu anlamıştı. Auguste için söz demekti bu.

Daha dün, sevgisini herkese karşı da açıkça söyleyebileceği o günün tez elden gelmesi için dünyaları verirdi. Şimdi ise kaderini Massigny'nin eski sevgiliyle birleştireceğini daha düşünür düşünmez ürpertiler geçiriyordu.

Kendi kendine: «Gene de, bu işi yapmak zorundayım!» diyordu. «Olacak bu iş! Zavallı kadın, geçmişteki macerasını biliyorum sanıyordu besbelli. Bilmeyen yokmuş, öyle diyorlar. Sonra, üstelik beni tanımıyor da. Anlayamaz o beni... Sanıyor ki onu ben de Massigny'nin sevdiği gibi seviyorum.»

Sonra, biraz da koltukları kabarakardan, kendi kendine şöyle dedi:

— «Tam üç ay dünyanın en mutlu adamı kıldı

beni. Bu mutluluk bütün ömrümü gözden çıkarmaya değer!»

Evine gidip yatmadı. Öğleye kadar, korularda atla dolaştı durdu.

Verrières Korusu'ndaki bir yolda, güzel bir İngiliz atına binmiş biri uzaktan ona seslendi, sonra da yanına geldi. Alphonse'muş.

Auguste öyle bir ruh hali içinde bulunuyordu ki bu durumda insan tek başına kalmaktan pek hoşlanır. Onun için, Alphonse'la karşılaşınca, Auguste'ün canı-sıkkınlığı zorla bastırılan bir öfkeye dönüştü.

Alphonse bunun farkında değildi; ya da arkadaşının sinirine dokunmaktan hınzırca bir zevk alıyordu. Anlatıyor, gülüyor, şaka ediyordu, kendisine karşılık verilmediğinin farkında olmaksızın.

Auguste, dar bir yol görünce, atını hemen oraya sürdü. Şu densiz arkasından gelmez belki deye ummuştu ama, yanılmıştı. Bu gibi densizler avlarını öyle kolay kolay bırakmazlar.

Alphonse De Thémynes de, dizgini yana savurduğu gibi, döndü; arkadaşına yetişmek, başladığı konuşmayı daha kolayca sürdürebilmek için, atını daha hızlı sürdü.

Dediğim gibi, yol dardı. İki at yan yana ancak pek güçlükle gidebilirdi. Bu yüzden, Alphonse'un, ne kadar iyi bir binici olursa olsun, Auguste'ün yanına gelince ayağına çarpması hiç de olağanüstü bir şey sayılamaz.

Auguste'ün ise öfkesi son haddine varmıştı. Artık kendini tutamadı. Özengilerinin üzerine kalkarak, Alphonse'un atının burnuna kamçısını hızla bir indirdi.

Alphonse De Thémines: «N'oluyorsun, Auguste?» deye haykırdı. «Niye vuruyorsun benim atıma?»

Auguste de, buna karşılık, korkunç bir sesle: «Sen ne geliyorsun benim arkamdan?» dedi.

— «Çıldırдың mı sen, Auguste? Kimlen konuşuyorsun, farkında değil misin?»

— «Züppenin birinlen konuştuğumu pek iyi biliyorum!»

— «Auguste! Çıldırдың sen sanıyorum... Dinle: Yarın özür dileyeceksin benden... ya da bu saygısızlığının hesabını vereceksin!»

— «Yarın görüşürüz, beyefendi!»

Alphonse atını durdurdu. Auguste atını ileri sürdü. Biraz sonra koruda gözden kaybolmuştu.

Şimdi daha yatışmış buluyordu kendini. Önsezilere inanmak gibi güçsüz bir yanı vardı. Ertesi gün öleceğini düşünüyordu. Bu da, içinde bulunduğu durum için biçilmiş kaftan sayılabilecek güzel bir sondu. Bir gün daha vardı; yarın artık ne kaygı kılıyordu, ne de acı.

Evine döndü. Bir pusula yazıp, uşağıyla, Albay Beaujeu'ye yolladı. Biriki mektup yazdı. Sonra istahla yemek yedi. Akşam saat tam sekiz buçukta da Kontes'in köşkünün bahçe kapısındaydı.

V

KONTES: «Nen var bugün senin, kuzum, Auguste?» dedi. «Tuhaf bir neşeli halin var; gene de şakalarınla beni güldüremiyorsun. Dün birazıcık somurtuk duruyordun; ben ise öyle neşeliydim kil Bugün yerlerimizi değiştik. Benim korkunç başım ağrıyor.»

— «Ne yalan söyle'yim, güzel dostum, dün çok canım sıkılıyordu. Bugün, gezdim, idman yaptım; keyfim pek yerinde.»

— «Ben ise geç kalktım. Bu sabah çok uydum, bunaltıcı rüyalar gördüm.»

— «A, rüya mı? Rüyaya inanırsın demek?»

— «Saçmalama!»

— «Ben inanırım. Bahse girerim ki korkunç bir olayı haber veren bir rüya gördün.»

— «Valla', gördüğüm rüyaları ben hiç hatırlamam. Öyleyken, bugünkünü hatırlıyorum... Massigny'yi gördüm. Görüyorsun ya, hiç de hoş bir rüya değil.»

— «Massigny mi? Tersine, pek sevinmiş olsan gerek bence.»

— «Zavallı Massigny!»

— «Zavallı Massigny ha?»

— «Yalvarırım söyle bana, Auguste, nen var bu akşam senin? Gülüşünde şeytanca bir şey var. Kendi kendinlen alay eder gibisin.»

— «Hah! işte sen de bana senin o, kocasından mirasa konmuş, yaşlı arkadaşların gibi kötü davranıyorsun.»

— «Evet, Auguste, sevmediğin kimselere karşı takındığın bir surat vardır, işte bugün bu surat üzerinde senin.»

— «Ah, sen yok musun! Hadi, ver bakayım elini.»

Auguste Kontes'in elini, alayla, pek çapkın-vari öptü.

Bir dakika bakıştılar.

İlk olarak Auguste gözlerini önüne indirdi.

— «Kötü-yürekli sayılmadan yaşamak ne zor şu dünyada!» deye haykırdı. «Ya ancak havadan-sudan, avdan söz etmeli, ya da senin o yaşlı arkadaşların onların yoksullara yardım işlerinin para hesabını tartışmalı.»

Masanın üzerinden bir kâğıt aldı.

— «İşte bak: Senin çamaşırcı kadının hesap pusulası. Gel, bunun üzerinde konuşalım, meleğim. Böylece, kötü-yürekli falan deyemezsin artık bana.»

— «Gerçekten, şaşırtıyorsun beni, Auguste...»

— «Bu sabah bir mektup geçti elime. Kadının yazısındaki şu imlâ yanlışını gördüm de şimdi or'dan aklıma geldi. Ya, haberin olsun: Kâğıtlarımı düzelttim. Arada-bir düzenli olacağım tutar. Ha, ne diyordum? Evet: Onaltı yaşındayken, bir terzi kadına tutulmuştum; işte onun mektuplarından birini buldum bu sabah. Her sözü kendine göre bir yazışı var; hepsi de daha karışık. Anlatışı da yazısından aşağı

kalmazdı. E, o zamanlar da ben birazıcık kendimi-beyenmiş olduğum için, neden Sévigné gibi yazı yazan bir sevgilim yok benim, deye üzül müştüm. Bugün, o mektubu yeniden okurken anladım ki o terzi kadın beni gerçekten sevmiş olsa gerek.»

— «Güzel! Geçimini sağladığın bir kadın?»

— «Hem de nasıl! Ayda elli frank. Yalnız, babamın beni kendisine güvenerek bıraktığı adam pek para vermiyordu bana. Çünkü, ona göre, bir delikanlı parası olunca kendini de mahvedermiş, başkalarını da.»

— «Peki, o kadın... n'oldu sonra?»

— «Ne bileyim ben! Hastanede ölmüştür besbelli.»

— «Hayır, Auguste! Öyle olsaydı, böyle hiç umursamaz gibi anlatamazdın.»

— «İşin doğrusunu istersen, *doğru-dürüst* bir adamla evlendi. Böylece, ondan kurtulunca, ben de ona ufak bir çeyiz parası verdim.»

— «Ne iyi-yürekliisin! Peki ama, niye kötü-yürekli görünmek istiyorsun?»

— A, çok iyi-yürekliyimdir ben... Düşündükçe daha iyi anlıyorum bu kadının beni gerçekten sevdiğini. Ne var ki gülünç bir biçimin altından bir duyguyu çekip çıkarmasını bilmiyordum o zamanlar.»

— «Mektubu getirseydin bana. Kıskanmazdım... Biz kadınlar sizden daha ustayızdır; bir mektubu okur okumaz, onu yazan içten mi konuşuyor, yoksa hiç sevmezken seviyormuş gibi mi yapıyor, ossaat anlarız.»

— «Öyleyken, gene de kaç kere, boş bulunuyorsunuz, şu aptal, kendini-beyenmiş erkeklere kapılıveriyorsunuz!»

Auguste, bunları söylerken, Etrüsk vazosuna bakıyordu. Bakışlarında, sesinde de korkunç bir anlam vardı. Mathilde bunun farkında bile olmadı.

— «Hadi, hadi!» dedi. «Siz bütün erkekler Don Juan görünmek istersiniz. Kadınları kendinize kurban ettiğinizi sanırsınız; gerçekte ise, çoğu vakit, bir de bakarsınız karşınızdakilerin hepsi birer Dona Juana... hepsi sizden daha kurnaz.»

— «Anladığıma göre, siz hanımefendiler, o üstün zekânızla, aptal bir adamın bir fersah öteden kokusunu almıştınız. Onun için, hiç kuşku yok ki dostunuz Massigny —ki hem aptaldı, hem de kendini-beyenmiş— kadın tanımadan, bir din kurbanı gibi ölmüştür...»

— «Massigny? Yo, hayır, pek aptal değildi. Sonra, ahmak kadınlar da vardır. Dur sana Massigny üzerine bir hikâye anlatayım... Daha önce anlattım mı yoksa?..»

Auguste, sesi titreyerekten: «Hayır!» dedi.

— «Massigny, İtalya dönüşü, bana tutuldu. Kocam tanırdı onu. Bana da kafalı, zevk sahibi bir adam olarak tanıtmıştı. Tam birbirinin dengiydi ikisi.

«Massigny başlangıçta bizden hiç çıkmaz oldu. Gider Schroth'tan suluboya tablolar alır, kendi yapmış gibi getirir bana verirdi. Müzikten, resimden

de bana öyle üstün bir tavırla söz ederdi ki pek hoştu, doğrusu.

«Bir gün, inanılmaz bir mektup gönderdi bana. Daha biralay şey arasında, şöyle diyordu: Paris'in en namuslu kadınıymışım; onun için, sevgilisi olmamı istiyormuş.

«Mektubu teyzemin kızı Julie'ye gösterdim. İkimiz de pek deli şeylerdik o zamanlar. Ona oyun oynamaya karar verdik.

«Bir akşam, misafirler gelmişti. Massigny de vardı. Bir ara, Julie: «Bu sabah bir ilân-ı aşk mektubu aldım, dur bak okuyayım sana!» dedi bana. Mektubu çıkardı, okudu, herkes kahkahalarla güldü... Zavallı Massigny!»

Auguste Saint-Clair, sevincinden bir çığlık atarak, dizlerinin üzerine çöktü. Kontes'in elini yakalayarak öpücüklere, gözyaşlarına boğdu.

Mathilde öyle şaşırmıştı ki bu kadar olur. Önce, Auguste çıldırdı sandı.

Delikanlı: «Bağışla beni! Bağışla beni!» diyor, başka bir şey söyleyemiyordu.

En sonunda, kalktı. Sevincinden uçuyordu. O sırada, Mathilde'in ilk defa «Seni seviyorum...» dediği günden daha mutluydu.

— «Erkeklerin en delisi, en suçlusuyum ben!» deye haykırdı. «İki gündür kuşkulanıyordum senden. Gene de bir açıklama istemedim...»

— «Benden kuşkulanıyordun, öyle mi? Peki, neden yana?»

— «Ah, alçağın biriyim ben! Bana dediler ki Massigny'yi sevmişsin sen...»

Kontes: «Massigny'yi mi!» dedi, başladı gülmeye.

Sonra, hemen ağırbaşlı bir tavır takındı.

— «Auguste,» dedi, «nasıl oldu da böyle bir şeyden kuşkulanan kadar aptallık ettin, bunu benden saklayacak kadar da ikiyüzlü davranabildin!»

Gözlerinden bir damla gözyaşı yuvarlandı.

— «Yalvarırım, bağışla beni!»

— «Nasıl bağışlamam, dostum! Yalnız, dur, önce sana yemin edeyim ki...»

— «Yo, inanıyorum sana, inanıyorum sana! Söyleme bir şey!»

— «Peki ama, böyle olmayacak bir şeyden neden dolayı kuşkulandın, kuzum?»

— «Hiç... hiçbir şeyden dolayı değil... Yalnız benim şu kötü kafam... Bir de şu Etrüsk vazosu. Onu sana Massigny vermişti, biliyordum...»

Kontes, şaşkınlığını belirtecek biçimde, ellerini birbirine vurdu. Sonra, bir kahkaha atarak haykırdı:

— «Benim Etrüsk vazosu! Benim Etrüsk vazosu!»

Auguste de gülmekten kendini alamadı. Bir yandan da yanaklarından aşağı iri iri gözyaşları yuvarlanıyordu. Mathilde'e sarıldı.

— «Beni bağışlayıncaya kadar bırakmayacağım seni!»

Mathilde, onu sevgiyle öperekten: «Bağışladım seni, deli çocuk!» dedi. «Bugün çok mutlu ettin beni. Ağladığını ilk defa görüyorum. Hiç ağlamazsın sanırdım ben seni.»

Sonra, delikanlının kollarından sıyrılarak, vazoyu aldığı gibi yere çaldı, bin parça etti.

Pek az bulunur, eşsiz bir vazoydu bu. Üzerinde, bir Lapithos'un bir *kentauros*'la dövüşünü gösteren, üç renk bir resim vardı (*).

Auguste Saint-Clair birkaç saat erkeklerin en utananı, en mutlusu oldu.

O akşam, Hector Roquantin, Tortoni'de, Albay Beaujeu'yle karşılaşınca: «Bir şey işittim, doğru mu?» deye sordu.

Albay, üzgün bir tavırla: «Ne yazık ki doğru!» dedi.

— «Anlatın bakayım bana, nasıl oldu bu iş?»

— «Hayhay! Daha önce Auguste anlattı bana: Haksızmış ama, Alphonse'tan özür dilemeden önce, onun ettiği hakareti ateşle temizlemek istiyormuş. Hak vermemek elimde değildi.

«Alphonse hangisinin daha önce ateş edeceğinin yazı-mı-tura-mı ile kararlaştırılmasını istiyordu. Auguste: «İlk önce Alphonse ateş etsin!» deye diren-

(*) İlkçağ masallarına göre, Tesalya'da oturan Lapithos'lar insan başlı, hayvan gövdeli, birer yaratık olan *kentauros*'larla çarpışmış; bunları bir onlar yenebilirmiş. (Çeviren)

di. Alphonse ateş etti. Auguste'ün bir kere fırlıdak gibi döndüğünü gördüm. Sonra, kaskatı, yere devrildi. Daha önce de görmüştüm: Vurulan askerler de hep böyle bir dönerler, sonra ölüp yere devrilirler.»

Hector: «Olur şey değil!» dedi. «Peki, Alphonse... ne yaptı?»

— «E, bu gibi durumlarda ne yapılırsa o da onu yaptı: Üzgün bir tavırla, tabancasını yere attı. Öyle hızlı atmıştı ki tabancanın horozu kırıldı. Manton işi İngiliz tabancasıdır bu. Bilmem ona yeni bir horoz takabilecek silâhçıyı Paris'te bulabilir mi.»

Kontes tam üç yıl kimseyle görüşmedi. Yaz, kış hep köydeki köşkünde oturuyor, odasından da hemen hemen hiç çıkmıyordu. Melez bir hizmetçisi vardı, hep o bakıyordu. Bu kadın Kontes'in Auguste Saint-Clair'le olan ilişkisini bilirdi. Kontes onunla da günde iki laf etmiyordu.

Üç yılın sonunda, teyzesinin kızı Julie uzun bir yolculuktan dönüp geliyor. Kapıyı kırıp giriyor. Zavallı Mathilde'i öyle sıska, öyle sapsarı buluyor ki, öylesine güzel, sapasağlam bıraktığı bu kadının ölüsüyle karşılaştığını sanıyor. Sonra, onu zorla bu ininden çıkarıp alıyor, Hyères'e götürüyor.

Kontes orada daha üç, dört ay sürüklendi, git-tikçe sarardı, soldu. En sonunda da öldü... ona bakan Dr. M...'nin dediği gibi, ailevî üzüntülerin yol açtığı bir ciğer hastalığından.

(Çeviren: V. G.)

MÉRIMÉE'DEN HİKÂYESLER: 2

MAVİ ODA

I

BİR demiryolu durağının taşlığında genç bir adam telâşlı telâşlı geziniyordu. Gözünde mavi gözlük vardı. Nezle değildi ama, ikide-bir mendilini burnuna götürüyordu. Sol elinde ufak bir kara çanta vardı; çantanın içinde de, sonradan öğrendiğime göre, ipekli bir gecelik entarisiyle bir de Türk şalvarı.

Ara-sıra giriş kapısına gidiyor, sokağa bakıyor, sonra cebinden saatini çıkarıp durağın saatine bir göz atıyordu.

Katarın kalkmasına daha bir saat vardı ya, gene de, geç kalmaktan korkanlar çoktur. Acelesi olanların bindiği katarlardan değildi bu; birinci mevki arabası pek azdı. Saat de borsa simsarlarının, işleri bittikten sonra, şehir dışındaki evlerine akşam yemeğine döndükleri saat değildi.

Yolcular birer, ikişer görünmeye başlayınca, bir Paris'li bunların çiftçi mi, yoksa şehir dışı mahallelerindeki esnaftan mı, görünüşlerinden anlardı.

İçeri bir kadın girdi mi, ya da kapıda bir araba durdu mu, her seferinde mavi gözlüklü genç adamın yüreği balon gibi şişiyor, dizleri titriyor, çantası elinden kayıverecek, gözlüğü gözünden düşüverecek gibi oluyordu. Bu arada şunu da söyleyelim ki gözlüğü gözüne yampiri oturmıştı.

Derken, daha da kötü oldu. O uzun bekleyişten sonra, yandaki kapıdan —sürekli bir gözlem altında tutulmamış olan tek yönden— bir kadın girmişti içeri. Baştan aşağı karalar giyinmişti. Yüzünde kalın bir peçe vardı; elinde meşin bir çanta, çantanın içinde de —sonradan öğrendiğime göre— pek şahane bir entariyle bir çift de mavi ipekli kumaştan şıpidik terlik.

Kadınla erkek birbirlerine doğru ilerlediler; hep sağlarına, sollarına bakarak, hiç dosdoğru önlerine bakmaksızın. Birbirlerine ulaştılar. El sıkıldılar. Bir ara tek lakırdı etmeden öyle durdular, yürekleri çarparaktan, soluk soluğa. Adamın öyle içini kavrayan coşkular vardır ki ben, kendi hesabıma, bunun uğruna bir düşünürün ömrünün yüz yılını veririm.

İkisi de konuşacak gücü bulunca, kadın (söylemeyi unuttum: genç, güzel bir kadındı bu): «Léon!» dedi. «Bu ne mutluluk, Léon! Bu mavi gözlüklen dünyada tanıyamazdım ben seni!»

Léon da: «Bu ne mutluluk!» dedi. «Bu kara peçe altında dünyada tanıyamazdım ben seni!»

Genç kadın, gene: «Bu ne mutluluk!» dedi. «Gel, çabuk, yerlerimize oturalım. Ya biz binmeden kal-

karsal» Adamın kolunu güçlüce bir sıktı. «Hiç kuş-kulanmadılar. Ben şimdi Clara'ylan, kocasının bir-likteyim; Clara'nın köydeki evine gidiyorum; ora-dan yarın ayrılacağım...» Güldü, başını salladı. «O gideli bir saat oldu. Yarın da... sözde onunla son akşamımı geçirdikten sonra...» Gene adamın kolunu sıktı. «... yarın, sabahtan, beni durağa bırakacak. Orada Ursule'ü bulacağım. Onu daha önceden yol-ladım teyzemin evine... O! her şeyi hesapladım ben! Biletlerimizi alalım... Dünyada kimse kuşkulanmaz bizden. A! ya handa adlarımızı sorarlarsa? Çoktan unuttum...»

— «Bay-Bayan Duru.»

— «A, yo! Duru olmaz. Pansiyonda bir ayakka-bıcı vardı, adı Duru idi.»

— «Öyleyse, Dumont?»

— «Daumont.»

— «Çok şükür! Neyse, bir şey sormazlar ya.»

Çan çaldı. Bekleme odasının kapısı açıldı. Genç kadın, gene peçesi sıkı sıkı kapalı, genç arkadaşıyla birlikte, vagonlardan birine doğru atıldı. Çan bir daha çaldı. Onların bulunduğu bölüğün kapısını ka-padılar.

Sevinçle: «Baş başa kaldık!» diye haykırdılar.

Derken, aşağı-yukarı tam o sırada, elli yaşların-da bir adam içeri girdi. Karalar giyinmişti; ağırbaşlı, canı sıkkın bir hali vardı. Bir köşeye oturdu.

Lokomotif düdüğü öttürdü; katar yola düzüldü.

Genç kadınla genç adam, cansıkıcı komşuların-dan ellerinden geldiğince öteye çekilerek, araların-

da alçak sesle, üstelik de —n'olur, n'olmaz deye— ingilizce konuşmaya başladılar.

Yolcu, o da ingilizce, hem de tam bir İngiliz ağzıyla: «Beyim,» dedi, «gizli bir şey konuşacaksanız, benim yanımda ingilizce konuşmasanız iyi edersiniz. İngilizim ben. Sizi rahatsız ettiğim için üzülüyorum ama, öbür bölükte tek başına bir adam var; ben de, tek başına bir adamla yolculuk etmemeyi kendime kural edinmişimdir... Bu adamın suratı Yuda'ya benziyor. Bundan dolayı, onu da Şeytan dürtebilir.»

Bunu söylerken yol çantasını gösteriyordu. Çantayı, karşısına, bir yastığın üzerine atmıştı.

— «Kaldı ki, uyuyamazsam, kitap okuyacağım.»

Gerçekten, uyumaya çalıştı; çalışmadı değil. Çantasını açtı, içinden rahat bir kasket çıkardı, başına geçirdi; gözlerini kapadı; birkaç dakika da kapalı tuttu. Sonra, sinirli bir halle, gözlerini açtı, çantasından gözlüğünü aradı, buldu. Bir de grekçe bir kitap çıkardı. En sonunda, büyük bir dikkatle, okumaya koyuldu.

Çantadan kitabı çıkarabilmek için, gelişi-güzel tıkılmış biralay şeyi alt-üst etmek gerekmişti. Bu arada, çantanın derinliklerinden koca bir tomar kâğıt para çıkarmış, önündeki masa gibi yere koymuştu. Alıp çantaya koymadan önce, genç adama gösterdi.

— «Bunları N... 'de franga çevirtebilir miyim acaba?» deye sordu.

— «Sanırım. İngiltere yolu üzerinde orası çünkü.»

İki sevgili de N...’ye gidiyorlardı. Orada oldukça temiz bir han vardır. Bu hana ancak cumartesi akşamları gelen olur. Odaları iyiymiş. Otelin sahibi de, orada kalanlar da Paris’ten pek uzak olmadıkları için taşraya özgü kusur orada yoktur.

Genç adam —adını daha önce söyledim: Léon— bir süre önce, gözünde mavi gözlük olmadan, oraya gelip bakmıştı; kadın arkadaşı da, onun verdiği bilgi üzerine, buraya gelmek isteğini duymuştu. Ayrıca, o gün öyle bir ruh hali içinde bulunuyordu ki, bir hapishanenin duvarları bile gözüne pek güzel görünürdü, oraya Léon’la birlikte kapatılacak olursa.

Bu arada, tren boyuna gidiyor, gidiyordu. İngiliz de o grekçe kitabını okuyor, başını hiç yol arkadaşlarından yana çevirmiyordu. Onlar da, ancak sevgililerin işitebilecekleri kadar alçak sesle konuşuyorlardı.

Bunların deyimini bütün gücüyle «sevgili» olduklarını söylersem okurlarımı hiç de şaşırtmam sanıyorum. Acınacak bir şey de vardı: Evli değillerdi; evlenememeleri için de birtakım nedenler vardı.

*
**

N...’ye geldiler. İlk önce İngiliz indi. Léon sevgilisinin bacaklarını göstermeden inmesine yardım ederken, yandaki bölükten sahanlığa bir adam fırladı. Yüzü solgundu; sapsarı bile deyebilirim. Çu-

kura kaçmış gözleri kan çanağına dönmüştü. Saçı sakalına karışmıştı, tıpkı kanlı katiller gibi. Elbisesi temizdi ama, eskilikten taraz-taraz olmuştu. Pardesüsü —eskiden siyahmış— sırtından, dirseklerinden ağarmıştı. Çenesine kadar da iliklenmişti, belki de daha yırtık-pırtık olan yeleşini gizlemek için.

İngilize doğru geldi.

— «Dayı!» dedi.

İngiliz: «*Leave me alone, you wretch!*» (*) deye haykırdı.

Çakır gözleri öfkeyle parlamıştı. İlerlemek üzere bir adım attı.

Öbürü, hem yalvarır, hem de korkutur gibi bir sesle: «*Don't drive me to despair!*» (**) dedi.

Yaşlı İngiliz, çantasını Léon'un ayakları dibine atarak: «Çantama bir dak'ka göz-kulak olur musunuz?» dedi.

Yanına gelen delikanlının koluna girdi, onu bir köşeye çekti; daha doğrusu, sürükledi. Orada, konuşacaklarını kimsenin duymayacağını umuyordu. Pek sert görünen bir dille bir şeyler söyledi. Sonra, cebinden bir tomar kâğıt çıkardı; avucunda sıktı, buruşturdu; kendisine «dayı» deyen adamın avucuna tıktı. Öteki de, kâğıtları, «Sağol!» falan demeden, aldığı gibi uzaklaştı, gözden kayboldu.

(*) «Rahat bırak beni, haylaz!»

(**) «Umutsuzluğa sürüklemeyin beni!» (Çeviren)

II

N'DE bir tek han vardır. Onun için, birkaç dakika sonra bu gerçeğe uygun hikâyenin bütün kişileri orada gene bir araya geldilerse şaşmamak gerek.

Fransa'da, kolunda iyi giyimli bir kadın bulunan herkes bütün hanlarda en iyi odayı elde edebileceğini çok iyi bilir. Bunun için de biz Avrupa'nın en görgülü ulusu olarak tanınmışızdır.

Léon'a verdikleri oda hanın en iyi odasıysa da, bundan dolayı mükemmel olacağını söylersek pek ulu-orta bir sonuca varmış oluruz.

Büyük bir ceviz yatak vardı, perdeleri Acem basması. Kumaşın üzerine Püramos'la Tisbe'nin (*) destanı eflâtunla basılmıştı. Duvar kâğıtlarında da Napoli'den bir görünüş vardı, biralay insanla dolu. Ne yazık ki işsiz-güçsüz, densiz yolcular, kadın, erkek bütün yüzlere bıyıklar, pipolar eklemişlerdi; gökyüzüne de, denize de, kurşunkalemle, kimi koşuk, kimi düzyazı, biralay saçma-sapan sözler yazılmıştı. Bu zemin üzerine de türlü taşbasma resimler asılmıştı: «Louis-Philippe 1830 Fermanı'na Andıçerken»; «Julie ile Saint-Preux'nün İlk Görüşmeleri»; Dubuf-

(*) Bir İlkçağ masalına göre, bu iki sevgili, bir yanlış anlaşma yüzünden, kendilerini öldürürler, tanrılar onları Seyhan, Ceyhan ırmakları haline getirirler. (Çeviren)

fe'ün tablosundan alınma «Mutluluğu Beklerken» ile «Üzüntüler.»

Buraya Mavi Oda deniyordu, çünkü ocağın sa-ğında, solunda duran iki koltuk mavi Utrecht kadi-fesi kaplıymış. Gelgelelim, yıllardan beri bu kadi-felerin üzerine horozibiği renginde kaytanla çevrili kurşuni pamukludan kılıf geçirilmişti.

Hanın hizmetçileri yeni gelenlerin çevresinde koşuşup onları ağırlamaya çalışırlarken, Léon ye-meği ısmarlamaya mutfağa gitti; çünkü, âşıkça da, akılsız değildi. Bütün edebiyat bilgisini kullanarak dil döktü, biraz da para koklattı da ancak öyle ye-meklerini odalarında yemelerinin sağlanacağına söz alabildi. Gelin görün ki sonradan bir haber aldı, kan beynine sıçradı: O gün büyük yemek odasında, on-ların odasının bitişiğinde, bir ayrılış şöleni varmış; N...’deki 3’üncü Avcı Alayı’nın bay subayları, nöbeti kendilerinden alacak olan 3’üncü Atlı Alayı’nın bay subaylarına kardeşçe yemek veriyorlarmış.

Hancı yemin ediyor, andiçiyordu: Bütün Fran-sız subaylarına özgü neşenin dışında, gerek sayın at-lılar, gerek sayın avcılar bütün şehirde tatlılıklarıyla, usluluklarıyla tanınırlarmış; onların yanibaşla-rında olmaları hanımefendi için en ufak bir sıkıntı olmayacakmış, çünkü sayın subayların âdetleriymiş, geceyarısını bulmadan sofradan kalkarlarmış.

Léon, gene de içine pek su serpmeyen bu söz üzerine, Mavi Oda’ya dönerken baktı İngiliz de öbür yandaki bitişik odada. Kapı açıktı. İngiliz bir ma-sanın başına oturmuştu. Masanın üzerinde bir bar-

dakla bir de şişe vardı. Adam derin bir dikkatle tavana bakıyordu, orada gezinen sinekleri sayar gibi.

Léon, kendi kendine: «Bitişliğimizdeki odalarda kimler varmış, bize ne!» dedi. «İngiliz birazdan sızar; subaylar da geceyarısından önce yatmaya çekeceklermiş.»

Mavi Oda'ya girince, ilk işi ara kapılar iyice kapalı mı, kilitleri var mı diye bakmak oldu. İngilizden yana çifte kapı vardı; duvarlar da kalındı. Subaylardan yana, duvar daha inceydi ama, kapının kilidi de, sürgüsü de vardı. Ne de olsa, bunlar meraka karşı bir arabanın içindeki perdelerden daha etkili bir engeldi. Posta arabasında kendilerini dünyadan uzak sananlar az mıdır!

Uzun bir bekleyişten sonra baş başa kalan sevgililerin mutluluğunu en zengin muhayyile bile düşünemez; bu bir gerçek. Artık kıskananlardan, merak edenlerden uzak kalmışlardır; geçmişte çektikleri acıları birbirlerine uzun uzun anlatabilecekler, tam bir baş başa kalmanın bütün zevklerini çıkaracaklardır.

Gelgelelim, Şeytan ne yapar, eder, mutluluk bardağının içine acı damlasını damlatır.

Johnson öyle yazmıştır; bunu ilk yazan da kendisi değil ya; o da bir Grek'ten almış. Hiç kimse: «Bugün mutlu olacağım!» deyemezmiş. Çok, çok eski bir çağda büyük düşünürlerin bildikleri bu gerçeği bugün bile nice kişiler, hele âşıkların çoğu bilmez.

Léon'la sevgilisi, Mavi Oda'da, avcılarla atlıların şöleninden aşırılmış birkaç kap yemekle şöyle az-buçuk karınlarını doyururlarken, bitişik odadaki beylerin konuşmalarından az çekmediler. Savaş bilimine, savaş ustalığına pek yabancı öyle konulardan söz ediyorlardı ki anlatmaktan çekinirim.

Biralay gülünçlü hikâyeler. Aşağı-yukarı hepsi de pek çapkınca. Bu arada öyle de kahkalarla gülüyorlardı ki bizim sevgililerin bunlara katılmaktan kendilerini zor alıkoydukları da oluyordu.

Léon'un sevgilisi öyle pek utangaç bir kadın değildi ama, öyle şeyler vardır ki bir kadın, sevdiği adamın yanında bile olsa, işitmekten hoşlanmaz.

Durum gittikçe can sıkmaya başlıyordu. Sıra bay subaylara soğukluk getirilmesine gelmişti. Léon, bundan yararlanarak, tuttu mutfığa indi, hancıdan rica etti: Şu baylara haber gönderseymiş de, «Bitişik odada hasta bir kadın var; biraz daha az gürültü etmenizi sizin görgünüzden bekleriz...» deseymiş.

Hancı, böyle kalabalık yemeklerde hep olduğu gibi, şaşkına dönmüştü, kime ne söyleceğini bilemiyordu. Léon ona bunları söylediği sırada da, bir uşak gelmiş, atlılar için şampanya istiyordu, bir hizmetçi kız da İngiliz için porto.

Kız: «Yok dedim kendisine...» deye de ekledi.

— «Sen de ne aptalsın! Bütün şaraplar bulur bende. Bulurum ben ona, porto! Getir bana *ratafia* şişesini... Onbeşlik bir şişeylen bir de rakı surahisini!»

Hancı şıpın-ışi bir porto uydurduktan sonra yemek odasına girdi, Léon'un verdiği görevi yerine getirdi.

Bu iş önce öfkeli bir fırtına yarattı. Sonra, bütün ötekileri bastıran davudî bir ses sordu:

— «Ne biçim bir kadın bu komşumuz?»

Bir sessizlik oldu.

Hancı: «Valla' bilemeyeceğim, beyler!» dedi. «Pek kibar, pek sıkılgan bir kadın. Marie-Jeanne söylüyor: Parmağında nikâh yüzüğü varmış. Yeni gelin olabilir... Düğünü tamamlamaya gelmiştir buraya, birçoklarının geldiği gibi.»

Kırk ses birden: «Yeni gelin mi?» deye haykırdı. «Gelsin bizlen de kadeh tokuştursun! Sağlığına içeriz, kocasına da evlilik görevlerini öğretiriz!»

Bunun üzerine bir mahmuz gürültüsüdür koptu.

Bizim sevgililer de ürperdiler. Odaları saldırıyla ele geçecek sanmışlardı.

Derken, bir ses yükseliyor, hareketi durduruyor. Belliydi ki bu konuşan bir komutandı. Subaylara görgüsüzlüklerinden dolayı çıkıştı, yerlerine oturmaları, doğru-dürüst konuşmaları, bağırnamaları komutunu verdi. Sonra alçak sesle bir şeyler daha söyledi ama, Mavi Oda'dan işitilmedi.

Bu sözler büyük bir saygıyla dinlendiyse de, için-için bir alay da doğurmuştu. Ondan sonra subayların odasını deminkine göre bir sessizlik kapladı. Bizim sevgililer de, sıkı düzenin barış yaratan gücüne dua ederekten, biraz daha sere-serpe konuşmaya başladılar...

Ne var ki bunca gürültü-patırdıdan sonra, zaman isterdi tatlı duyguları yeniden bulabilmek için. Bu duyguları çektikleri kaygılar, yol sıkıntıları, komşularının kaba şakaları hayli tedirgin etmişti. Yalnız, o yaşta bu iş pek güç değildir. Az sonra, bu macera yolculuklarının bütün cansıkıcı yanlarını öylesine unutmışlardı ki ancak en önemli sonuçlarını düşünüyorlardı.

Subaylarla barış yaptıklarını sanıyorlardı. Ne gezer! Ancak bir süre için ateş kesmeymiş.

Ay altındaki bu dünyadan binlerce fersah ötede bulunurlarken, hiç beklemedikleri bir sırada, tam yirmidört borazan, birkaç da borunun desteğiyle, Fransız askerlerinin pek iyi bildikleri marşı çalmaya başlamaz mı! *Zafer bizimdir!*

Böyle bir fırtınaya dayanılır mı? Zavallı sevgililer pek acınacak hale geldiler.

Yo, pek okadar da acınacak halde değillerdi. Çünkü, en sonunda subaylar yemek odasından çıktılar, Mavi Oda'nın kapısının önünden kılıçlarını, mahmuzlarını şakırdataraktan geçtiler, birer birer de bağıldılar:

— «İyi geceler, gelin hanım!»

Sonra, bütün gürültü kesildi.

Hayır, yanılıyorum. İngiliz çıktı aralığa, seslendi:

— «Garson! Bir şişe daha getir o portodan!»

III

HANDA dirlik yeniden yerine gelmişti. O gece hava pek tatlıydı. Ay tostoparlaktı. Hatırlanamayacak kadar uzak bir çağdan beri sevgililer bizim bu uydumuza bakmaktan pek hoşlanırlar. Léon'la sevgilisi de pencerelerini açtılar. Pencere ufak bir bahçeye bakıyordu. Akasya sarılı kameriyeden gelen mis kokulu serin havayı zevkle içlerine çektiler.

Gene de orada pek uzun kalamadılar. Bahçede bir adam geziniyordu; başı önünde, elleri arkasında, ağzında cıgara. Léon tanıdı: O sözde porto şarabını pek beyenen İngiliz'in yeğeniydi bu.

Boş yere ıvır-zıvır şeyler anlatmasını hiç sevmem. Kaldı ki, okura kendisinin de kolayca düşünebileceklerini anlatmak zorunda da görmüyorum kendimi. Handa olup bitenleri saati saatine anlatmayı da öyle. Onun için, yalnız şunu anlatacağım:

Mavi Oda'daki ateşsiz ocağın üzerinde yanan mumun yarısından çoğu erimişti ki, İngilizin şimdiye dek pek sessiz olan odasından tuhaf bir ses duyuldu... ağır bir gövde yere düşer gibi. Bu sesin arkasından gene onun kadar acayip bir gıcırta duyuldu. Sonra boğuk bir haykırış, lânet okur gibi belli-belirsiz biriki lakırdı.

Mavi Oda'daki genç adamla genç kadın yerlerinden sıçradılar. Belki de sıçrayarak uyanmışlardı. Anlayamadıkları bu gürültü ikisini de pek ürküt-müştü.

Léon, gülümsemeye çalışarak: «Bizim İngiliz rüya görüyor!» dedi.

Sevgilisinin korkusunu gidermek istiyordu. Elinde olmadan titredi.

İki, üç dakika sonra, bir kapı açıldı; biri korka korka açar gibi. Sonra, gene usulca kapandı. Ağır, ürkek bir ayak sesi duyuldu; anlaşılan, saklana saklana gidiyordu.

Léon: «Uğursuz han!» deye haykırdı.

Genç kadın, başını onun omzuna bırakarak: «A, cennet burası!» dedi. «Uykusuzluktan ölüyorum...»

İçini çekti, hemencecik uyuyuverdi.

Ünlü bir törebilimci demiş ki, *insanlar soracak bir şey bulamazlarsa hiç de geveze değillerdir*. Onun için, Léon'un konuşmayı yeniden açmaya, ya da hanki o gürültü üzerine düşünce yürütmeye kalkışmayışına şaşmamak gerek.

Yalnız, elinde değildi, gene de bunu düşünüp duruyor, kafasında binbir şeyi buna bağlıyordu; öyle şeyler ki, başka durumda olsa, üzerinde bile durmazdı. İngilizin yeğeninin bir uğursuzu andıran yüzü hiç aklından çıkmıyordu. Dayısıyla, ezile-büzüle, konuşurken —para istiyordu, sağlam— ona öyle bir bakışı vardı ki hınç doluydu.

Daha genç sayılabilecek güçlü-kuvvetli, üstelik de umutsuzluğa uğramış bir adamın bah-

çeden yandaki odanın penceresine tırmanması kadar kolay ne vardı! Ayrıca, demek o da handa kalıyordu ki gece vakti bahçede dolaşıyordu. Belki de —*belki* değil, yüzde-yüz— biliyordu dayısının o kara çantasında koca bir tomar para bulunduğunu... Ya o tok ses... dazlak bir kafaya topuz iner gibi! Ya o boğuk haykırış! O korkunç beddua! Arkasından, ayak sesleri!

Katil suratı vardı bu yeğende. Evet ama, subay dolu bir handa adam öldürülür mü, hiç! Sonra, elbette İngiliz de, n'olur, n'olmaz deye, kapısını sürgülemişti, hele o haylazın oralarda olduğunu bildiğine göre. Ondan korkuyordu da; çünkü onunla konuşmaya çantası elinde gitmemişti... İnsanın, böylesine mutluken bu gibi çirkin düşüncelere dalması da doğru muydu ya!

İşte Léon içinden kendi kendine böyle konuşuyordu. Düşüncelerini uzun uzun inceleyecek değilim. Bunlar onun aklından bir rüyadaki görüntüler gibi karma-karışık gelip geçiyordu. Yalnız, bu arada, gözlerini de, elinde olmadan, Mavi Oda ile İngilizin odası arasındaki kapıya dikmişti.

Fransa'da kapılar iyi kapanmaz. Bu kapının altında da en aşağı iki santim aralık vardı. Birden, yerden yansıyan ışıkla az-buçuk aydınlanan bu aralıktan karamtırak, yassı bir şey göründü... Bıçağa benziyordu; çünkü, mumun ışığı vurmuş, pırıl-pırıl, ince bir çizgi belirmişti. Ağır ağır, mavi ipekli terliğin tekine doğru geliyordu. Terlik teki, hiç düşünmeden, kapının biraz ilerisine atılmıştı.

Kırkayak falan gibi bir böcek miydi yoksa? Hayır, böcek değil. Belirli bir biçimi yok.

İki, üç esmer leke, herbirinin yanlarında ışıktan çizgi, odadan içeri girdi. Yerin eğriliğinden dolayı, süzülüşleri artıyor... Hızla ilerliyorlar, gelip o küçücük terliğe sürtünüyorlar.

Hiç kuşku yok artık! Bir sıvı bu. Bu sıvı da —rengi şimdi mumun ışığında açıkça seçiliyordu— kandı!

Léon, taş kesilmiş, bu korkunç damlalara ür-küntüyle bakarken, genç kadın mışıl-mışıl uyuyor, düzgün soluk alışı sevgilisinin boynunu, omzunu ısıtıyordu.

Léon'un otele gelir gelmez yemeği ısmarlaması onun iyi işleyen bir kafası, yüksek bir zekâsı olduğunu, bir şeyi önceden kestirebildiğini yeterince gösterir. Bu işte de kendisinde görebildiğimiz bu özelliği yalancı çıkarmadı. Hiç kımıldamadı, kafasının bütün gücü başına gelebilecek korkunç felâketin karşısında alacağı karar üzerinde toplandı.

IV

BANA öyle geliyor ki okurlarımın —hele kadın okurlarımın— çoğu, kahramanca duygularla dolu oldukları için, bu durumda Léon'un davranışını, yerinden kımıldamayışını kınayacaklardır.

— «İngilizin odasına koşup yakalasaydı, hiç olmazsa çingırağı çalıp hanın adamlarını ayağa kaldırsaydı ya!» diyeceklerdir bana.

Ben de buna şöyle karşılık vereceğim:

Birincisi, Fransa'daki hanlarda odalardaki çingıraklar ancak süs içindir, ipleri hiçbir madenî âlete bağlı değildir.

Müsaadenizle ama, gene de kesinlikle şunu da ekleyeceğim ki yanı-başında bir İngiliz ölürken seyirci kalmanız kötü bir şeyse de başı omzunuzda uyuyan bir kadını mahvetmek de pek övünülecek bir şey değildir.

Léon gürültü koparsaydı da bütün ham uyardırsaydı ne olacaktı? Candarma, savcı, kâtibi damlayıverecekti. Bu beyler de, meslekleri gereğince, öyle meraklı kimselerdir ki ona, neler görüp işittiğini sormadan önce, şunları soracaklardı:

— «Adınız?»

— «Kimlik kâğıtlarınız?»

— «Hanımın?»

— «Mavi Oda'da birlikte ne yapıyordunuz?»

— «Ağır Ceza Mahkemesi'ne çıkacaksınız, falanca ayın falanca günü, gecenin falanca saatinde, falanca olaya tanık olduğunuzu söyleyeceksiniz.»

E işte Léon'un aklına da ilk önce bu savcı, adliye adamları düşüncesi geldi. Hayatta kimi vakit çözülmesi güç birtakım vicdan sorunları vardır. Tanımadığınız bir yolcunun boğazlanmasına göz yummak mı daha iyidir, yoksa sevdiğiniz kadını lekelemek, kaybetmek mi?

İnsanın kendini böyle bir sorunla karşı karşıya bırakması hoş bir şey değildir. Bu sorunu çözebile-
nin alnını karışlarım.

Bu durumda belki birçok kişi ne yaparsa Léon
da onu yaptı: Yerinden kımıldamadı.

Gözleri mavi terlikle bu terliğe değen küçücük
dereye dikili, uzun süre, büyülenmiş gibi, öyle, ka-
lakaldı. Şakaklarını soğuk bir ter basmıştı, yüreği
de göğsünü yerinden fırlatacak gibi çarpıyordu.

Kafasını birsürü acayıp, korkunç düşünceler,
düşler kurcalayıp duruyordu. İçinden de bir ses dur-
madan haykırıyordu:

— «Bir saate kadar her şey meydana çıkacak...
Kabahat de senin!»

Gene de, insan kendi kendine: «Bu hengâmede
ben n'aparım?» deye sora sora, en sonunda birkaç
umut ışığı görür. Léon da en sonunda kendi kendine
şöyle dedi:

— «Bu uğursuz handan bitişik odada olup bi-
tenler ortaya çıkmadan çekip gidersek belki de izi-
mizi kaybedebiliriz. Kimse tanımıyor bizi bur'da.
Beni ancak mavi gözlüklen gördüler; onu da peçey-
len. Demiryolu durağına iki dak'kalık yerdeyiz. Bir
saat içinde N...'den hayli uzakta oluruz.»

Sonra, bu yolculuğu düzenlemek için demiryol-
ları kılavuzunu uzun uzun incelemiş olduğundan,
hatırladı: Paris'e giden bir katar saat sekizde oraya
uğruyordu. Biraz sonra da nice suçluların saklandık-
ları o büyük şehrin genişliği içinde kaybolur gider-
lerdi. Orada iki suçsuz insanı kim bulabilirdi ki?

Yalnız, saat sekize kadar İngilizin odasına kimse girmeyecek miydi? Bütün iş bur'daydı.

Başka çıkar yol olmadığına iyice inanmış olduğundan, uzun zamandan beri pençesine düştüğü uyuşukluğu üzerinden atmak için çılgınca çırpındı. Ne var ki, daha ilk kımıldanışında, genç sevgilisi uyandı, şaşkın şaşkın ona sarıldı, öptü. Yanağı onun buz gibi yanağına değince, kısa bir çığlık attı.

— «Nen var?» diye sordu, kaygıyla. «Alnın mermer gibi soğuk.»

Léon: «Bir şeyim yok...» dedi ama, sesi hiç de güven verici değildi. «Bitişik odada bir gürültü duydum da...»

Kadının kollarından sıyrıldı. Önce mavi terliği itti; ara kapının önüne de bir koltuk koydu, sevgilisi o korkunç sıvıyı görmesin diye. Kanın yayılması artık durmuş, yerde oldukça geniş bir leke haline gelmişti. Sonra dışarı açılan kapıyı araladı, kulak kabarttı; İngilizin kapısına yaklaşmak yürekliğini bile gösterdi. Kapı kapalıydı. Otelde çoktan kıpırdanmalar başlamıştı. Güneş doğuyordu. Ahır uşakları avluda atları kaşağılıyorlardı. İkinci kattanda, bir subay, mahmuzlarını şakırdata şakırdata, merdivenden aşağı iniyordu. İnsanlardan çok atların hoşuna giden, bilim dilinde de «tımar» denen o ilginç işe başkanlık edecekti.

Léon gene Mavi Oda'ya girdi. İçinde bulunduğu durumu, aşkın uydurabileceği bütün usturuplu sözlerle, birhayli de dolambaçlı, süslü sözlerin yardımıyla, anlattı sevgilisine.

Kalsalar tehlikeliydi; birdenbire çıkıp gitseler gene tehlike vardı; bitişik odadaki felâket ortaya çıkıncaya kadar bekleseler onlar için daha da tehlikeli olurdu.

Durumu böylece bildirirken yarattığı korkuyu, arkasından boşanan gözyaşlarını, ileri sürülen saçma önerileri anlatmamın gereği yok. İki zavallı kaç kere birbirlerinin kollarına atıldılar, «Bağışla beni! Bağışla beni!» deyerekten! İkisi de kendini daha suçlu sanıyordu. Birbirlerine söz verdiler. Birlikte öleceklerdi. Çünkü genç kadın yüzde-yüz biliyordu ki İngilizin öldürülmesinden adliye onları suçlu bulacaktı. Darağacında birbirlerine sarılmalarına izin verileceğini pek sanmadıkları için de birbirlerini boğarcasına sarılıştılar, bol bol da gözyaşlarına bulanıldılar.

En sonunda, hayli saçmalar, hayli acı, tatlı sözler söyledikten sonra, binbir öpücük arasında, şunda karar kıldılar ki Léon'un tasarısı —sekiz katarıyla çekip gitmek, sizin anlayacağınız— yapabilecekleri tek şeydi, hem de en iyisi.

Gelgelelim, daha iki saat vardı... öldürücü iki saat. Dışarıdan her ayak sesi işittiklerinde, baştan aşağı ürperiyorlardı. Her ayakkabı gıcirtısı savcının geldiğini haber veriyordu onlara.

O ufacık denklerini göz açıp kapayıncaya kadar yapıverdiler. Genç kadın mavi terliğin o tekini ocakta yakmak istediye de Léon atılıp aldı, yatağın yanındaki halıya sildi, öptü, cebine soktu. Yalnız, bir şeye şaşı: Terlik vanilya kokuyordu. Sevgilisi ise

İmparatoriçe Eugénie'nin kullandığı kokudan sürerdi.

Artık otelde herkes uyanmıştı. Garsonların kahkahaları, hizmetçi kadınların türküleri, subayların elbiselerini süpüren erlerin fırça sesleri duyuluyordu.

Saat yediyi çalmıştı. Léon sevgilisine bir fincan sütlü kahve içmesi için direndiyse de o birtürlü istemedi: Boğazı öyle büzülmüş ki bir şey içmeye kalkarsa ölürmüş.

Léon, mavi gözlüğünü takarak, hesabı görmeye aşağı indi. Hancı akşamki gürültüden dolayı özür diledi. Hâlâ anlayamıyormuş: Şu bay subaylar her zaman öyle sessizmişler ki! Léon adamı zorla inandırdı: Hiçbir şey duymamış, mükemmel uyumuş.

Hancı: «Öbür yanınızdaki komşunuzu ele alalım...» diyordu. «Sizi hiç rahatsız etmemiştir. O hiç gürültü etmez.»

Léon düşmemek için tezgâha tutundu. Genç kadın da onun arkasından yanına gelmişti; o da, peçesini gözlerine doğru bastırarak, onun koluna sıkı sıkı sarıldı.

Amansız otelci birtürlü susmak bilmiyordu ki.
— «Lord o, lamı-cimi yok! İlle de her şeyin en iyisini ister. A, iyi adamdır, doğrusu! Gelgelelim, bütün İngilizler onun gibi değildir. Biri geldiymiş buraya, cimrinin teki! Odayı, yemeği, her şeyi pahalı buluydu. Parasını bana yüz yirmibeş franga bozdurmaya kalktıydı, bir İngiliz kâğıt parasını! Kalp olmasaydı bari! Durun, beyim, siz anlarsınız sanırım,

çünkü hanımefendiyle ingilizce konuşuyordunuz, duydum... Şu para da kalp mı?»

Bunları söylerken beş liralık bir İngiliz kâğıt parasını gösteriyordu. Bir köşesinde ufacık bir kızıl leke vardı. Léon bunu hemen tanıdı.

Boğuk bir sesle: «Kalp değil bence.» dedi.

Otelci: «A, çok vaktiniz var daha!» dedi. «Katar buraya ta sekizde gelir. Her zaman da geç kalır. Buyrun oturun, hanımefendi. Yorgun görünüyorsunuz.»

Bu sırada şişman bir hizmetçi kadın geldi.

— «Çabuk, kaynar su!» dedi. «Lordun çayı için! Bir de sünger verin! Şişeyi kırmış, odası baştan başa şarap içinde.»

Bunu işitince, Léon bir sandalyeye çöküverdi. Sevgilisi de öyle. İkisi de öyle gülmek istiyorlardı ki kahkahalarını koyuvermemek için kendilerini zor tuttular. Genç kadın sevinçle sevgilisinin elini sıktı.

Léon, hancıya: «Karar verdik, saat iki katarıylan gideceğiz.» dedi. «Öğleye güzel bir yemek hazırlayın bize.»

(Çeviren: V. G.)

MÉRIMÉE'NİN HAYATININ ÖZETİ

28 eylül 1803. — Mérimée'nin Paris'te doğuşu. Babası: Ressam, tarihçi ve kimyager Léonor Mérimée (Doğumu: 1757). Annesi: Kocasının öğrenciliğini de yapmış olan Anne-Louise Moreau (Doğumu: 1775). Annesiyle babasının evlenme tarihleri: 22 haziran 1802.

Ekim 1811. — Mérimée'nin Napoléon (Henri IV) Lisesi'ne yazılışı, tarihçi J. - J. Ampère'le arkadaşlık kuruşu.

2 kasım 1819 - 30 ağustos 1823. — Hukuk öğrenimini tamamlayışı, kültürünü metodlu bir şekilde artırışı, yabancı dil öğrenişi.

1822 yılı yazı. — Mérimée'nin ilk kez Stendhal ile karşılaşması.

Kasım 1824. — *Le Globe* gazetesinde İspanyol tiyatrosu üzerine yazdığı dört yazının çıkışı.

Mayıs 1825. — *Le Théâtre de Clara Gazul* adlı edebî aldatmacasının çıkışı. Aynı dönemde Mme Récamier, Mme Aubernon gibi çağının ünlü hanımefendilerinin salonlarına, Gérard, Delacroix, David d'Angers gibi ressamların atelyelerine devam eder. Stendhal, Jacquemont, Stapfer gibi ünlü kişilerle sağlam dostluklar kurar.

Nisan kasım 1826. — İngiltere'ye gidişi. Aynı yıl Filleau De Saint-Martin'in *Don Quichote* adlı eserine önsöz yazışı.

4 ağustos 1827. — Yeni bir edebî aldatmaca olan *La Guzla*'yı yayınlar.

1828. — Ocak ayının başında Mérimée'nin Bn. Loceste'un kocasıyla yaptığı düelloda yaralanışı. Derebeylik çağı sahnelerini canlandıran *La Jacquerie*'nin, arkasından da *Carvajal Ailesi* adlı dramın çıkışı.

5 mart 1829. — IX. Charles'ın Saltanat Dönemi adlı kitabının çıkışı. Genç romantiklerin kurdukları *Le Cénacle* adlı edebî topluluğa katılışı. Aynı yıl hikâyelerinden birkaçını çeşitli dergilerde yayınladı.

1830. — Başka hikâyelerinin çeşitli dergilerde yayınlanması. 27 haziranda İspanya'ya gitmek üzere Paris'ten ayrılır, Sevilla, Granada, Kortoba, Madrid, Valencia'ya gider. İleride III. Napoléon'la evlenerek Fransa İmparatoriçesi olacak olan Montijo'lu Eugénie'nin ana-babasıyla tanışır. Eugénie

o sırada 4 yaşındadır. Mérimée aralık ayı başında Paris'e döner.

1831. — 2 ocak: Mérimée *Boğa Güreşleri*'ni yayınlar (1. İspanya Mektubu). 5 şubat: Deniz ve Sömür-geler Bakanlığı Genel Sekreterlik kaleminin şefliğine atanır. Tiyatro, edebiyat çevrelerine devam eder. Jenny Dacquín'le âşıkane bir arkadaşlık kurar.

13 mart: Ticaret ve Bayındırlık Bakanı olan Argout Kontu ile birlikte o bakanlığa geçer.

Mart: *Madrid Müzesi* adlı yazısı L'Artiste dergisinde çıkar.

13 mart: *La Revue de Paris* dergisi *Bir İdam*'ını yayınlar (2. İspanya Mektubu).

Mayıs: Mérimée'ye Légion d'Honneur nişanının «şövalye» rütbesi verilir.

1832. — Nisan: Mérimée kolera hastalığına karşı alınacak korunma tedbirlerinin uygulanması için özel komiserliğe atanır.

26 ağustos: *La Revue de Paris*'de *Hırsızlar*'ı yayınlanır (3. İspanya Mektubu).

Kasım: Mérimée Danıştay raportörlüğüne atanır.

Aralık: Mérimée'nin İngiltere'ye yeniden gidişi. Dönüşte (ocak) Jenny Dacquín'le Boulogne-sur-Mer'de buluşur.

31 aralık: İçişleri ve Mezhepler Bakanlığı'na getirilen Argout Kontu'nun özel kalem müdürü olur.

1832-1835. — Mérimée ile Céline Cayot arasındaki arkadaşlık bağı.

1833. — 26 mayıs: *La Revue de Paris*'de Victor Jacquemont yayınlanır.

4 haziran: *Mozaik*'in yayınlanması. Bu kitapta daha önce ayrı ayrı çıkmış olan hikâyelerle şiirler, İspanya mektupları vardır.

25 ağustos: *La Revue de Paris*'de Çifte Yanılma'nın birkaç bölümü yayınlanır. Eylülde de eser kitap halinde çıkar.

29 aralık: *La Revue de Paris*'de *İspanyol Büyücüleri* yayınlanır (4. İspanya Mektubu).

1834. — 27 mayıs: Mérimée tarihî anıtlar müfettişliğine atanır.

15 ağustos: *La Revue des Deux-Mondes* da *Âraf'taki Ruhlar*'ı yayınlanır.

1835. — 24 temmuzdan önce: *Güney Fransa'da bir Yolculuğun Notları*'nin çıkışı.

1836. — 16 şubat: Mérimée (1806'da doğmuş, 1824'te evlenmiş olan) Bn. Delessert'le ilişki kurar.

27 eylül: Babası Léonor Mérimée'nin ölümü.

22 kasımdan önce: *Batı Fransa'da bir Yolculuğun Notları*'nin çıkışı.

15 mayıs 1837. — *La Revue des Deux Mondes*'de *La Vénus d'Ille*'in çıkışı.

1838. — 27 ekimden önce: *Auvergne'de bir Yolculuğun Notları*'nin çıkışı.

1839. — 1 - 15 nisan: *1839 Salonu* üzerine imzasız yazılarının *La Revue des Deux Mondes*'da çıkışı.

15 ağustos - 15 kasım: Mérimée Korsika'ya, İtalya'ya gider, 9 - 21 ekim arasında Roma'yı, 22 ekim - 10 kasım arasında Napoli'yi Stendhal'le birlikte gezer.

1840. — 5 nisan: *Korsika'da bir Yolculuğun Notları*'nin çıkışı.

1 temmuz: *La Revue des Deux Mondes*'da *Colomba*'nın çıkışı.

18. ağustos - 20 ekim: Mérimée İspanya'ya gider, Madrid, Carabancel, Burgos, Vittoria, Tolosa'yı gezer.

1841. — 15 mayıstan önce: *Toplum Savaşı Üzerine Deneme*'nin çıkışı.

25 ağustos: Mérimée Marsilya'dan gemiye binerek Doğu'ya doğru yola çıkar, Atina, Efes, İstanbul, Manisa'yı gezer.

1 - 16 aralık: Malta'da karantinaya alınır.

Aralık sonu: Paris'e döner.

17 kasım 1843. — Mérimée Yazıtlar ve Edebiyat Akademisi'ne üye seçilir.

14 mart 1844. — Fransız Akademisi'ne üye seçilir.

15 mart: *La Revue des Deux Mondes*'da *Arsène Guillot*'nun çıkışı.

23 marttan önce: *Roma Tarihi üzerine İncelemeler*'in çıkışı.

- 1 ekim 1845. — *Carmen*'in *La Revue des Deux Mondes*'da çıkışı.
- 24 şubat 1846. — *Rahip Aubin*'in *Le Constitutionnel* gazetesinde çıkışı.
- 1847 — 14 şubattan önce: *Carmen*'in kitap halinde çıkışı.
- 1 aralık: *Don Pedro*'nun *La Revue des Deux Mondes*'da çıkmaya başlayışı (yayım 1 şubat 1848'de biter).
- 23 - 26 haziran 1848. — Mérimée millî muhafız sıfıyla devrim günlerine katılır.
- 15 temmuz 1849. — *La Revue des Deux Mondes*'da Puşkin'den alınma *Maça Kızı*'nın çıkışı.
- 26 mayıs - 21 haziran 1850. — Mérimée'nin İngiltere'ye gidişi, Londra ile Salisbury'yi gezişi.
- 1 temmuz: *Çifte Miras*'ın *La Revue des Deux Mondes*'da çıkışı.
- 15 kasım 1851. — *La Revue des Deux Mondes*'da *Rusya'da Edebiyat, Nikolay Gogol*'un çıkışı.
1852. — 21 ocak: Mérimée'ye Légion d'Honneur nişanının «officier» rütbesinin verilışı.
- 30 nisan: Mérimée'nin annesinin ölümü.
- 26 mayıs: Mérimée'nin *La Revue des Deux Mondes*'da 15 nisanda çıkan *Libri Dâvası* başlıklı yazı yüzünden on beş gün hapis, 1.000 frank da para cezasına çarptılışı.

6 - 20 temmuz: Mérimée'nin Conciergerie hapisanesinde cezasını çekişi.

1853. — 1 ocak: *Le Moniteur Üniversal* gazetesinde *Fransa Anıları* üzerine başlıklı yazının çıkışı.

25 mart - 1 nisan: Aynı gazetede *Mormonlar* başlıklı yazının çıkışı.

16 - mayıs - 8 temmuz: Aynı gazetede *1853 Salonu* üzerine üç yazının çıkışı.

23 haziran: Mérimée'nin senatörlüğe atanışı.

5 eylül - 15 aralık: İspanya'ya gidişi. Bn. Delessert'in Mérimée ile ilişkilerini kesişi.

1854. — 21 - 23 haziran: *Le Moniteur Üniversal* gazetesinde *Ukrayna Kazakları ve son Atamanları* başlıklı yazının çıkışı.

16 - 25 temmuz: Mérimée'nin Londra'da kalışı.

23 ağustos - 15 ekim: Mérimée'nin İsviçre'ye, Tirol'a, Bavyera'ya, Bohemya'ya, Avusturya'ya, Saksonya'ya, Prusya'ya gidişi.

1855. — ocak: *Tarihten ve Edebiyattan çeşitli Yazılar*'ın çıkışı.

Mart: Stendhal'in *Mektuplar*'ının Mérimée'nin bir önsözü ile çıkışı.

Temmuz: Agrippa d'Aubigné'nin *Foeneste Baronu'nun Serüvenleri* adlı kitabının yeni baskısının Mérimée'nin notlarıyla çıkışı.

1856. — 21 mart: Mérimée'nin Puşkin'den çevirdiği *Tabanca ile Ateş* adlı hikâyenin *Le Moniteur Üniversal*'de çıkışı.

16 temmuz - 31 ağustos: Mérimée'nin İskoçya'ya gidişi, Londra'da kalışı.

Aralık: Cannes'a yerleşmesi. Artık bütün kışları orada geçirecektir.

1857. — 9 haziran - 8 temmuz: Mérimée İngiltere'ye giderek Manchester'i Londra'yı gezer.

9 temmuz: *Le Moniteur'de Manchester Sergisi* üzerine yazısının çıkışı.

26 ağustos: *Le Moniteur'de British Museum'da yeni Okuma Salonu* üzerine yazısının çıkışı.

15 ekim: *La Revue des Deux Mondes'da İngiltere'de Güzel Sanatlar* üzerine yazısının çıkışı.

1858. — 20 nisan - 11 mayıs: Mérimée'nin Londra'da British Museum'un kitaplığının örgütleniş tarzını inceleyişi.

Mayıs: *İnparatorluk kitaplığının örgütleniş tarzında yapılacak değişiklikler üzerine* (27 mart) *Rapor'un* yayınlanması.

19 haziran - 14 ekim: Mérimée'nin İsviçre, Almanya, Avusturya, Piemonte, Orta İtalya'ya gidişi.

Eylül: Brantôme'un *Bütün Eserleri'nin* I. cildinin Mérimée'nin önsözüyle, notlarıyla yayınlanması. (II. cilt aralıkta, III. cilt aralık 1859'da yayınlanmıştır).

3 ekim - 18 kasım 1859. — Mérimée'nin İspanya'ya gidişi.

18 temmuz - 30 ağustos 1860. — Mérimée'nin İngiltere'ye, İskoçya'ya gidişi.

11 ağustos: Mérimée'ye Légion d'Honneur nişanının «commandeur» rütbesinin verilişi.

11 temmuz - 18 ağustos 1861. — Mérimée İngiltere'ye giderek Londra'da kalır.

5 mayıs - 1 temmuz: Mérimée İngiltere'ye gider, İngiltere Evrensel Sergisi uluslararası jürisinin Fransız kesimi üyesi olarak *Sanatın Sanayie Uygulanışı* ile *Döşeme, Süsleme* başlıklı iki rapor hazırlar.

1863. — Mayıs: İvan Turgenyev'in *Babalar ve Oğullar* adlı romanının Mérimée'nin önsözüyle yayınlanması.

1864. — Temmuz: Mérimée Londra'da bir süre kalır. Ekim - kasım: Mérimée İspanya'ya gider.

1866. — Bn. Delessert Mérimée ile barışır.

15 haziran: Mérimée'nin rusçadan çevirdiği İvan Turgenyev'in *Görüntüler*'inin *La Revue des Deux Mondes*'da çıkışı.

14 ağustos: Mérimée'ye Légion d'Honneur nişanının «grand officier» rütbesinin verilişi.

1867. — Kasım: Victor Jacquemont'un *Mektuplar*'ının Mérimée'nin önsözüyle yayınlanması.

1868. — 20 - 27 ocak: *Aleksandr Puşkin* başlıklı yazının *Le Moniteur Universel*'de çıkışı.

22 mayıs: Eğitim özgürlüğü üzerine yapılan senato tartışmalarında Mérimée'nin de düşüncelerini açıklaması.

Haziran: Mérimée Londra'da bir süre kalır.

1869. — Ocak: Samuel Pepys'in *Günlük'ü* üzerine bir yazısının *Le Moniteur Universel*'de çıkışı.

Mayıs: İvan Turgenyev'in *Moskova Hikâyeleri*'nin yayınlanması. Bunlardan *Yahudi*, *Petuşkov*, *Köpek*, *Görüntüler*, belki de *Onbaşı'yı* Mérimée çevirmiştir.

Haziran - temmuz: *Sahte II. Elizabeth'in Tarihi*'nin *Le Journal des Savants*'da çıkışı.

15 eylül: Mérimée'nin *Lokis* adlı hikâyesinin *La Revue des Deux Mondes*'da Profesör Wittembach'ın *Elyazması* başlığı altında çıkışı.

1870. — 1 mart: Mérimée'nin İvan Turgenyev'den çevirdiği *Acayip Hikâye*'nin *La Revue des Deux Mondes*'da çıkışı.

18, 20 ağustos: Mérimée'nin Thiers'i İmparatorluktan yana etmek için yaptığı iki girişimin boşa çıkışı.

8 eylül: Mérimée'nin Cannes'a gitmek üzere Paris'ten ayrılışı.

23 eylül: Mérimée'nin Cannes'da oldukça birdenbire ölüşü. Orada gömülüdür.

1871. — 23 Mayıs: Mérimée'nin Lille Sokağı 52 No. daki evinin yanışı, bütün eşyasıyla kitaplarının, kâğıtlarının yok oluşu. Yazar buraya 24 ağustos 1852'de yerleşmişti.

Mérimée şair Chateaubriand'dan otuzbeş, Stendhal'le Charles Nodier'den yirmi, Lamartine'den onüç, Alfred De Vigny'den altı, Michelet'den beş, Balzac'tan dört, Victor Hugo'dan bir yaş küçüktü.

Alexandre Dumas (Baba), tarihçi-filozof Edgar Quinet ile yaşitti.

George Sand'la Sainte-Beuve'den bir, Alfred De Musset'den yedi, Gustave Flaubert'den de onsekiz yaş büyüktü.

PROSPER MERIMEE

(1803 - 1870)

XIX. yüzyıl romantik Fransız edebiyatının en başta gelen yazarlarından. Bir mücevher gibi işlenmiş duru, renkli, parlak üslûbuyla, çok meraklı konular üzerine kurulmuş eserlerindeki sürükleyici anlatış tarzıyla tanınmıştır.

CARMEN

Merimee'nin en ünlü romanı, sanatını en iyi belirten eseridir. Roman Fransız bestecisi Bizet'nin «Carmen» operasına konu olmuştur. Gerek roman, gerek opera ölümsüz birer şaheser olarak nesiller boyunca hayranlık uyandırmıştır.